

DIVERSITY
LAW

กฎหมายเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ

ภาพโดย Pixabay.com
Craig Stevenson
Filip Zrnzević
Jeremy Hynes
Vincent van Zalinge

ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย
กองกฎหมายต่างประเทศ

คำนำ

ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญสำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากความหลากหลายทางชีวภาพมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยา ชนิดพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นรากฐานและแหล่งการเรียนรู้ของวิทยาการด้านต่าง ๆ ปัจจุบันความหลากหลายทางชีวภาพกำลังถูกทำลายทั้งด้วยฝีมือของมนุษย์และภัยธรรมชาติ ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ จึงได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับประเด็นเกี่ยวกับการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพมากยิ่งขึ้น รายงานการศึกษานี้จึงมีความมุ่งหมายในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในส่วนของความร่วมมือระหว่างประเทศ แนวนโยบาย แผนงานที่เกี่ยวข้อง และมาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศและของไทย เพื่อจะได้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ให้แก่หน่วยงานของรัฐและประชาชนที่สนใจ รวมทั้งเป็นการจุดประกายให้ทุกภาคส่วนได้รับทราบถึงความสำคัญของการร่วมกันอนุรักษ์และคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพให้เป็นไปอย่างยั่งยืน

ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย
กองกฎหมายต่างประเทศ
สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
กันยายน ๒๕๖๕

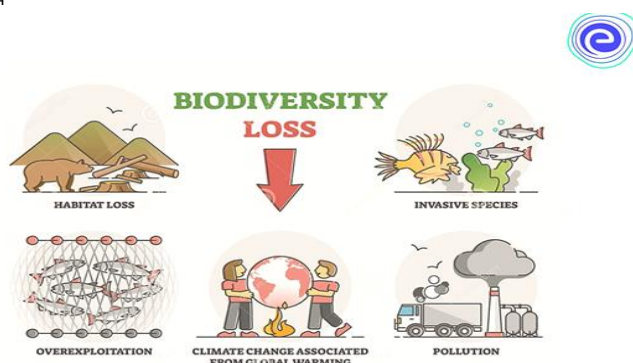
สารบัญ

หน้า

บทนำ	๑
๑. ความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ	๕
๒. การดำเนินการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพของต่างประเทศ	๑๓
๒.๑ สหภาพยุโรป	๑๓
๒.๒ สาธารณรัฐอินเดีย	๑๘
๒.๓ ประเทศญี่ปุ่น	๓๐
๒.๔ สาธารณรัฐเกาหลี	๓๗
๒.๕ เครือรัฐออสเตรเลีย	๕๖
๒.๖ สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล	๗๑
๓. การดำเนินการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย	๘๖
๓.๑ ยุทธศาสตร์ แนวนโยบาย และแผนงานที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ	๘๖
๓.๒ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย	๙๑
บทสรุป	๑๒๓

บทนำ

ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity หรือ Biodiversity)^๑ ในทั่วโลกได้ลดลงอย่างรวดเร็วในช่วง ๕๐ กว่าปีที่ผ่านมา เนื่องจากมนุษย์ได้มีการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพ และเพื่อให้ประชาชนหลายพันล้านคนผ่านพ้นจากความยากจน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวทำให้ความต้องการพลังงาน อาหาร ไฟเบอร์ น้ำ และที่ดินเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วยและก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบดาวเคราะห์ต่าง ๆ ด้วยปริมาณการผลิตและการบริโภคในปริมาณมาก รวมทั้งความไร้ประสิทธิภาพเชิงระบบ การจัดสรรทรัพยากรและของเสียที่ผิดพลาดส่งผลให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity loss) อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง โดยผลที่ตามมาต่อสุขภาพของมนุษย์และความเป็นอยู่ที่ดี ความยืดหยุ่นทางสังคม และการพัฒนาที่ยั่งยืนจะกลายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและอาจถึงขั้นหายนะได้ ประกอบกับจากรายงานความเสี่ยงทั่วโลก (Global Risks Report) ปี ค.ศ. ๒๐๑๙ พบว่าการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและการพังทลายของระบบนิเวศจะเป็นหนึ่งในสิบความเสี่ยงที่สำคัญที่สุดที่สังคมกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน^๒

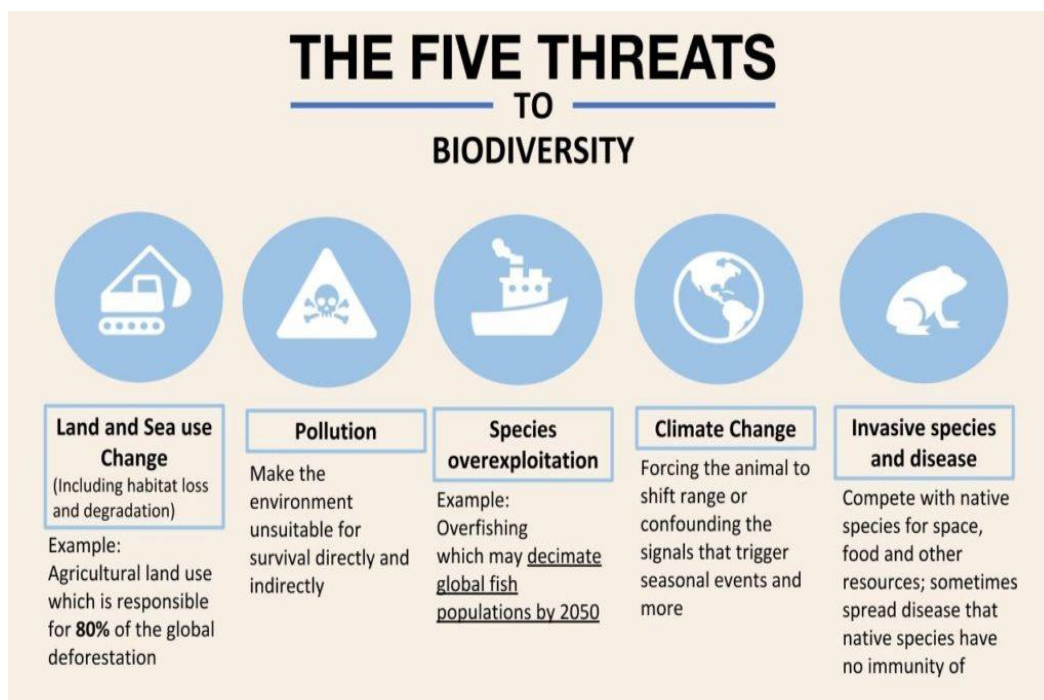

ที่มา: Loss of Biodiversity: Examples, Causes, Prevention - Embibe

^๑อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) ได้กำหนดนิยามความหมายของคำว่า “ความหลากหลายทางชีวภาพ” ว่าหมายถึง การมีความแตกต่างระหว่างสิ่งมีชีวิตจากทุกแหล่งรวมถึง, นอกเหนือจากสิ่งอื่นแล้ว, ระบบนิเวศทางบก ทางทะเลและทางน้ำอื่น ๆ และการประกอบรวมทางนิเวศ ซึ่งสิ่งมีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งในนั้นด้วย รวมถึงความหลากหลายภายในชนิดพันธุ์ ระหว่างชนิดพันธุ์และของระบบนิเวศ (กลุ่มงานทรัพยากรชีวภาพ กองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://qsds.go.th/newosrd/wp-content/uploads/sites/115/2021/02/biological.pdf>

^๒OECD, “Global biodiversity loss and the international context,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๕, จาก Global biodiversity loss and the international context | Biodiversity: Finance and the Economic and Business Case for Action | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org)

ความหลากหลายทางชีวภาพที่ลดลงในชนิดพันธุ์ (species) ระบบนิเวศ (ecosystem) พื้นที่ทางภูมิศาสตร์บางแห่ง (certain geographic area) หรือทั้งโลก รวมถึงการลดลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในความหลากหลายของชนิดพันธุ์ทั้งพันธุ์สัตว์และพันธุ์พืช (animal and plant species) จากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ความแปรปรวนทางพันธุกรรม (genetic variability) และองค์ประกอบทางชีวภาพ (biological components) ในสภาพแวดล้อมโดยรอบ ก็คือการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ (loss in biodiversity) โดยภัยคุกคามที่สำคัญต่อความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร (Increase in Population) การตัดไม้ทำลายป่า (Deforestation) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไป (Over Exploitation of Natural Resources) การสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยหรือการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัย (Loss of Habitat: Habitat destruction) การรุกรานของสายพันธุ์ต่างถิ่น (Invasive Alien Species) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภาวะโลกร้อน (Climate Change and Global Warming) มลพิษต่าง ๆ (Pollution) ทั้งทางอากาศ น้ำ และดิน และภัยธรรมชาติต่าง ๆ (Natural Calamities)^๓

ที่มา: The Statistics of Biodiversity Loss [2020 WWF Report] | Earth.Org

การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพอาจเป็นผลให้เกิดปัญหาที่ตามมาในหลาย ๆ เรื่อง เช่น ผลกระทบต่อการผลิตอาหาร (Food Production) โดยคุณค่าของสารอาหารและการเติบโตของพืชที่ใช้เป็นอาหารลดลง การแพร่กระจายของโรค (Spread of Disease) เนื่องจากความเสื่อมโทรมของระบบ

^๓ EMBIBE, “Loss of Biodiversity,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.embibe.com/exams/loss-of-biodiversity/>

นิเวศนำไปสู่โรคในสัตว์ พืช และมนุษย์ การสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัย (Loss of Habitat) สำหรับสัตว์และพืช สายพันธุ์ต่าง ๆ การเกิดพิบัติภัยทางธรรมชาติ (Natural Disaster) การเกิดมลพิษเพิ่มขึ้น (Pollution) การพังทลายของดิน (Soil Erosion) และผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของโลก^๔

สำหรับสถานการณ์ความหลากหลายทางชีวภาพของไทยในปัจจุบัน รายงานอย่างไม่ทางการ จากเว็บไซต์ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) และข้อมูลจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) ระบุว่า ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงที่สุดในโลก มีสายพันธุ์พืชมากกว่า ๑๔,๐๐๐ ชนิด หรือคิดเป็นร้อยละ ๘ ของโลก (เทียบกับพื้นที่ที่คิดเป็นร้อยละ ๐.๔๑ ของพื้นที่โลกเท่านั้น) สายพันธุ์สัตว์อีกอย่างน้อย ๔,๗๐๐ ชนิด สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังอย่างน้อย ๘,๐๐๐ ชนิด และจุลินทรีย์ อีกอย่างน้อย ๒๐๐,๐๐๐ ชนิด อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการสูญเสีย ความหลากหลายทางชีวภาพเช่นกัน^๕ โดยจากการประเมินสถานภาพชนิดพันธุ์พืชของประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ พบว่า มีพืชที่สูญพันธุ์ในธรรมชาติแล้ว ๓ ชนิด และเป็นพืชที่ถูกคุกคาม จำนวน ๙๙๙ ชนิด โดยเป็นชนิดพืชที่อยู่ในสถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable) จำนวน ๖๔๗ ชนิด พืชที่อยู่ใน สถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (Endangered) จำนวน ๒๕๙ ชนิด และพืชที่อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically endangered) จำนวน ๙๓ ชนิด รวมทั้งมีพืชต่างถิ่นรุกรานทั้งหมด ๑๓๐ ชนิด แบ่งเป็นชนิดพันธุ์ พืชต่างถิ่นที่รุกรานแล้ว จำนวน ๖๑ ชนิด ชนิดพันธุ์พืชต่างถิ่นที่มีแนวโน้มรุกราน จำนวน ๒๓ ชนิด และ ชนิดพันธุ์พืชต่างถิ่นที่มีประวัติว่ารุกรานแล้วในประเทศอื่นแต่ยังไม่เข้ามาในประเทศไทย จำนวน ๑๙ ชนิด ส่วนการประเมินสถานภาพชนิดพันธุ์สัตว์มีกระดูกสันหลังที่ถูกคุกคามในประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ พบว่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่ถูกคุกคามมีจำนวน ๑๒๒ ชนิด นกที่ถูกคุกคามมีจำนวน ๑๘๙ ชนิด สัตว์สะเทินน้ำ สะเทินบกที่ถูกคุกคามมีจำนวน ๑๙ ชนิด ปลาที่ถูกคุกคามมีจำนวน ๒๙๐ ชนิด สัตว์เลื้อยคลานที่ถูกคุกคาม มีจำนวน ๕๑ ชนิด รวมทั้งมีสัตว์มีกระดูกสันหลังต่างถิ่น จำนวน ๕๖ ชนิด ส่วนกรณีของสัตว์ไม่มีกระดูกสัน หลังที่ถูกคุกคามในประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ จำนวน ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มย่อยปะการังมีชนิดพันธุ์ที่อยู่ใน สถานภาพถูกคุกคามจำนวน ๑๐๗ ชนิด กลุ่มย่อยครัสเตเชียน จำนวน ๑๔ ชนิด และกลุ่มมอลลัสกา จำนวน ๑๘๓ ชนิด รวมทั้งมีสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังต่างถิ่น จำนวน ๑๑๐ ชนิด^๖

การจัดการกับปัญหาการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพจึงจำเป็นต้องมีการดำเนินการ ทั้งในระดับรัฐบาลและหน่วยงานอื่น ๆ ในทุกระดับ โดยเฉพาะการขยายความร่วมมือในระดับระหว่างประเทศ

^๔ เฟิงอ้าง

^๕ ปาสาละ, “ความหลากหลายทางชีวภาพ กับปัญหาเฝ้าระวัง ของโลก,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก salforest.com

^๖ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “สถานภาพความหลากหลาย ทางชีวภาพของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๓,” หน้า ๑๓๒ - ๑๓๖, สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก สถานภาพ ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย.pdf (onep.go.th)

ซึ่งปัจจุบันมีความตกลงระหว่างประเทศหลายฉบับที่นานาประเทศได้ร่วมกันจัดทำขึ้น เช่น อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ (Ramsar Convention) อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์และพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) อนุสัญญาว่าด้วยชนิดพันธุ์ที่มีการเคลื่อนย้ายถิ่น (Convention on Migratory Species: CMS) สนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture: ITPGR) อนุสัญญาว่าด้วยการอารักขาพืชระหว่างประเทศ (International Plant Protection Convention: IPPC) และอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)^๗ อย่างไรก็ตาม ความตกลงระหว่างประเทศที่เป็นความตกลงหลักที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพก็คือ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) ซึ่งมีพิธีสารที่เกี่ยวข้องภายใต้อนุสัญญาดังกล่าวหลายฉบับ ได้แก่ พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (The Cartagena Protocol on Biosafety) และพิธีสารเสริมนาโงยา-กัวลาลัมเปอร์ ว่าด้วยการรับผิดชอบและชดเชยตามพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (Nagoya-Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to The Cartagena Protocol on Biosafety) และพิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรทางพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม (Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization)

^๗สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “สถานภาพความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๓,” หน้า ๒๐, สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก สถานภาพความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย.pdf (onep.go.th)

๑. ความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ^๙

๑. อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (The United Nations Convention on Biological Diversity)

เป็นความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ว่า นับแต่ปี ค.ศ. ๑๗๖๐^๙ (พ.ศ. ๒๓๐๓) ที่โลกก้าวเข้าสู่ยุคสมัยแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรม^{๑๐} (Industrial Revolution) มาจนถึงปัจจุบันนั้น เป็นเวลา ๒๐๐ กว่าปี สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพทั่วทั้งโลกได้รับผลกระทบเชิงลบจากเหตุการณ์ดังกล่าว และปัญหาเหล่านี้นับวันก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นจนกลายเป็นวาระเร่งด่วนที่นานาชาติต้องร่วมกันหาหรือเพื่อหาทางยับยั้งและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนกำหนดแนวทางในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพที่เสื่อมโทรมจนส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตนานาพันธุ์ โดยในปี ค.ศ. ๑๙๘๘ โครงการสิ่งแวดล้อมสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme: UNEP) ได้จัดตั้งคณะผู้เชี่ยวชาญเฉพาะกิจว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Ad Hoc Working Group of Experts on Biological Diversity) เพื่อแสวงหาความจำเป็นที่จะต้องมีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๘๙ UNEP ได้แต่งตั้งคณะทำงานชั่วคราวผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการและกฎหมายเพื่อเตรียมเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศสำหรับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึง “ความจำเป็นที่จะต้องแบ่งปันค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา” เช่นเดียวกับ “วิถีทางและวิธีการที่จะสนับสนุนสิ่งประดิษฐ์คิดค้นจากชนท้องถิ่น” ด้วย

ในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ คณะทำงานเฉพาะกิจฯ ได้พัฒนาเป็นคณะกรรมการเจรจาต่อรองระหว่างรัฐบาล (Intergovernmental Negotiating Committee) และในวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๙๒ ในการประชุม The Nairobi Conference for the Adoption of the Agreed Text of the Convention on Biological Diversity ก็ได้รับรองเนื้อหาที่ได้รับการเห็นชอบแล้วของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

^๙จัดทำโดยนางสาวนพรัตน์ พิริยานสรณ์ นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ

^{๑๐}อาจารย์ผู้บรรยายวิชา มธ.๑๑๒, “บันทึกประกอบคำบรรยายวิชา มธ.๑๑๒ อารยธรรมยุคใหม่ (ภาคหนึ่งถึงภาคสี่)”, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕, หน้า ๒๔๐, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕ จาก digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:898372#

^{๑๑}การปฏิวัติอุตสาหกรรม คือ การเปลี่ยนแปลงกรรมวิธีในการผลิตสินค้าจากเดิมที่ใช้แรงงานมนุษย์ซึ่งมีข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลาและปริมาณการผลิต มาเป็นการผลิตโดยใช้เครื่องจักรซึ่งมีศักยภาพสูงสามารถผลิตสินค้าได้ปริมาณที่มากขึ้นภายในระยะเวลาที่น้อยกว่า การเปลี่ยนสถานที่ประกอบการผลิตจากครัวเรือนมาเป็นโรงงาน และการขยายเป้าหมายจากเดิมที่จำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้บริโภคในท้องถิ่นเท่านั้นเป็นจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้บริโภคทั่วประเทศและส่งออกไปยังต่างประเทศ

และที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development) ซึ่งจัดขึ้น ณ กรุงรีโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ระหว่างวันที่ ๕ - ๑๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๙๒ ได้ให้การรับรองอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (The United Nations Conventions on Biological Diversity: CBD) และเปิดให้ประเทศสมาชิกสหประชาชาติเข้าร่วมลงนามเป็นภาคีอนุสัญญา ในระหว่างวันที่ ๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๙๒ - ๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๙๓ และอนุสัญญา CBD มีผลใช้บังคับ เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๙๓^{๑๑} (ปัจจุบันอนุสัญญา CBD มีประเทศภาคีแห่งอนุสัญญารวมจำนวน ๑๙๖ ภาคี)^{๑๒} โดยประเทศไทยได้ลงนามให้การรับรองอนุสัญญา CBD ในระหว่างการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๙๓ (พ.ศ. ๒๕๓๕) และได้ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญา CBD เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖^{๑๓}

อนุสัญญา CBD มีวัตถุประสงค์หลักที่ต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับบทบัญญัติที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (๒) การใช้ประโยชน์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพ และ (๓) การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม รวมถึงการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงสิทธิทั้งหมดเหนือทรัพยากรนั้นและเทคโนโลยีและโดยการสนับสนุนทุนอย่างเหมาะสม ซึ่งข้อ ๓ ของอนุสัญญา CBD กำหนดหลักการ (Principle) ว่า รัฐมีสิทธิอธิปไตย (Sovereign Right) ซึ่งต้องเป็นไปตามกฎบัตรสหประชาชาติและกฎหมายระหว่างประเทศในอันที่จะใช้ทรัพยากรของตนเองตามนโยบายสิ่งแวดล้อมของตนเองและตามความรับผิดชอบ เพื่อให้หลักประกันว่ากิจกรรมในความรับผิดชอบหรือความควบคุมของตนนั้นไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมของรัฐอื่น หรือของพื้นที่นอกเหนือเขตอำนาจรัฐของตน โดยอนุสัญญา CBD ได้กำหนดหน้าที่ของภาคีในการปฏิบัติตามอนุสัญญา ดังนี้

(๑) หน้าที่ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่

๑) การอนุรักษ์ในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ โดยแต่ละภาคีต้องดำเนินการกำหนดระบบพื้นที่คุ้มครองโดยมีการจัดระเบียบหรือจัดการทรัพยากรชีวภาพที่สำคัญต่อการอนุรักษ์ ส่งเสริมการคุ้มครองพันธุ์ ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ และประชากรของชนิดพันธุ์ ควบคุมดูแลสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากเทคโนโลยีชีวภาพซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดผลกระทบเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ป้องกัน ควบคุมและกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่คุกคามระบบนิเวศ ถิ่นที่อยู่อาศัย หรือชนิดพันธุ์อื่น สงวนรักษาความรู้ ประดิษฐ์กรรมและการถือปฏิบัติของชุมชนพื้นเมืองและท้องถิ่นซึ่งปรากฏในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาตามประเพณี ตลอดจนให้ความร่วมมือในการจัดหาความสนับสนุนทางการเงินและอื่น ๆ สำหรับการอนุรักษ์ในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ประเทศกำลังพัฒนา

^{๑๑} “อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <http://chm.onep.go.th/doc/Publication/publication4/pc2/CBDth.pdf>

^{๑๒} Convention on Biological Diversity, “List of parties of Convention on Biological Diversity,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/information/parties.shtml#tab=0>

^{๑๓} Convention on Biological Diversity, “COUNTRY PROFILES,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/countries/?country=th>

๒) การอนุรักษ์นอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ โดยแต่ละภาคีจะต้องยอมรับนำมาตรการสำหรับการอนุรักษ์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ มาตรการสำหรับบำรุงและฟื้นฟูชนิดพันธุ์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ และมาตรการสำหรับการนำกลับเข้าสู่ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติเดิมของชนิดพันธุ์นั้น ๆ มาใช้ จัดตั้งและรักษาสิ่งเอื้ออำนวยในการอนุรักษ์และการวิจัยนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของพืช สัตว์ และจุลินทรีย์ จัดระเบียบและจัดการเกี่ยวกับการรวบรวมทรัพยากรชีวภาพจากถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ ตลอดจนให้ความร่วมมือในการให้ความสนับสนุนทางการเงินและอื่น ๆ เพื่อการอนุรักษ์นอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ และในการจัดตั้งและรักษาสิ่งเอื้ออำนวยในการอนุรักษ์และการวิจัยนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติในประเทศกำลังพัฒนา

(๒) หน้าที่ในการใช้ประโยชน์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน
โดยแต่ละภาคีต้องดำเนินการผสานการพิจารณาการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพเข้ากับการตัดสินใจระดับชาติ ยอมรับมาตรการที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรชีวภาพมาใช้เพื่อลดหรือหลีกเลี่ยงผลกระทบเสียหายที่มีต่อความหลากหลายทางชีวภาพ คุ้มครองและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรชีวภาพตามธรรมเนียมปฏิบัติโดยสอดคล้องกับการถือปฏิบัติตามขนบประเพณีวัฒนธรรม สนับสนุนประชากรท้องถิ่นในการจัดทำหรือดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขในพื้นที่เสื่อมโทรมที่ความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลาย และสนับสนุนความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐบาลและภาคเอกชนในการพัฒนาวิธีการเพื่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน

(๓) หน้าที่ในการควบคุมดูแลเทคโนโลยีชีวภาพและการจัดสรรผลประโยชน์ โดยแต่ละภาคีต้องดำเนินการมาตรการทางกฎหมาย การบริหาร หรือนโยบายในอันที่จะทำให้ภาคีเข้าร่วมในกิจกรรมการวิจัยเทคโนโลยีทางชีวภาพ มาตรการส่งเสริมและกระตุ้นให้ภาคี (โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา) ได้เข้าถึงผลลัพธ์และผลประโยชน์ที่ได้จากเทคโนโลยีชีวภาพซึ่งใช้ทรัพยากรชีวภาพที่ภาคีเหล่านั้นได้จัดหาให้ ตามลำดับก่อนและหลังบนพื้นฐานแห่งความยุติธรรมและความเสมอภาค พิจารณาถึงความจำเป็นที่จะต้องมีพิธีสารและรูปแบบของพิธีสาร ซึ่งรวมทั้งการเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้าในเรื่องเกี่ยวกับการถ่ายทอด การดูแล และการใช้ประโยชน์สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากเทคโนโลยีชีวภาพอันอาจมีผลเสียต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และดำเนินงานภายใต้เขตอำนาจรัฐของตนเกี่ยวกับการจัดหาสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากเทคโนโลยีชีวภาพกับจัดให้มีข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และกฎระเบียบเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตเช่นว่านั้นเพื่อการควบคุมดูแล

๒. พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (The Cartagena Protocol on Biosafety to The Convention on Biological Diversity)

ภายหลังจากอนุสัญญา CBD มีผลใช้บังคับแล้ว ได้มีการดำเนินการออกพิธีสารเพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับความปลอดภัยทางชีวภาพ โดยในการประชุมสมัชชาภาคี ครั้งที่ ๑ (The First Meeting of the Conference of the Parties: COP1) ได้มีการแต่งตั้งคณะผู้เชี่ยวชาญเฉพาะกิจด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ (The Open-ended Ad Hoc Group of Experts on Biosafety) เพื่อพิจารณาแนวทางในการ

จัดทำพิธีสารว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ และได้มีการประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญนี้เพื่อดำเนินการ ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน ระหว่างวันที่ ๒๔ - ๒๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๙๕ ซึ่งมี “Madrid Report” เป็นเอกสารผลลัพธ์การประชุม ต่อมาในการประชุมสมัชชาภาคี ครั้งที่ ๒ (The Second Meeting of the Conference of the Parties: COP2) ณ กรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย ระหว่างวันที่ ๖ - ๑๗ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๙๕ ที่ประชุมได้รับและพิจารณา Madrid Report แล้วมีมติให้มีการจัดทำพิธีสารว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (Biosafety Protocol) พร้อมกับจัดตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ (The Open-ended Ad Hoc Working Group on Biosafety: BSWG) เพื่อดำเนินการเพิ่มเติมจาก Madrid Report โดยมติดังกล่าวระบุให้จัดทำพิธีสารด้านความปลอดภัยทางชีวภาพให้เด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดนซึ่งสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม (Living Modified Organisms – LMOs) จากเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่ (Modern Biotechnology) ที่อาจมีผลกระทบในทางลบต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งคณะทำงาน BSWG ได้ประชุมจัดทำร่างพิธีสารแล้วเสร็จที่เมืองคาร์ตาเฮนา เดอ อินเดียส์ (Cartagena de Indias) ประเทศโคลัมเบีย ระหว่างวันที่ ๑๔ - ๒๒ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๙๖ และเสนอขอความเห็นชอบจากที่ประชุมสมัชชาภาคี วาระพิเศษ (The Extraordinary Meeting of the Conference of the Parties – ExCOP) แต่ยังไม่สามารถรับรองพิธีสารได้ จำเป็นต้องประชุม ExCOP อย่างต่อเนื่อง ณ นครมอนทรีออล ประเทศแคนาดา ระหว่างวันที่ ๒๔ - ๒๙ มกราคม ค.ศ. ๒๐๐๐^{๑๔} จึงได้มีการรับรองพิธีสารฉบับนี้โดยเรียกว่า “พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (The Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity)” และในการประชุมสมัชชาภาคี ครั้งที่ ๕ (The Fifth Meeting of the Conference of the Parties: COP5) ณ กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา ระหว่างวันที่ ๑๕ - ๒๖ พฤษภาคม ค.ศ. ๒๐๐๐ ได้มีพิธีเปิดให้ภาคีอนุสัญญา CBD ลงนามและให้สัตยาบันพิธีสารคาร์ตาเฮนาฯ ต่อมาวันที่ ๑๓ มิถุนายน ค.ศ. ๒๐๐๓ ประเทศสาธารณรัฐปาเลา (The Republic of Palau) เป็นประเทศที่ ๕๐ ที่ให้สัตยาบันพิธีสารคาร์ตาเฮนาฯ ส่งผลให้พิธีสารคาร์ตาเฮนาฯ มีผลบังคับใช้แล้วตั้งแต่วันที่ ๑๑ กันยายน ค.ศ. ๒๐๐๓^{๑๕} โดยในส่วนของประเทศไทยได้ทำการภาคยานุวัติการเข้าเป็นภาคีในพิธีสารคาร์ตาเฮนาฯ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘ (ค.ศ. ๒๐๐๕) และพิธีสารดังกล่าวมีผลใช้บังคับกับประเทศไทยแล้วเมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๙ (ค.ศ. ๒๐๐๖) ปัจจุบันมีประเทศหรือองค์กรบูรณาการเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (regional economic integration organization) ที่ให้สัตยาบัน ให้การ

^{๑๔} Convention on Biological Diversity, “About the Protocol,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://bch.cbd.int/protocol/background/#history>

^{๑๕} ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, “พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ”, หน้า ๒-๓, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://mahidol.ac.th/temp/document/Governance/15.พิธีสารคาร์ตาเฮนา.pdf>

ยอมรับ ให้ความเห็นชอบ หรือภาคยานุวัติเข้าเป็นภาคีในพิธีสารคาร์ตาเฮนาฯ แล้ว รวมจำนวน ๑๗๓ ภาคี^{๑๖} พิธีสารคาร์ตาเฮนาฯ มีหลักการและสาระสำคัญ สรุปได้ดังนี้

(๑) กำหนดวัตถุประสงค์ของพิธีสารฯ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการระมัดระวัง (Precautionary Approach) ตามที่ระบุในหลักการที่ ๑๕ ของปฏิญญาว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development)^{๑๗} กล่าวคือ สนับสนุนให้มีการประกันการปกป้องความปลอดภัยในระดับที่เพียงพอสำหรับการเคลื่อนย้าย การดูแล และการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม (Living Modified Organisms - LMOs)^{๑๘} อันเป็นผลมาจากเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่ (Modern Biotechnology) ที่อาจส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงความเสี่ยงต่อสุขอนามัยของมนุษย์ และเน้นเรื่องการเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดน (Transboundary Movement) เป็นพิเศษ^{๑๙}

(๒) รัฐบาลแห่งพิธีสารฯ ต้องใช้มาตรการทางกฎหมาย การบริหาร และมาตรการอื่นที่จำเป็น และเหมาะสมในการปฏิบัติตามพันธกรณีภายใต้พิธีสารฯ อันเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดน การเคลื่อนย้ายผ่านการดูแล และการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรมทุกชนิด ที่อาจมีผลกระทบทางลบต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงความเสี่ยงต่อสุขอนามัยของมนุษย์ เว้นแต่เป็นสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำหรับมนุษย์ และต้องสร้างความมั่นใจว่าการพัฒนา การควบคุม การจัดการ การขนส่ง การใช้ การถ่ายโอน การปลดปล่อยออกสู่สิ่งแวดล้อม สิ่งมีชีวิตที่มีการดัดแปลงพันธุกรรมได้ดำเนินการไปในประการที่มีการป้องกัน หรือลดความเสี่ยงจากอันตรายที่อาจมีต่อความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงสุขอนามัยของมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการเคลื่อนย้ายข้ามแดนเป็นพิเศษ ในการนี้ ได้มีการจัดตั้งสำนักงานประสานและแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ (Biosafety Clearing-House) เพื่อทำหน้าที่ประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ เทคนิค สิ่งแวดล้อม กฎหมาย และประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม ตลอดจนช่วยเหลือภาคีทั้งหลายในการดำเนินงานตามพิธีสารฯ

^{๑๖}Secretariat of the Convention on Biological Diversity, “Cartagena Protocol on Biosafety Ratification List,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๕, จาก cpb-ratifications.pdf (cbd.int)

^{๑๗}Principle 15 In order to protect the environment, the precautionary approach shall be widely applied by States according to their capabilities. Where there are threats of serious or irreversible damage, lack of full scientific certainty shall not be used as a reason for postponing cost-effective measures to prevent environmental degradation. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/marine/precautionary.shtml>

^{๑๘}มาตรา ๓ แห่งพิธีสารคาร์ตาเฮนาฯ ให้ความหมายของบทนิยามคำว่า “สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม” (Living Modified Organism) ไว้ว่า หมายถึง สิ่งมีชีวิตใดก็ตามที่มีการผสมผสานสารพันธุกรรมที่แปลกใหม่ (Novel combination of genetic materials) ซึ่งได้จากการใช้เทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่

^{๑๙} “พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ: ข้อพิจารณาต่อการเข้าร่วมของไทย” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER3/DRAWER083/GENERAL/DA/TA0000/00000144.PDF>

(๓) กรณีการเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดนซึ่งสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรมระหว่างภาคีและประเทศที่มีใช้ภาคนั้น การดำเนินการดังกล่าวต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของพิธีสารฯ ด้วย โดยภาคีอาจทำความตกลงหรือข้อตกลงระดับทวิภาคี ภูมิภาค และพหุภาคีเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดนกับประเทศที่มีใช้ภาคนั้นได้ และภาคีต้องสนับสนุนให้ประเทศที่มีใช้ภาคนั้นปฏิบัติตามพิธีสารฯ อีกทั้งต้องสนับสนุนการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรมที่ได้ปลดปล่อยหรือเคลื่อนย้ายเข้ามาหรือออกไปจากพื้นที่ภายในเขตอำนาจรัฐของตนต่อสำนักงานประสานและแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ (Biosafety Clearing-House)

๓. พิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมเพื่อบรรลุพันธสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising From Their Utilization to The Convention of Biological Diversity)

เพื่อให้เป็นตามวัตถุประสงค์พื้นฐานของอนุสัญญา CBD ในด้านการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม รวมถึงการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเหมาะสม (Access and Benefit-sharing) ในการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญา CBD สมัยที่ ๔ ที่ประชุมได้จัดตั้งคณะผู้เชี่ยวชาญด้านการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์เพื่อชี้แจงหลักการและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว และมีการประชุม ๒ ครั้งโดยอภิปรายประเด็นต่าง ๆ เช่น ความยินยอมที่ได้รับแจ้งล่วงหน้า ข้อกำหนดที่ตกลงร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์ การสร้างขีดความสามารถ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ ต่อมาในการประชุมสมัยที่ ๕ ที่ประชุมสมัชชาภาคี CBD ได้จัดตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ (The Ad Hoc Open-ended Working Group on Access and Benefit-sharing) มีหน้าที่ในการพัฒนาแนวทางเพื่อช่วยเหลือภาคีที่มีการดำเนินการตามบทบัญญัติการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตามอนุสัญญา CBD ซึ่งคณะทำงานเฉพาะกิจได้ดำเนินการประชุมในระหว่างปี ค.ศ. ๒๐๐๕ - ๒๐๑๐ เพื่อเจรจาเรื่องระบบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างประเทศ จนถึงการประชุมครั้งที่ ๙ คณะทำงานเฉพาะกิจฯ ก็ได้ยกร่างพิธีสารขึ้นเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการเจรจาจนถึงการประชุมครั้งที่ ๑๐ ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ค.ศ. ๒๐๑๐ ณ เมืองนาโงยา ประเทศญี่ปุ่น และในการประชุมครั้งดังกล่าวนี้เองที่ได้มีการรับรอง “ร่างพิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรทางพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมเพื่อบรรลุพันธสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ” เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม ค.ศ. ๒๐๑๐ และพิธีสารนาโงยาฯ มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ค.ศ. ๒๐๑๔^{๒๐} โดยในส่วน

^{๒๐} Convention on Biological Diversity, “History of Access and Benefit-sharing,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/abs/background/>

ของประเทศไทยได้ลงนามรับรองพิธีสารนาโงยาฯ แล้วเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ค.ศ. ๒๐๑๒ (พ.ศ. ๒๕๕๕)^{๒๑} ปัจจุบันมีประเทศหรือองค์กรบูรณาการเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (regional economic integration organization) ที่ให้สัตยาบันให้การยอมรับ ให้ความเห็นชอบ หรือภาคยานุวัติเข้าเป็นภาคีในพิธีสารนาโงยาฯ แล้ว รวมจำนวน ๑๓๗ ภาคี^{๒๒} พิธีสารนาโงยาฯ มีหลักการและสาระสำคัญ สรุปได้ดังนี้

(๑) กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม อย่างยุติธรรมและเท่าเทียม รวมถึงโดยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและโดยการถ่ายทอดเทคโนโลยี ที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงสิทธิทั้งปวงเหนือทรัพยากรและต่อเทคโนโลยีนั้น และโดยการสนับสนุนทางการเงินอย่างเหมาะสม อันเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งพิธีสารนาโงยาฯ มีขอบเขตการใช้บังคับกับ ทรัพยากรพันธุกรรมภายใต้ขอบเขตของมาตรา ๑๕ แห่งอนุสัญญา CBD และผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ ทรัพยากรนั้น ความรู้ตามธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรมภายในขอบเขตของ อนุสัญญา CBD และผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ความรู้เช่นนั้นด้วย

(๒) การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมตามพิธีสารนาโงยาฯ ต้องสอดคล้องกับมาตรา ๑๕ แห่งอนุสัญญา CBD โดยผลประโยชน์เช่นว่านี้ต้องได้รับการแบ่งปันอย่างยุติธรรม และเท่าเทียมให้แก่ภาคีผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรมนั้น ซึ่งได้แก่ ประเทศถิ่นกำเนิดของทรัพยากรนั้น หรือภาคี ที่แสวงหาทรัพยากรพันธุกรรมมาได้ และเป็นไปตามเงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน ทั้งนี้ แต่ละภาคีต้องดำเนินการ มาตรการทางกฎหมาย การบริหาร หรือนโยบายที่เหมาะสม โดยมีเจตนาเพื่อให้หลักประกันว่า ผลประโยชน์ ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมซึ่งถือครองโดยชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น และผลประโยชน์ที่ได้จาก การใช้ความรู้ตามธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรม จะได้รับการแบ่งปันอย่างยุติธรรม และเท่าเทียมให้แก่ชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยอยู่บนพื้นฐานของเงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์นี้เป็นได้ ทั้งผลประโยชน์ที่เป็นเงินและที่มีได้เป็นเงิน

(๓) การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมต้องเป็นไปตามหลักการใช้สิทธิอธิปไตย (Sovereign Right)เหนือทรัพยากรธรรมชาติและกฎหมายภายในประเทศว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จาก ทรัพยากรพันธุกรรม (ต้องมีสาระสำคัญตามที่กำหนดในมาตรา ๖ แห่งพิธีสารนาโงยาฯ) โดยการเข้าถึง ทรัพยากรพันธุกรรมเพื่อการใช้ประโยชน์จะต้องอยู่ภายใต้การเห็นชอบตามที่ได้แจ้งล่วงหน้าจากประเทศ ผู้ให้ทรัพยากรเหล่านั้น ซึ่งได้แก่ ประเทศที่เป็นถิ่นกำเนิดทรัพยากร หรือภาคีที่แสวงหาทรัพยากรพันธุกรรมมาได้ เว้นแต่ภาคีนั้นจะพิจารณาเป็นอย่างอื่น ทั้งนี้ แต่ละภาคีต้องดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อให้หลักประกันว่า ได้รับการเห็นชอบตามที่ได้แจ้งล่วงหน้า หรือการเห็นชอบและการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น เพื่อการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม หากชุมชนมีสิทธิที่ได้รับมอบหมายให้อนุญาตเข้าถึงทรัพยากรเหล่านั้น

^{๒๑} Convention on Biological Diversity, “List of Parties,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/information/parties.shtml#tab=2>

^{๒๒} Convention on Biological Diversity, “Parties to the Nagoya Protocol,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕, จาก Parties to the Nagoya Protocol (cbd.int)

๔. พิธีสารเสริมนาโงยา-กัวลาลัมเปอร์ ว่าด้วยการรับผิดชอบและชดใช้ตามพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (The Nagoya-Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to The Cartagena Protocol on Biosafety)

พิธีสารเสริมนาโงยา-กัวลาลัมเปอร์ตามพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพได้รับการรับรองโดยที่ประชุมสมัชชาภาคีพิธีสารคาร์ตาเฮนาเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ค.ศ. ๒๐๑๐ โดยเปิดให้ภาคีในพิธีสารคาร์ตาเฮนา ลงนามเป็นภาคีพิธีสารเสริมฯ ณ สำนักงานใหญ่แห่งสหประชาชาติ นิวยอร์ก ระหว่างวันที่ ๗ มีนาคม ค.ศ. ๒๐๑๑ - ๖ มีนาคม ค.ศ. ๒๐๑๒ พิธีสารเสริมฯ มีผลบังคับใช้แล้วในวันที่ ๕ มีนาคม ค.ศ. ๒๐๑๘ โดยในส่วนของประเทศไทยได้ลงนามรับรองพิธีสารเสริมฯ เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ค.ศ. ๒๐๑๒ (พ.ศ. ๒๕๕๕) ปัจจุบันมีประเทศหรือองค์กรบูรณาการเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (regional economic integration organization) ที่ให้สัตยาบัน ให้การยอมรับ ให้ความเห็นชอบ หรือภาคยานุวัติเข้าเป็นภาคีในพิธีสารเสริมฯ แล้วรวมจำนวน ๕๒ ภาคี^{๒๓} พิธีสารเสริมฯ เป็นข้อตกลงเสริมของพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ มีหลักการและสาระสำคัญ โดยสรุปดังนี้

(๑) กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยจัดให้มีกฎเกณฑ์และขั้นตอนระหว่างประเทศในด้านความรับผิดชอบและการแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม และใช้บังคับกับความเสียหายที่เกิดจากสิ่งมีชีวิตดัดแปลง พันธุกรรมที่มีต้นกำเนิดจากการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดน

(๒) พิธีสารเสริมฯ ให้คำจำกัดความของ “ความเสียหาย” ด้วยการอ้างถึงผลเสียต่อการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนที่สามารถวัดผลได้หรือสังเกตได้และมีนัยสำคัญ โดยคำนึงถึงความเสี่ยงต่อสุขภาพของมนุษย์ และต้องมีการเชื่อมโยงเชิงสาเหตุระหว่างความเสียหายกับสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม ซึ่งรัฐต้องกำหนดให้ผู้ปฏิบัติงานควบคุมสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมใช้มาตรการตอบสนองในกรณีที่เกิดความเสียหายอันเป็นผลจากสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่มีชีวิตซึ่งมาจากการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดน โดยมาตรการตอบสนองต้องเป็นการกระทำที่สมเหตุสมผลในการป้องกัน ลดขนาด บรรจุ บรรเทา หรือหลีกเลี่ยงความเสียหายตามความเหมาะสม เพื่อฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ พิธีสารเสริมฯ ยังกำหนดให้ภาคีบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางแพ่ง หรือพัฒนากฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบและการแก้ไขสำหรับวัตถุหรือความเสียหายส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายต่อการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนด้วย^{๒๔}

^{๒๓} Convention on Biological Diversity, “ Parties to the Cartagena Protocol and its Supplementary Protocol on Liability and Redress” สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๕, จาก (cbd.int)

^{๒๔} Convention on Biological Diversity, “Status of Ratification and Entry into Force,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๕, จาก <https://bch.cbd.int/protocol/parties/#tab=1>

๒. การดำเนินการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพของต่างประเทศ

๒.๑ สหภาพยุโรป^{๒๕}

๑. บริบททั่วไปเกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในสหภาพยุโรป

ประเด็นเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชากรทั่วโลก โดยเฉพาะผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพนำมาซึ่งภัยคุกคามอื่นตามมา ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและอนามัย ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ตลอดจนความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เนื่องจากผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับโลกมากกว่าร้อยละ ๕๐ ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ โดยเฉพาะภาคส่วนทางเศรษฐกิจที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนประกอบหลัก ได้แก่ ภาคการผลิต การเกษตร อาหารและเครื่องดื่ม^{๒๖} ความรุนแรงของผลกระทบอันเกิดจากความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศอย่างรวดเร็วนำไปสู่ความพยายามของสหภาพยุโรปในการผลักดันมาตรการปกป้องระบบนิเวศเพื่อคงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพที่สมดุล

มาตรการในเชิงนโยบายได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. ๒๐๓๐ (Biodiversity Strategy for 2030) กำหนดแผนการดำเนินงานระยะยาวที่ครอบคลุมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติจากความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ โดยมีเป้าหมายผลักดันให้ความหลากหลายทางชีวภาพของสหภาพยุโรปเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูภายในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ เพื่อสร้างสังคมที่มีความพร้อมต่อการตอบสนองภัยคุกคามในอนาคต เช่น ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ไฟไหม้ป่า ภัยคุกคามความมั่นคงทางอาหาร โรคระบาด และการสูญพันธุ์ของสัตว์ป่า ยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดข้อผูกพันเฉพาะและแนวทางการปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรมใน ๔ ด้าน ได้แก่ การคุ้มครองธรรมชาติ การฟื้นฟูธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงด้านกฎระเบียบ และการดำเนินการของสหภาพยุโรปเพื่อสนับสนุนความหลากหลายทางชีวภาพในระดับโลก ซึ่งสาระสำคัญของยุทธศาสตร์ได้กำหนดให้มีการยกระดับมาตรการทางกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายทั้งในระดับสหภาพและกฎหมายของประเทศสมาชิก ตลอดจน

^{๒๕}จัดทำโดยนางสาวลลิตา เนตรทัศน์ เจ้าหน้าที่โครงการจัดจ้างบุคลากรสำหรับจัดทำฐานข้อมูลกฎหมายฯ ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ

^{๒๖}European Commission, *Factsheet: Economic impact of biodiversity*, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๕ จาก https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_907

การปฏิบัติตามพันธกรณีความตกลงระดับสากลเพื่อคืนสมดุลให้กับธรรมชาติและรักษาไว้้อย่างยั่งยืนสำหรับอนาคต^{๒๗}

๒. กฎหมายเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพของสหภาพยุโรป

๒.๑ กฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

สหภาพยุโรปมีการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพระดับ ข้อบังคับ (Directive) เพื่อปกป้องธรรมชาติและคุ้มครองสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศและถิ่นที่อยู่อาศัยโดยกฎหมายที่บังคับใช้เป็นกฎหมายเฉพาะสำหรับแต่ละประเภทของสิ่งมีชีวิตหรือกิจกรรม^{๒๘} เช่น *Birds Directive* เป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์นกทุกชนิดพันธุ์ในพื้นที่ป่าของประเทศสมาชิก *Habitats Directive* มีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องถิ่นที่อยู่อาศัยสำหรับสัตว์ใกล้สูญพันธุ์และสัตว์อพยพเพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ *Zoos Directive* มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมบทบาทของสวนสัตว์ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยได้กำหนดให้ประเทศสมาชิกจัดให้มีมาตรการเกี่ยวกับการออกใบอนุญาตและการกำกับดูแลสวนสัตว์ในด้านกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองการค้าสัตว์ป่าเป็นการอนุวัติการกฎหมายภายในตามอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on international Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) ตลอดจนการบังคับใช้กฎหมายควบคุมวิธีการล่าสัตว์และการดักจับอย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ ภายหลังจากที่ได้จัดทำยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. ๒๐๓๐ (Biodiversity Strategy for 2030) เพื่อดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ในปี ค.ศ. ๒๐๒๒ คณะกรรมาธิการสหภาพยุโรปได้เสนอร่างกฎหมาย **Nature Restoration Law** ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการฟื้นฟูระบบนิเวศในระยะยาวอย่างครอบคลุม โดยกำหนดเป้าหมายให้มีมาตรการปกป้องพื้นที่ทางบกและทางทะเลให้ได้อย่างน้อยร้อยละ ๒๐ ภายในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ และครอบคลุมระบบนิเวศจำเป็นสำหรับการฟื้นฟูทั้งหมดภายในปี ค.ศ. ๒๐๕๐ รวมทั้งได้กำหนดเป้าหมายเฉพาะสำหรับการอนุรักษ์ธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพได้แก่

๑) ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่มีการบังคับใช้อยู่ โดยเฉพาะพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่า ไม้เตี้ยและพุ่มไม้ ท่มหญ้า แม่น้ำและทะเลสาบ หาดหิน

๒) ลดอัตราการสูญเสียผืนและแมลงที่มีประโยชน์ต่อการผสมพันธุ์พืช

๓) พื้นที่ระบบนิเวศป่าไม้

๔) พื้นที่ระบบนิเวศเมือง

^{๒๗}European Commission, Directorate-General for Environment, *EU biodiversity strategy for 2030: bringing nature back into our lives*, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๕ จาก <https://data.europa.eu/doi/10.2779/677548>

^{๒๘}European Commission, *Nature and biodiversity law*, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๕ จาก https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/index_en.htm

- ๕) พื้นฟูระบบนิเวศทางการเกษตร
- ๖) พื้นฟูระบบนิเวศทางทะเล
- ๗) การบริหารจัดการแม่น้ำและแหล่งน้ำ

ร่างกฎหมายดังกล่าวกำหนดให้ประเทศสมาชิกจัดทำแผนฟื้นฟูระดับชาติ (National Restoration Plan) โดยเนื้อหาสาระในแผนจะต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อให้การปฏิบัติของประเทศสมาชิกเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยได้กำหนดให้มีระยะเวลาการดำเนินการที่สอดคล้องกับเป้าหมายแต่ละด้าน ซึ่งต้องระบุให้ครอบคลุมถึงปี ค.ศ. ๒๐๕๐

๒.๒ กฎหมายเกี่ยวกับเข้าถึงและแบ่งปันประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม

สหภาพยุโรปบังคับใช้กฎหมาย Access and Benefit Sharing Regulation (EU ABS Regulation) เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม (genetic resources) ซึ่งบังคับใช้เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ค.ศ. ๒๐๑๔ โดยมีหลักการสำคัญที่ถือว่าประเทศต่าง ๆ มีสิทธิอธิปไตยเหนือทรัพยากรพันธุกรรมที่ค้นพบในอาณาเขต เมื่อมีผลประโยชน์เกิดขึ้นจากการวิจัยหรือพัฒนาทรัพยากรพันธุกรรม และเมื่อทรัพยากรพันธุกรรมนำไปสู่การใช้ในเชิงพาณิชย์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยผลประโยชน์ดังกล่าวควรถูกแบ่งปันกับประเทศผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรมนั้นอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม^{๒๔} ABS Regulation เป็นกฎหมายที่มีกรอบการดำเนินงานทั่วไปตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) และพิธีสารนาโงยา (Nagoya Protocol) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน รวมถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม โดย ABS Regulation มีหลักการและสาระสำคัญ สรุปได้ดังนี้

(๑) ภาพรวมของกฎหมาย

ABS Regulation กำหนดกฎเกณฑ์การปฏิบัติในการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์สำหรับทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมตามบทบัญญัติของพิธีสารนาโงยา ซึ่งการปฏิบัติตามกฎหมายนี้มีประสิทธิภาพจะทำให้เกิดการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนตามบทบัญญัติของอนุสัญญา CBD

(๒) ขอบเขตการบังคับใช้

ABS Regulation มีขอบเขตใช้บังคับกับทรัพยากรพันธุกรรมที่รัฐใช้สิทธิอธิปไตย และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมที่มีการเข้าถึงภายหลังจากที่พิธีสารนาโงยา มีผลบังคับใช้กับสหภาพยุโรป และกฎหมายนี้จะใช้กับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมดังกล่าว แต่จะไม่ใช้บังคับกับทรัพยากรพันธุกรรมที่มี

^{๒๔}European Commission, *Sharing nature's genetic resources - ABS*, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๕, จาก https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/international/abs/index_en.htm

การเข้าถึงและแบ่งปันประโยชน์ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมเฉพาะโดยตราสารระหว่างประเทศเท่าที่สอดคล้องและไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์ของอนุสัญญา CBD และพิธีสารนาโงยา

(๓) นิยามศัพท์

ABS Regulation กำหนดคำจำกัดความของคำศัพท์ที่ใช้ในกฎหมาย โดยส่วนใหญ่เป็นไปตามอนุสัญญา CBD และพิธีสารนาโงยา คำสำคัญที่ได้กำหนดนิยามภายใต้กฎหมายมีดังนี้

สารพันธุกรรม (genetic material) หมายถึง สารของพืช สัตว์ จุลินทรีย์ หรือสารที่มีแหล่งกำเนิดจากหน่วยที่มีหน้าที่สืบทอดพันธุกรรม

ทรัพยากรพันธุกรรม (genetic resources) หมายถึง สารพันธุกรรมที่มีค่าตามความเป็นจริงหรือตามศักยภาพ

ผู้ใช้ (user) หมายถึง บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลซึ่งใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรม

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรม (utilization of genetic resource) หมายถึง การวิจัยและพัฒนาองค์ประกอบทางพันธุกรรมหรือทางชีวเคมีของทรัพยากรพันธุกรรม รวมถึงการใช้เทคโนโลยีชีวภาพตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๒ ของอนุสัญญา CBD

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรม (traditional knowledge associated with genetic resources) หมายถึง องค์ความรู้ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นโดยชุมชนพื้นเมืองหรือชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม และตามที่อธิบายไว้ในเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน ซึ่งใช้กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรม

(๔) หน้าที่ของผู้ใช้

ABS Regulation กำหนดให้ผู้ใช้ต้องตรวจสอบว่าทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรมที่ใช้ประโยชน์เป็นการเข้าถึงตามกฎหมายการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์หรือข้อกำหนดด้านกฎระเบียบ และผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมได้รับการแบ่งปันอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมตามเงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน โดยเป็นไปตามกฎหมายหรือข้อกำหนดด้านกฎระเบียบที่บังคับใช้ รวมทั้งทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรมจะโอนแก่กันและใช้ประโยชน์ตามเงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกันได้ หากเป็นไปตามกฎหมายที่บังคับใช้หรือเป็นไปตามข้อกำหนดด้านกฎระเบียบ

(๕) การจดทะเบียนชุดตัวอย่างทรัพยากรพันธุกรรม (collection)^{๓๐}

คณะกรรมการยุโรป (EU Commission) มีหน้าที่จัดให้มีและดูแลรักษาการจดทะเบียนชุดตัวอย่างทรัพยากรพันธุกรรมภายในสหภาพยุโรป โดยต้องใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางหลักสำหรับการจดทะเบียนและทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย การจดทะเบียนตามกฎหมายให้รวมถึงแหล่งที่มาของชุด

^{๓๐}(9) ‘collection’ means a set of collected samples of genetic resources and related information that is accumulated and stored, whether held by public or private entities;

ตัวอย่างทรัพยากรพันธุกรรม หรือบางส่วนของแหล่งที่มาดังกล่าว โดยการจัดเก็บชุดตัวอย่างทรัพยากรพันธุกรรมจะต้องมีมาตรฐานสามารถนำมาใช้สำหรับการแลกเปลี่ยนตัวอย่างทรัพยากรพันธุกรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และเพื่อการจัดหาตัวอย่างและการเก็บรักษาชุดตัวอย่างสำหรับบุคคลที่สามเพื่อการใช้ประโยชน์ตามอนุสัญญา CBD และพิธีสารนาโงยาฯ หรือตามเงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน

(๖) หน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจและจุดประสานงาน

กฎหมายกำหนดให้ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศแต่งตั้งหน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจขึ้นจำนวนหนึ่งหน่วยงานหรือมากกว่าเพื่อรับผิดชอบการใช้กฎหมาย

(๗) การติดตามการปฏิบัติตามกฎหมายของผู้ใช้

ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปและคณะกรรมการการยุโรปต้องเรียกให้ผู้ได้รับทุนวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมแสดงให้เห็นว่าได้ปฏิบัติตามมาตรการตามบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของผู้ใช้ และในขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรม ผู้ใช้จะต้องแสดงให้เห็นว่าหน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจเห็นว่าได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ใช้ และจะต้องยื่นข้อมูลที่เกี่ยวข้องซึ่งมาจากใบรับรองที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามที่กฎหมายกำหนด หรือข้อมูลซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน

(๘) แนวปฏิบัติที่ดีที่สุด

ABS Regulation ระบุให้สมาคมผู้ใช้หรือภาคีที่ได้รับประโยชน์อาจยื่นเอกสารถึงคณะกรรมการการยุโรปเพื่อรวมขั้นตอน เครื่องมือ หรือกลไกที่พัฒนาและควบคุมโดยสมาคมผู้ใช้หรือภาคีที่ได้รับประโยชน์ให้ได้รับการยอมรับในฐานะของแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดสำหรับการปฏิบัติตามกฎหมายนี้ ซึ่งเมื่อมีการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยให้ผู้ใช้ทรัพยากรพันธุกรรมสามารถปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดในกฎหมาย

(๙) การตรวจสอบการปฏิบัติตามกฎหมายของผู้ใช้

หน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจมีหน้าที่ตรวจสอบและรับรองผู้ใช้ที่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด โดยคำนึงถึงการดำเนินการของผู้ใช้ตามแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์โดยการตรวจสอบการดำเนินการของผู้ใช้จะต้องดำเนินการตามแผนบททวนเป็นระยะ ๆ ซึ่งพัฒนาโดยใช้ฐานความเสี่ยง และในกรณีที่หน่วยงานที่ได้รับมอบอำนาจมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือข้อมูลที่เป็นข้อกังวลซึ่งมีหลักฐานจากภาคีฝ่ายที่สามเกี่ยวกับการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายของผู้ใช้ โดยผู้ใช้จะถูกพิจารณาเป็นพิเศษ

นอกจากนี้ ABS Regulation ได้ระบุข้อผูกพันให้ประเทศสมาชิกต้องกำหนดบทลงโทษสำหรับการละเมิดบทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ใช้ตามที่กฎหมายกำหนดด้วย

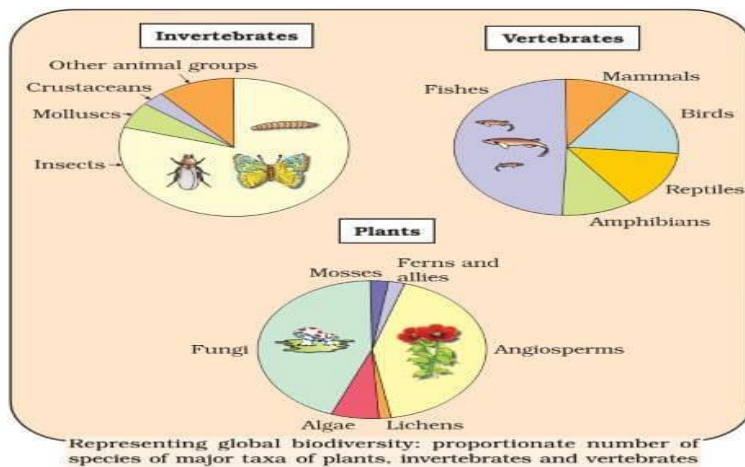
๓. บทสรุป

มาตรการทางกฎหมายสำหรับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของสหภาพยุโรปในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ มุ่งเน้นการบังคับใช้กฎหมายเฉพาะ

เกี่ยวกับการคุ้มครองและฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตแต่ละประเภทเพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ในระบบนิเวศให้เกิดความสมดุล ขณะที่ประเด็นเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพมีการบังคับใช้กฎหมายกลางที่มุ่งกำกับดูแลผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมให้มีการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรดังกล่าวอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม โดยกฎหมายของสหภาพยุโรปใช้กรอบการดำเนินงานหลักตามตราสารระหว่างประเทศเป็นพื้นฐาน และกำหนดมาตรการเพิ่มเติมสำหรับประเทศสมาชิกเพื่อกำกับดูแลผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การบังคับใช้กฎหมายของสหภาพยุโรปเกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างเอกภาพด้านกฎระเบียบ เพื่อให้ประเทศสมาชิกดำเนินการได้อย่างสอดคล้องกัน

๒.๒ สาธารณรัฐอินเดีย^{๓๑}

อินเดียเป็นหนึ่งใน ๑๗ ประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดในโลก โดยคิดเป็นร้อยละ ๒.๔ ของพื้นที่โลก และมีจุดเชื่อมต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ๔ แห่งจาก ๓๔ แห่งที่ระบุทั่วโลก ได้แก่ หิมาลายา (Himalaya) อินโดเบอร์มา (Indo-Burma) ฆาฏตะวันตก (Western Ghats) และศรีลังกา-ซันดาแลนด์ (Sri Lanka, Sundaland) อินเดียมีแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์กว่า ๙๖,๐๐๐ ชนิดพันธุ์ และพืชกว่า ๔๗,๐๐๐ ชนิดพันธุ์ รวมทั้งเป็น ๑ ใน ๘ ศูนย์กลางสำคัญของต้นกำเนิดของพันธุ์พืชที่เพาะปลูก ซึ่งเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับพันธุ์พืชป่า เช่น ข้าว พัลส์ (pulses) ข้าวฟ่าง ผัก ผลไม้ และพืชไฟเบอร์ และพันธุ์สัตว์เกือบ ๒๕๕ ชนิดพันธุ์ เช่น วัว แกะ แพะ อูฐ ม้า และสัตว์ปีกชนิดต่าง ๆ^{๓๒}

ที่มา: Biodiversity of India, Biodiversity Hotspots of India - PMF IAS

^{๓๑}จัดทำโดยนางชนนันท์ ศรีทองสุข ศรีพันธุ์ ผู้อำนวยการฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ

^{๓๒}National Biodiversity Authority, “Biodiversity Future Secured” สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๕, จากข้อมูลจาก Fact Sheets.cdr (nbaindia.org)

อินเดียมีภูมิภาคหรือเขตชีวภูมิศาสตร์ (Biogeographic regions or zones) จำนวน ๑๐ แห่ง โดยแบ่งออกเป็น ๒๕ จังหวัดทางชีวภูมิศาสตร์ (Biogeographic provinces) ดังนี้^{๓๓}

(๑) เขตทรานส์หิมาลัย (Trans Himalaya) ประกอบด้วย เทือกเขาลาดัก (Ladakh mountains) ที่ราบสูงทิเบต (Tibetan Plateau) และทรานส์หิมาลัย สิกขิม (Trans-Himalaya Sikkim)

(๒) เขตเทือกเขาหิมาลัย (Himalaya) ประกอบด้วย เทือกเขาหิมาลัยเหนือ - ตะวันตก (North - West Himalaya) เทือกเขาหิมาลัยตะวันตก (West Himalaya) เทือกเขาหิมาลัยกลาง (Central Himalaya) และ เทือกเขาหิมาลัยตะวันออก (East Himalaya)

(๓) เขตทะเลทรายอินเดีย (Indian Desert) ประกอบด้วย ธารี (Thar) และคัทช์ (Kutch)

(๔) เขตกึ่งแห้งแล้ง (Semi - Arid) ประกอบด้วย ปัญจาบ กุชราต - ราชสถาน (Punjab Gujarat - Rajasthan)

(๕) เขตฆาฏตะวันตก (Western Ghats) ประกอบด้วย ที่ราบมาลาบาร์ (Malabar plains) และเทือกเขาฆาฏตะวันตก (Western Ghats Mountains)

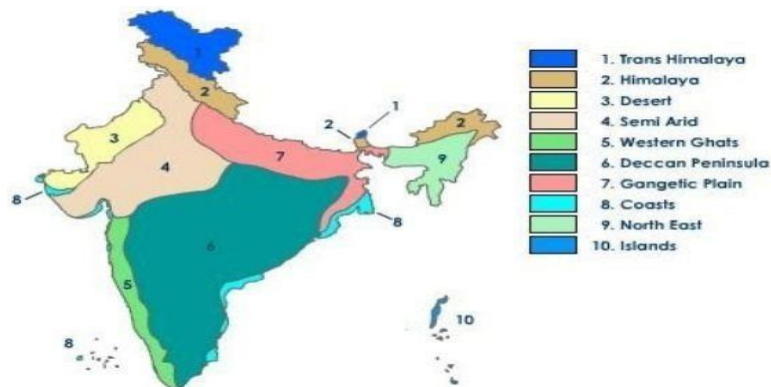
(๖) เขตที่ราบสูงเดกกัน (Deccan Plateau) ประกอบด้วย พื้นที่สูงตอนกลาง (Central Highlands) ที่ราบสูงโชตานาคปุระ (Chhota Nagpur) พื้นที่สูงตะวันออก (Eastern Highlands) ที่ราบสูงตอนกลาง Central Plateau และที่ราบสูงเดกกันตอนใต้ (Deccan South)

(๗) เขตชายฝั่ง (Coasts) ประกอบด้วย ชายฝั่งตะวันตก (West coast) ชายฝั่งตะวันออก (East coast) และลักษทวีป (Lakshadweep)

(๘) เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคา (Gangetic Plains) ประกอบด้วย ที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคาตอนบน (Upper Gangetic Plains) และที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคาตอนล่าง (Lower Gangetic Plains)

(๙) เขตอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือ (North - East India) ประกอบด้วย หุบเขาพรหมบุตร (Brahmaputra valley) และเนินเขาตะวันออกเฉียงเหนือ (North - East hills)

(๑๐) หมู่เกาะ (Islands) ประกอบด้วย อันดามัน (Andaman) และนิโคบาร์ (Nicobar)

ที่มา: <http://aquafind.com/articles/indianlegislation.php>

^{๓๓} “Indian Legislation to Biodiversity Conservation,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก aquafind.com

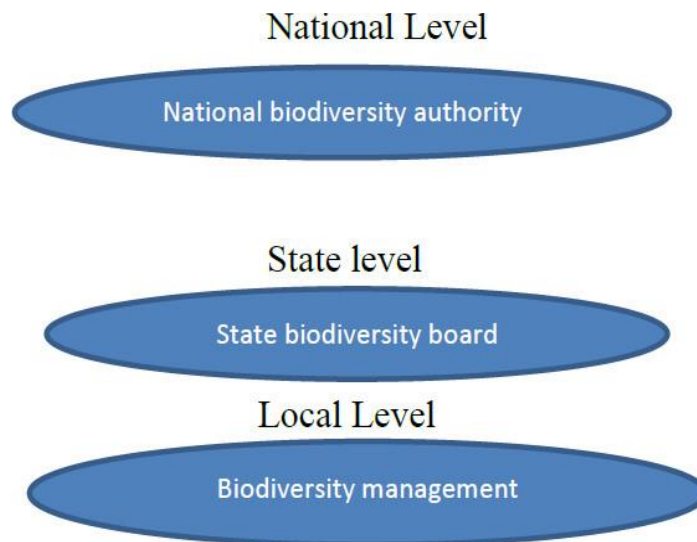
การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของอินเดียมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของโลก จึงทำให้อินเดียเป็นประเทศที่มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพที่ชัดเจนและหลายภาคส่วน เช่น นโยบายป่าไม้แห่งชาติ คำแถลงยุทธศาสตร์และนโยบายแห่งชาติว่าด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา นโยบายระดับชาติและยุทธศาสตร์ปฏิบัติการระดับมหภาคด้านความหลากหลายทางชีวภาพ แผนปฏิบัติการความหลากหลายทางชีวภาพ นโยบายเกษตรแห่งชาติ นโยบายน้ำแห่งชาติ และนโยบายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ รวมทั้งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพหลายฉบับ เช่น กฎหมายว่าด้วยการประมง กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยการขุดและการพัฒนาแร่ กฎหมายว่าด้วยการป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ กฎหมายว่าด้วยน้ำ กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยอากาศ กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม กฎหมายว่าด้วยชนเผ่าและชาวป่าดั้งเดิม รวมทั้งมีกฎหมายเฉพาะว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพด้วย

กฎหมายว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity Act)^{๓๔} ของอินเดียได้ตราขึ้นในปี ค.ศ. ๒๐๐๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕) และประกาศเผยแพร่ในวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๐๓ ซึ่งต่อมาได้มีการประกาศกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity Rules) ภายใต้พระราชบัญญัติดังกล่าวในปี ค.ศ. ๒๐๐๔ (พ.ศ. ๒๕๔๗) พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพมีจำนวนทั้งหมด ๑๒ หมวด ๖๕ มาตรา โดยพระราชบัญญัตินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ส่วนประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรทางชีวภาพ ภูมิปัญญา และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกัน เนื่องจากอินเดียเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นและร่วมสมัย รวมทั้งอินเดียเป็นประเทศภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพที่กำหนดให้รัฐมีสิทธิอธิปไตยในทรัพยากรทางชีวภาพของตนด้วย

พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพมีการใช้บังคับในระดับชาติ ระดับรัฐ และระดับท้องถิ่นโดยผ่านการกระจายอำนาจในสามระดับ โดยระดับชาติจะมีองค์การความหลากหลายทางชีวภาพ (National Biodiversity Authority: NBA) ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลตามมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่ง NBA มีสถานะเป็นองค์กรอิสระตามกฎหมาย เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมอำนวยความสะดวก กำกับดูแล และให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและกระทรวงต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน รวมทั้งการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรทางชีวภาพให้เป็นไปอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกัน ส่วนในระดับรัฐจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพระดับรัฐ (State Biodiversity Boards: SBBs) ที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลของรัฐนั้นตามมาตรา ๒๒ แห่งพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ในขณะที่ระดับท้องถิ่นจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

^{๓๔} “The Biological Diversity Act, 2002 (Act No. 18 of 2003),” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๕, จาก Act & Rules.p65 (nbaindia.org)

(Biodiversity Management Committees: BMCs) ของท้องถิ่นนั้น ๆ ตามมาตรา ๔๑ แห่งพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ

ที่มา: <http://aquafind.com/articles/indianlegislation.php>

ทั้งนี้ พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพมีหลักการและสาระสำคัญ สรุปได้ดังนี้

๑. หลักการทั่วไปเกี่ยวกับการเข้าถึงความหลากหลายทางชีวภาพ

(๑) กำหนดให้บุคคลดังต่อไปนี้ ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพได้โดยไม่ได้รับความเห็นชอบจาก NBA

๑) บุคคลซึ่งไม่ได้เป็นพลเมืองของอินเดีย

๒) บุคคลซึ่งเป็นพลเมืองของอินเดียที่ไม่มีถิ่นที่อยู่ตามที่ระบุไว้ในกฎหมายว่าด้วยภาษีเงินได้

๓) หน่วยงาน สมาคม หรือองค์กร ที่ไม่ได้ก่อตั้งหรือจดทะเบียนในอินเดีย หรือไม่ได้ก่อตั้งหรือจดทะเบียนในอินเดียภายใต้กฎหมายใด ๆ ที่มีผลใช้บังคับในปัจจุบัน โดยไม่มีชาวอินเดียมีส่วนร่วมในหุ้นหรือการบริหารจัดการ

(๒) กำหนดห้ามมิให้มีการโอนผลการวิจัยใด ๆ แก่บุคคลอื่นโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจาก NBA กล่าวคือ กฎหมายห้ามมิให้บุคคลใดโอนผลการวิจัยใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทรัพยากรชีวภาพที่เกิดขึ้นหรือได้รับจากอินเดียเพื่อการพิจารณาทางการเงินหรือให้แก่บุคคลอื่นตามที่ระบุใน (๑) ข้างต้น โดยไม่ได้รับความเห็นชอบจาก NBA ก่อนการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ การโอนผลการวิจัยไม่หมายความรวมถึงการตีพิมพ์เอกสารการวิจัยหรือการเผยแพร่ความรู้ผ่านการสัมมนาหรือการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ หากการตีพิมพ์หรือการเผยแพร่งกล่าวอยู่ภายใต้แนวทาง (guidelines) ที่ออกโดยรัฐบาลกลาง

อย่างไรก็ตาม หลักการตาม (๑) และ (๒) จะไม่ใช่บังคับกับโครงการวิจัยร่วมบางโครงการที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายโอนหรือแลกเปลี่ยนทรัพยากรชีวภาพหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องระหว่างสถาบันต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงสถาบันที่รัฐบาลอินเดียให้การสนับสนุนและสถาบันต่าง ๆ ในประเทศอื่น หากโครงการวิจัยร่วมนั้น

อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า เป็นโครงการที่ดำเนินการตามแนวนโยบายที่กำหนดโดยรัฐบาลกลางและได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลกลางแล้ว นอกจากนี้โครงการวิจัยที่ไม่อยู่ภายใต้บังคับตาม (๑) และ (๒) ยังรวมถึงโครงการวิจัยร่วมทุกโครงการที่มีการจัดทำข้อตกลงก่อนที่พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพใช้บังคับ อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของข้อตกลงใดที่ไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพหรือแนวทางที่กำหนดโดยรัฐบาลกลางให้ถือเป็นโมฆะ

(๓) กำหนดห้ามมิให้มีการยื่นคำขอสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจาก NBA ก่อน กล่าวคือ

๑) กำหนดห้ามมิให้บุคคลใดยื่นคำขอสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ไม่ว่าจะเรียกชื่อว่าอย่างไร ภายในประเทศหรือภายนอกประเทศอินเดียสำหรับการประดิษฐ์ใด ๆ ตามผลการวิจัยหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพที่ได้รับจากอินเดียโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจาก NBA ก่อนการยื่นคำขอดังกล่าว ทั้งนี้ โดยในการยื่นคำขอจดสิทธิบัตร กฎหมายกำหนดให้ผู้ยื่นคำขออาจได้รับความเห็นชอบจาก NBA ภายหลังจากได้รับการยอมรับสิทธิบัตร (acceptance of the patent) ได้ แต่ต้องก่อนที่จะได้รับตราประทับสิทธิบัตร (sealing of the patent) โดยหน่วยงานด้านสิทธิบัตรที่เกี่ยวข้อง และกำหนดให้ NBA อาจจำหน่ายคำขอความเห็นชอบภายในเก้าสิบวันนับจากวันที่ได้รับคำขอได้

๒) กำหนดให้ NBA อาจให้ความเห็นชอบคำขอสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาได้ โดยกำหนดค่าตอบแทนการแบ่งปันผลประโยชน์ (benefit sharing fee) หรือค่าสิทธิ (royalty) หรือทั้งสองอย่าง หรือกำหนดเงื่อนไขที่รวมถึงเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ทางการเงิน (sharing of financial benefits) ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทางการค้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้นก็ได้

อย่างไรก็ดี กฎหมายยกเว้นการใช้บังคับหลักการนี้กับกรณีการยื่นคำขอสิทธิใด ๆ ภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพันธุ์พืช โดยสิทธิใด ๆ ที่ได้รับตามกฎหมายดังกล่าว กฎหมายนี้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่ออกใบอนุญาตนั้นจะต้องทำการรับรองสำเนาเอกสารการให้สิทธินั้นต่อ NBA

(๔) กำหนดห้ามมิให้บุคคลใดซึ่งเป็นพลเมืองของอินเดีย หรือหน่วยงาน สมาคม หรือองค์กร ที่จดทะเบียนในอินเดียใช้ทรัพยากรชีวภาพเพื่อประโยชน์ในทางการค้า หรือการสำรวจทางชีวภาพ (bio-survey) และใช้ประโยชน์ทางชีวภาพ (bio-utilization) เพื่อประโยชน์ในทางการค้า เว้นแต่ได้แจ้งเป็นการล่วงหน้า (prior intimation) ต่อคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพของรัฐ (State Biodiversity Board: SBB) ที่เกี่ยวข้องแล้ว ทั้งนี้ ยกเว้นกรณีการดำเนินการของคนท้องถิ่น (local people) หรือชุมชนในพื้นที่ (communities of the area) รวมถึงผู้ปลูกและผู้เพาะปลูกทรัพยากรชีวภาพนั้น และกลุ่ม Vaidas และ Hakims ซึ่งเป็นหมอสมุนไพรดั้งเดิม (indigenous medicine)

๒. องค์การกำกับดูแลด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

๒.๑ องค์การส่วนกลาง

พระราชบัญญัติ ความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดให้รัฐบาลกลาง (Central Government) อาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพื่อจัดตั้งองค์การความหลากหลายทางชีวภาพ (National

Biodiversity Authority: NBA) เพื่อดำเนินการตามขอบวัตถุประสงค์ของกฎหมาย โดย NBA จะมีสถานะเป็นหน่วยงาน (body corporate) ที่มีอำนาจในการได้มา ถือครอง และจำหน่ายทรัพย์สินทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ทำสัญญา และทำการฟ้องร้องและถูกฟ้องร้องได้ NBA มีสำนักงานใหญ่ในเมือง Chennai และอาจจัดตั้งสำนักงานสาขาในสถานที่แห่งอื่นในอินเดียได้

NBA จะดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการ โดยประกอบด้วยกรรมการที่มาจากหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ ๑) ประธานกรรมการที่มาจากบุคคลซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ๒) กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน ๓ คน มาจากการแต่งตั้งโดยรัฐบาลกลางซึ่งมาจากกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ และกิจการเกี่ยวกับชนเผ่าต่าง ๆ ๓) กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน ๗ คน มาจากบุคคลซึ่งได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลกลางซึ่งมาจากกระทรวงต่าง ๆ ได้แก่ กระทรวงศึกษาและวิจัยทางการเกษตร (Ministry of Agricultural Research and Education) กระทรวงเทคโนโลยีชีวภาพ (Ministry of Biotechnology) กระทรวงพัฒนามหาสมุทร (Ministry of Ocean Development) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (Ministry of Agriculture and Cooperation) กระทรวงระบบการแพทย์และโฮมีโอพาธี (Ministry of Indian Systems of Medicine and Homoeopathy) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Ministry of Science and Technology) กระทรวงการวิจัยทางอุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ (Ministry of Scientific and Industrial Research) ๔) กรรมการ จำนวน ๕ คน มาจากการแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งมีความเชี่ยวชาญเฉพาะและนักวิทยาศาสตร์ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม รวมทั้งผู้แทนจากภาคอุตสาหกรรม นักอนุรักษ์ และผู้สร้างสรรค์และมืองค์ความรู้ด้านทรัพยากรชีวภาพ

NBA มีหน้าที่และอำนาจในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนตามความเหมาะสม การให้คำปรึกษาแก่รัฐบาลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ส่วนประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพอย่างเท่าเทียม การกำหนดมาตรการทางกฎหมายและออกแนวทางในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม การให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรชีวภาพตามที่กฎหมายกำหนด การดำเนินมาตรการที่จำเป็นในการคัดค้านการให้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศอื่น ๆ นอกประเทศอินเดียในเรื่องที่เกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพที่ได้รับจากอินเดียหรือภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพของอินเดียที่ได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย รวมทั้งการให้คำปรึกษาแก่รัฐบาลของรัฐต่าง ๆ ในการคัดเลือกพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อประกาศเป็นแหล่งมรดก (heritage sites) และคำแนะนำเกี่ยวกับมาตรการในการบริหารจัดการพื้นที่ดังกล่าว

๒.๒ องค์กระดะดับรัฐ

กำหนดให้รัฐบาลระดับรัฐ (State Government) อาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา เพื่อดัดตั้งคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพระดับรัฐ (State Biodiversity Board: SBB) เพื่อดำเนินการ ตามขอวัตถุประสงคข์ของกฎหมาย โดย SBBs จะมีสถานะเป็นหน่วยงาน (body corporate) ที่มีอำนาจ ในการได้มา ถือครอง และจำหน่ายทรัพย์สินทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ทำสัญญา และทำการ ฟ้องร้องและถูกฟ้องร้องได้ โดยสำนักงานใหญ่ของ SBBs ให้ตั้งขึ้นในสถานที่ที่รัฐบาลระดับรัฐประกาศกำหนด ในราชกิจจานุเบกษา ปัจจุบันมีการจัดตั้ง SBBs แล้วทั้งหมดใน ๒๙ รัฐ^{๓๕}

SBBs จะดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการ โดยประกอบด้วย ๑) ประธานกรรมการ ที่มาจากการแต่งตั้งโดยรัฐบาลระดับรัฐซึ่งมาจากบุคคลที่มีความโดดเด่นและมีความรู้และประสบการณ์ในการ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ๒) กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวนไม่เกิน ๕ คน มาจากการแต่งตั้งโดยรัฐบาลระดับรัฐซึ่งมาจากหน่วยงานระดับกรมที่เกี่ยวข้องของรัฐบาล ระดับรัฐ ๓) กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวนไม่เกิน ๕ คน ซึ่งได้รับแต่งตั้งมาจากซึ่งมีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เกี่ยวข้อง กับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน และการแบ่งปันผลประโยชน์ ที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม

SBBs มีหน้าที่และอำนาจในการให้คำปรึกษาแก่รัฐบาลระดับรัฐตามแนวทาง (guidelines) ที่ออกโดยรัฐบาลกลาง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ ส่วนประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ ประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพอย่างเท่าเทียม การกำหนดมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการให้ความเห็นชอบ หรือคำร้องขอการใช้ประโยชน์ในทางการค้าหรือการสำรวจทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ทางชีวภาพสำหรับ ทรัพยากรชีวภาพใด ๆ โดยชาวอินเดีย และการปฏิบัติหน้าที่ที่จำเป็นในการดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วย ความหลากหลายทางชีวภาพหรือตามที่กำหนดโดยรัฐบาลกลาง

๒.๓ องค์กระดะดับท้องถิ่น

กำหนดให้หน่วยงานท้องถิ่น (local body) ทุกแห่งต้องมีคณะกรรมการบริหาร จัดการความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Management Committee: BMC) ในพื้นที่ เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของกฎหมายในการส่งเสริมการอนุรักษ์ การใช้อย่างยั่งยืน และการจัดการด้านเอกสารที่เกี่ยวข้อง กับความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งรวมถึงการสงวนรักษาแหล่งที่อยู่อาศัย (preservation of habitats) การอนุรักษ์ผืนดิน (conservation of landraces) พืชพันธุ์พื้นบ้าน (folk varieties and cultivars) สัตว์เพื่อการ บริโภค (domesticated stocks) พันธุ์สัตว์ต่าง ๆ จุลชีพ (microorganism) และการบันทึกลำดับเหตุการณ์ เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ โดย BMCs แต่ละแห่งจะมีหน้าที่รวมถึงการเตรียมการ บำรุงรักษา และตรวจสอบความถูกต้องด้านทะเบียนความหลากหลายทางชีวภาพของประชาชน (People's Biodiversity

^{๓๕}National Biodiversity Authority, "State Biodiversity Boards," สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน

Register (PBR)) เพื่อให้คำปรึกษาแนะนำแก่ประชาชนท้องถิ่น การเก็บรักษาทะเบียนความหลากหลายทางชีวภาพ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น รายละเอียดเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมการจัดเก็บและข้อมูลเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้รับและรูปแบบการแบ่งปันผลประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมตลอดทั้งการให้คำปรึกษาในเรื่องใด ๆ แก่ SBBs หรือ NBA สำหรับการให้ความเห็นชอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อรักษาข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่ม *Vaids* และหมอพื้นบ้านที่ใช้ทรัพยากรชีวภาพ ทั้งนี้ ปัจจุบันมีการจัดตั้ง BMCs ทั่วประเทศ จำนวนกว่า ๓๒,๙๑๘ คณะ โดยมีแนวทางระดับชาติที่กำหนดแนวปฏิบัติสำหรับ BMCs เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยแล้ว^{๓๖}

๓. งบประมาณในการดำเนินงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

การดำเนินงานขององค์กรต่าง ๆ ภายใต้กฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้ง NBA, SBBs และ BMCs จะมีกองทุน (Fund) เพื่อการดำเนินงานที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย โดยกองทุนดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นช่องทางในการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้อ้างสิทธิที่สุจริต (bona-fide claimers) และเพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมทรัพยากรชีวภาพ และการพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ ทั้งนี้ โดย (๑) กองทุนความหลากหลายทางชีวภาพระดับชาติ (National Biodiversity Fund) จะประกอบด้วยเงินอุดหนุนและเงินกู้ที่ดำเนินการโดยรัฐบาลกลาง เงินค่าธรรมเนียมและค่าสิทธิ (royalties) ที่ NBA ได้รับตามกฎหมายฉบับนี้ และเงินทั้งหมดที่ NBA ได้รับจากแหล่งอื่นที่รัฐบาลกลางกำหนด เพื่อนำไปใช้สำหรับการส่งผ่านให้ผู้อ้างสิทธิในผลประโยชน์ การอนุรักษ์และส่งเสริมทรัพยากรชีวภาพ และการพัฒนาพื้นที่ที่มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพหรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ที่มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพหรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องโดยผ่านการปรึกษาหารือกับหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง (๒) กองทุนความหลากหลายทางชีวภาพของรัฐต่าง ๆ (State Biodiversity Fund) จะประกอบด้วยเงินอุดหนุนและเงินกู้ที่ดำเนินการโดย SBB ของรัฐนั้น เงินอุดหนุนหรือเงินกู้ที่ดำเนินการโดย NBA เงินทั้งหมดที่ได้รับโดย SBBs และ NBA จากแหล่งอื่นที่รัฐบาลระดับรัฐกำหนด เพื่อนำไปใช้สำหรับบริหารจัดการและการอนุรักษ์แหล่งมรดก (heritage sites) การชดเชยหรือฟื้นฟูส่วนใดส่วนหนึ่งของประชาชนที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการประกาศแหล่งมรดกตามพระราชบัญญัตินี้ การอนุรักษ์และส่งเสริมทรัพยากรชีวภาพ การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของแหล่งที่มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพหรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องโดยผ่านการปรึกษาหารือกับหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และค่าใช้จ่ายสำหรับการประชุมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัตินี้ และ (๓) กองทุนความหลากหลายทางชีวภาพท้องถิ่น (Local Biodiversity Fund) เป็นกองทุนที่จัดตั้งในทุกพื้นที่ที่ประกาศโดยรัฐบาลระดับรัฐ ซึ่งประกอบด้วยเงินอุดหนุนและเงินกู้ที่ดำเนินการโดยรัฐบาลระดับ รัฐ เงินอุดหนุน

^{๓๖}National Biodiversity Authority, “Biodiversity Future Secured” สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๕, จากข้อมูลจาก Fact Sheets.cdr (nbaindia.org)

หรือเงินกู้ที่ดำเนินการโดย NBA เงินอุดหนุนหรือเงินกู้ที่ดำเนินการโดยรัฐบาลระดับรัฐ เงินค่าธรรมเนียมที่จัดเก็บจากบุคคลสำหรับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพใด ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ในการค้าจากพื้นที่ที่อยู่ในภายในเขตอำนาจของพื้นที่นั้น ๆ ที่ได้รับโดยคณะกรรมการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ และเงินทั้งหมดที่กองทุนได้รับจากแหล่งอื่นที่กำหนดโดยรัฐบาลระดับรัฐ

๔. การจัดทำทะเบียนความหลากหลายทางชีวภาพของประชาชน

โดยที่กฎหมายกำหนดให้หน่วยงานท้องถิ่น (local body) ทุกแห่งต้องมีคณะกรรมการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Management Committee: BMC) ในพื้นที่เพื่อทำหน้าที่หนึ่งในการเตรียมการ บำรุงรักษา และตรวจสอบความถูกต้องด้านทะเบียนความหลากหลายทางชีวภาพของประชาชน (People's Biodiversity Register (PBRs)) ดังนั้น ทะเบียน PBRs จึงต้องมีข้อมูลที่ครอบคลุมในเรื่องความมีอยู่และองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพของท้องถิ่น คุณสมบัติทางยาหรือการใช้ประโยชน์อื่นใดหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพ โดย PBRs มุ่งเน้นไปที่เอกสารอธิบายรายละเอียดของความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวปฏิบัติ ซึ่งเปรียบเสมือนเอกสารทางกฎหมายที่สำคัญในการสืบเสาะสิทธิของประชาชนท้องถิ่นเหนือทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

การจัดทำ PBRs มีขั้นตอนในการดำเนินการตามลำดับ ได้แก่ ๑) การจัดตั้งคณะกรรมการ BMC ของท้องถิ่น ๒) การพิจารณาความอ่อนไหวของสาธารณชนเกี่ยวกับการศึกษา สำรวจ และการบริหารจัดการที่เป็นไปได้ ๓) การฝึกอบรมกรรมการในการระบุและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔) การรวบรวมข้อมูลที่รวมถึงการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติของเขต (districts) นั้น การประเมินชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal (PRAs)) ในระดับหมู่บ้าน การสัมภาษณ์ครัวเรือน การสัมภาษณ์รายบุคคลกับผู้นำชุมชน และผู้มีความรู้ หัวหน้าครอบครัว องค์กรไม่แสวงหากำไรและผู้สังเกตการณ์ภาคสนาม ๕) การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลโดยปรึกษาหารือกับกลุ่มผู้ให้การสนับสนุนด้านเทคนิคและ BMC และ ๖) การเตรียมการด้านการทะเบียน และการนำลงระบบคอมพิวเตอร์ของข้อมูลและทรัพยากร^{๓๗}

๕. การประกาศกำหนดแหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพ

พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพได้กำหนดให้รัฐบาลกลางโดยการปรึกษาหารือกับหน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ อาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพื่อกำหนดพื้นที่ที่มีความสำคัญทางความหลากหลายทางชีวภาพเป็นแหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Heritage Sites) ได้ รวมทั้งรัฐบาลระดับรัฐโดยการปรึกษาหารือกับรัฐบาลกลางอาจออกกฎเกณฑ์สำหรับการบริหารจัดการและการ

^{๓๗}National Biodiversity Authority, "People's Biodiversity Register," สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๕ จาก PBR Format 2013.pdf (nbaindia.org)

อนุรักษ์แหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพทั้งหมด และกำหนดกรอบแผนการชดเชยหรือฟื้นฟูบุคคลใดที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการประกาศกำหนดแหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพได้ ซึ่งจากการตรวจสอบในเว็บไซต์ของ NBA พบว่า NBA ได้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อประกาศกำหนดแนวทางสำหรับการคัดเลือกและบริหารจัดการแหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพในปี ค.ศ. ๒๐๐๙^{๓๘} เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการของรัฐบาลระดับมลรัฐแล้ว โดยประกาศแนวทางดังกล่าวได้กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาการเป็น “แหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพ” ได้แก่ ๑) พื้นที่ที่มีลวดลาย (mosaic) ของธรรมชาติ กิ่งธรรมชาติ และที่อยู่อาศัยที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีรูปแบบชีวิตซึ่งมีความหลากหลาย ๒) พื้นที่ที่มีองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญหรือระบบนิเวศทางเกษตรที่มีการดำเนินการทางการเกษตรอย่างต่อเนื่องที่ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพยังคงอยู่ ๓) พื้นที่ที่มีความสำคัญจากมุมมองของความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม เช่น แหล่งที่มีสวน/ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ หรือพื้นที่อนุรักษ์สำหรับชุมชนขนาดใหญ่อื่น ๆ ๔) พื้นที่ที่มีขนาดเล็กที่มีที่หลบภัยคุกคามหรือเส้นทางเดินสำหรับสัตว์ และพืชพรรณและพันธุ์สัตว์เฉพาะถิ่น เช่น พื้นที่อนุรักษ์ของชุมชนหรือพื้นที่สีเขียวและพื้นที่ชุ่มน้ำ ๕) ที่ดินตามกฎหมายทุกประเภท ไม่ว่าที่ดินของรัฐบาล ชุมชน หรือเอกชน ที่เข้าลักษณะพื้นที่ตามที่ระบุในข้อ ๑) ถึง ๔) ข้างต้น ๖) พื้นที่ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำหรือสัตว์บกสายพันธุ์ต่างถิ่นตามฤดูกาลเพื่อหาอาหารและการผสมพันธุ์ ๗) พื้นที่ที่ได้รับการบำรุงรักษาเป็นแปลงอนุรักษ์โดยฝ่ายวิจัยของกรมป่าไม้ และ ๘) พื้นที่อนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพร

ทั้งนี้ โดยประกาศดังกล่าวได้มีการกำหนดแนวทาง หลักเกณฑ์ และขั้นตอนการพิจารณาการจำแนกและประกาศแหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพ การบริหารจัดการแหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพ รายละเอียดของแผนการบริหารจัดการและการกำกับดูแลแหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการดำเนินการและบริหารจัดการแหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพด้วย ซึ่งจากข้อมูลปัจจุบันพบว่า มีการประกาศแหล่งมรดกทางความหลากหลายทางชีวภาพ จำนวน ๒๖ แหล่ง เช่น *Chilkigarh Kanak Durga* ในรัฐเบงกอลตะวันตก *Ameenpur lake* ในรัฐเตลังกา *University of Agricultural Sciences, GVK Campus, Bengaluru* และ *Nallur Tamarind Grove* ในเขตเบงคูลู รัฐคาร์นาตากา *Glory of Allapalli* ในรัฐมหาราษฏระ^{๓๙}

Ameenpur Lake
(ที่มา: <https://timesofindia.indiatimes.com>)

^{๓๘} “Agenda for the 19th Meeting.doc,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก nbaindia.org

^{๓๙} National Biodiversity Authority, “Biodiversity Heritage Site,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก nbaindia.org

Nallur Tamarind Grove

(ที่มา: <https://feminisminindia.com>)

๖. บทบาทของรัฐบาลกลางและรัฐบาลระดับรัฐในการดำเนินการด้านความหลากหลาย

ทางชีวภาพ

พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพได้กำหนดบทบาทและหน้าที่สำคัญของรัฐบาลกลางและรัฐบาลระดับรัฐในการดำเนินการด้านความหลากหลายทางชีวภาพไว้หลายประการ ดังนี้

(๑) กำหนดให้รัฐบาลกลางมีหน้าที่ในการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติ แผนงาน โครงการ เพื่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม และใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งรวมถึงมาตรการเพื่อการจำแนกและกำกับดูแลพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรชีวภาพ การส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งรวมถึงการอนุรักษ์นอกแหล่งกำเนิด (*ex situ* conservation) และการอนุรักษ์ในแหล่งกำเนิด (*in situ* conservation) การกำหนดมาตรการจูงใจด้านการค้นคว้าวิจัย ฝึกอบรม และให้การศึกษาแก่สาธารณะ เพื่อเพิ่มความตระหนักรู้พร้อมด้วยความใส่ใจในความหลากหลายทางชีวภาพ

(๒) ในกรณีที่รัฐบาลกลางมีเหตุผลที่จะเชื่อว่าพื้นที่ใดมีความอุดมสมบูรณ์ในความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรชีวภาพ และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของทรัพยากรชีวภาพ โดยพื้นที่นั้นกำลังถูกคุกคามจากการใช้มากเกินไป (*overuse*) การใช้ในทางที่ผิด (*abuse*) หรือละเลย (*neglect*) รัฐบาลกลางจะต้องออกข้อสั่งการไปยังรัฐบาลระดับรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยทันที โดยรัฐบาลกลางจะต้องให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคและความช่วยเหลืออื่น ๆ ที่สามารถดำเนินการได้ หรือจำเป็นต้องดำเนินการด้วย

(๓) รัฐบาลกลางจะต้องมีการบูรณาการการอนุรักษ์ การส่งเสริม และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนตามแผนงาน โครงการ และนโยบายในทุกภาคส่วนหรือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

(๔) รัฐบาลกลางจะต้องดำเนินมาตรการที่จำเป็นในการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของโครงการที่มีแนวโน้มว่าจะมีผลกระทบในทางลบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อหลีกเลี่ยงหรือลดผลกระทบดังกล่าวให้น้อยที่สุด และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการประเมินผลกระทบดังกล่าวตามความเหมาะสม รวมทั้งจะต้องออกมาตรการ บริหารจัดการ และควบคุมความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับ

การใช้และการปลดปล่อยสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมซึ่งเป็นผลมาจากเทคโนโลยีชีวภาพที่มีแนวโน้มว่าจะมีผลกระทบในทางลบต่อการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และต่อสุขภาพของมนุษย์

(๕) รัฐบาลกลางจะต้องพยายามให้ความเคารพและปกป้องภูมิปัญญาของประชาชนท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพตามที่ได้รับคำแนะนำจาก NBA โดยดำเนินการผ่านการกำหนดมาตรการต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการจดทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับท้องถิ่น ระดับรัฐ และระดับชาติ การกำหนดมาตรการอื่นเพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการจัดทำระบบที่มีลักษณะเฉพาะ (*sui generis* system)

อย่างไรก็ดี โดยที่พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพได้มีการตราขึ้นและมีผลใช้บังคับมากกว่า ๒๐ ปี จึงมีการเสนอแก้ไขกฎหมายดังกล่าวในปี ค.ศ. ๒๐๒๑ โดยนาย Bhupender Yadav รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ได้นำเสนอร่างพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. ๒๐๒๑ (Biological Diversity (Amendment) Bill, 2021)^{๔๐} ต่อโลกสภา (Lok Sabha) ซึ่งเป็นสภาล่างหรือสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ ๑๖ ธันวาคม ค.ศ. ๒๐๒๑ โดยร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีการแก้ไขพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. ๒๐๐๒ ในหลักการสำคัญหลายประการ^{๔๑} เช่น

(๑) การส่งเสริมระบบการแพทย์อินเดีย โดยส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรโดยเฉพาะสิ่งที่มีคุณค่าทางยา เช่น เมล็ด และการส่งเสริมให้เกษตรกรเพิ่มการเพาะปลูกพืชสมุนไพร ทั้งนี้ โดยไม่กระทบต่อวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (United Nations Convention on Biological Diversity)

(๒) การทำให้การกระทำการบางประการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมาย (Decriminalizing) เพื่อให้สอดคล้องกับการที่อินเดียได้ให้สัตยาบันในพิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม (Nagoya Protocol) ในปี ค.ศ. ๒๐๑๒

(๓) การอนุญาตให้นักลงทุนต่างชาติทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ทั้งนี้ ต้องดำเนินการผ่านบริษัทอินเดียที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ

(๔) การยกเว้นให้ผู้ปฏิบัติงานด้านการแพทย์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้วและประชาชนในการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการรวบรวมไว้แล้ว โดยการแจ้งเป็นการล่วงหน้าต่อคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพระดับรัฐสำหรับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเพื่อวัตถุประสงค์บางประการตามที่กฎหมายกำหนด

^{๔๐}“THE BIOLOGICAL DIVERSITY (AMENDMENT) BILL, 2021,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก 1539LS Ev the Biological Diversity.p.65

^{๔๑}“Amendments to Biodiversity Bill, 2021,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก drishtias.com

โดยที่ร่างพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. ๒๐๒๑ ที่เสนอต่อโลกสภา ยังมีประเด็นข้อห่วงกังวลในหลายประการ ทั้งประเด็นเรื่องการค้ามากกว่าการอนุรักษ์ (Trade over Conservation) ภัยคุกคามจากการปล้นสะดมทางชีวภาพ (Threat of Bio-piracy) และการกีดกันชุมชนท้องถิ่น (Sidelining Local Communities) ในการเข้าถึงและได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ จึงทำให้มีการส่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวให้คณะกรรมการการร่วม (Joint Parliamentary Committee (JPC)) พิจารณาก่อน โดยคณะกรรมการการร่วมฯ ประกอบด้วยกรรมการจำนวน ๑๕ คน เพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาและรับฟังความเห็นของรัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ คณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพระดับรัฐ คณะกรรมการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ และกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ ซึ่งขณะนี้ คณะกรรมการการร่วมฯ ได้พิจารณาตรวจสอบร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวเสร็จแล้ว และได้ส่งร่างพระราชบัญญัติฯ พร้อมด้วยข้อเสนอแนะการแก้ไขร่างพระราชบัญญัติฯ ต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ค.ศ. ๒๐๒๒ ที่ผ่านมา^{๔๒} แต่ทั้งนี้ ร่างพระราชบัญญัตินี้ยังคงมีสถานะเป็นร่างกฎหมายที่ต้องผ่านการพิจารณาในกระบวนการนิติบัญญัติอีกหลายขั้นตอน ซึ่งคงต้องติดตามกันต่อไป

๒.๓ ประเทศญี่ปุ่น^{๔๓}

ญี่ปุ่นเป็นประเทศหมู่เกาะที่ตั้งอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก ประกอบด้วย ๔ เกาะหลัก ได้แก่ ฮอกไกโด (hokkaido) ฮอนชู (Honshu) ชิโกกุ (Shikoku) คิวชู (Kyushu) และเกาะเล็ก ๆ อีกเป็นจำนวนมาก มีพื้นที่โดยรวมทั้งหมดประมาณ ๓๗๘,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาโดยพื้นที่สองในสามของประเทศปกคลุมไปด้วยป่า พื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพภูมิอากาศแบบอบอุ่น แบ่งออกเป็น ๔ ฤดูกาลอย่างชัดเจน โดยเกาะโอกินาวะซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของเกาะคิวชูทางใต้ของประเทศมีภูมิอากาศแบบกึ่งเขตร้อน ส่วนเกาะฮอกไกโดซึ่งอยู่ทางเหนือของประเทศมีภูมิอากาศแบบกึ่งขั้วโลก ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ จึงทำให้ประเทศญี่ปุ่นมีความหลากหลายทางด้านชีวภาพทั้งพืชและสัตว์ อุดมไปด้วยระบบนิเวศที่สำคัญอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งกระจุกกระจายอยู่ในแต่ละพื้นที่ทั่วประเทศ^{๔๔} โดยสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศในญี่ปุ่นประกอบด้วยพืชประมาณ ๕,๖๐๐ สายพันธุ์ (ประมาณหนึ่งในสามคาดว่าเป็นพืชเฉพาะถิ่น) นกประมาณ ๓๗๐ สายพันธุ์

^{๔๒} “India set to get new biodiversity law; will it have teeth,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก downtoearth.org.in

^{๔๓} จัดทำโดยนางสาวนพรัตน์ พิริยานสรณ์ นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ ฝ่ายค้นคว้าและเรียบเรียงกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ

^{๔๔} สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย, “ข้อมูลเกี่ยวกับดินแดนของประเทศญี่ปุ่น” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๕, จาก https://www.th.emb-japan.go.jp/itpr_th/japanese_territory.html

ซึ่งมี ๑๓ สายพันธุ์เท่านั้นที่เป็นนกเฉพาะถิ่น สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอีกประมาณ ๙๐ สายพันธุ์ สัตว์เลื้อยคลานมากกว่า ๖๕ สายพันธุ์ (เกือบ ๓๐ สายพันธุ์เป็นสัตว์เฉพาะถิ่น) สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ปลาน้ำจืดพื้นเมืองเกือบ ๒๑๕ สายพันธุ์ (มากกว่า ๕๐ สายพันธุ์เป็นปลาประจำถิ่น) และสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง เช่น ผีเสื้อเกือบ ๒๔๐ สายพันธุ์ และดั่งงเสื่อประมาณ ๒๕ สายพันธุ์^{๔๕}

(ที่มา: <https://www.cepf.net/our-work/biodiversity-hotspots/japan>)

โดยภายหลังจากที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (United Nations Conference on Environment and Development) ที่จัดขึ้นที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ระหว่างวันที่ ๕ - ๑๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๙๒ ได้ให้การรับรองอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. ๑๙๙๒ (United Nations Conventions on Biological Diversity: CBD) และเปิดให้ประเทศสมาชิกสหประชาชาติเข้าร่วมลงนามเป็นภาคีอนุสัญญาดังกล่าว โดยในขณะที่เปิดให้นานาประเทศเข้าร่วมลงนามเป็นภาคีอนุสัญญา CBD นั้นเอง ญี่ปุ่นก็ได้เข้าร่วมลงนาม และได้ยื่นตราสารให้การยอมรับ (Acceptance) เข้าเป็นภาคีของอนุสัญญา CBD ในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๙๓^{๔๖} โดยอนุสัญญา CBD มีผลใช้บังคับกับประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่วันที่ ๒๙ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๙๓ ซึ่งต่อมาญี่ปุ่นได้มีการตรากฎหมาย ๒ ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติพื้นฐานว่าด้วยสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ ๙๑ ค.ศ. ๑๙๙๓ (Basic Act on the Environment (Act No. 91 of 1993))^{๔๗} ที่มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๙๓ ซึ่งต่อมามีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวในปี ค.ศ. ๒๐๑๘ และพระราชบัญญัติพื้นฐานว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ฉบับที่ ๕๘

^{๔๕}Critical Ecosystem Partnership Fund, “Japan,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cepf.net/our-work/biodiversity-hotspots/japan>

^{๔๖} Convention on Biological Diversity “List of parties of Convention on Biological Diversity,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/information/parties.shtml>

^{๔๗}FAO, “THE BASIC ENVIRONMENT LAW” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <http://faolex.fao.org/docs/pdf/jap4747.pdf>

ค.ศ. ๒๐๐๘ (Basic Act on Biological Diversity (Act No. 58 of 2008)) สรุปหลักการและสาระสำคัญของกฎหมายทั้งสองฉบับได้ ดังนี้

๑. พระราชบัญญัติพื้นฐานว่าด้วยสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ ๙๑ ค.ศ. ๒๐๑๘ (Basic Act on the Environment (Act No.91 of 2018))^{๔๘}

กฎหมายฉบับนี้ตราขึ้นโดยมีเจตนารมณ์เพื่อเป็นการส่งเสริมนโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างทั่วถึงและเป็นระบบเพื่อที่จะให้การดำรงชีวิตของประชาชนทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นไปอย่างดีงาม การสนับสนุนสวัสดิภาพของมวลมนุษยชาติด้วยการกำหนดหลักการพื้นฐานของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การแจกแจงหน้าที่ความรับผิดชอบของรัฐ ราชการส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ ประชาชน และภาคเอกชน และการกำหนดหลักเกณฑ์ในการกำหนดนโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กฎหมายว่าด้วยพื้นฐานว่าด้วยสิ่งแวดล้อมได้กำหนดบทนิยามคำสำคัญต่าง ๆ เช่น

“ภาระสิ่งแวดล้อม” (environmental load) หมายความว่า ผลกระทบด้านลบของกิจกรรมของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

“การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโลก” (global environmental conservation) หมายความว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองต่อภาวะโลกร้อน การทำลายชั้นโอโซน มลภาวะทางทะเล การลดลงของชนิดสัตว์ป่า หรือสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อโลกทั้งหมดหรือบางส่วนที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติ ตลอดจนการดำรงชีวิตอันดีงามของราษฎร

“มลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม” หมายความว่า มลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ การปนเปื้อนของดิน เสียง การสั่นสะเทือน การทรุดตัวของพื้นดิน (ไม่รวมถึงการทรุดตัวที่เกิดจากการขุดดินเพื่อใช้ประโยชน์จากแร่) และกลิ่นไม่พึงประสงค์ที่เกิดจากกิจกรรมทางธุรกิจและกิจกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์ในพื้นที่กว้างท่ามกลางอุปสรรคต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อสุขภาพของมนุษย์หรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย (รวมถึงทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อย่างใกล้ชิด เช่นเดียวกับดอกไม้และสัตว์ป่าที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์และสภาพแวดล้อมที่กำลังเติบโต)

หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัตินี้คือ (๑) สิ่งแวดล้อมต้องได้รับการอนุรักษ์อย่างเหมาะสมเพื่อให้คนรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้รับประโยชน์จากสภาพแวดล้อมที่ดีและอุดมสมบูรณ์ และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นพื้นฐานของความอยู่รอดของมนุษย์นั้นสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต เนื่องจากเป็นความจริงที่ว่า การรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีและมีความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนการรักษาสภาพสมดุลอันละเอียดอ่อนของระบบนิเวศนั้นอาจได้รับความเสียหายจากภาระด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ (๒) สิ่งแวดล้อมต้องได้รับการอนุรักษ์เพื่อสร้างสังคมที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีและมีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจที่ลดภาระด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมและกิจกรรมอื่น ๆ ให้มากที่สุด และ (๓) ร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโลก

^{๔๘} Japanese Law Translation, “Basic Act on Biodiversity” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3892/en>

ด้วยการใช้ศักยภาพและทรัพยากรของญี่ปุ่นอย่างสอดคล้องกับสถานะของญี่ปุ่นในประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งทั้งรัฐบาลกลางและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่จัดทำและดำเนินนโยบายพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยรัฐบาลกลางเป็นผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ ส่วนรัฐบาลท้องถิ่นมีหน้าที่กำหนดและดำเนินนโยบายเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามนโยบายระดับชาติที่รัฐบาลกลางกำหนด โดยอาจปรับเปลี่ยนนโยบายระดับท้องถิ่นกับสภาพธรรมชาติและสังคมในท้องถิ่นของตนเองได้ ส่วนผู้ประกอบการก็มีหน้าที่ในการดำเนินการที่จำเป็นในการบำบัดควันและเขม่า น้ำเสียและของเสียที่เกิดจากกิจกรรมทางธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตแปรรูป หรือจำหน่ายผลิตภัณฑ์และสินค้าของตน ป้องกันมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ปกป้องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างเหมาะสม ลดภาระสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้หรือกำจัดผลิตภัณฑ์หรือสินค้าอื่นที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจหรือการดำเนินกิจกรรมในทางธุรกิจของตน และพยายามใช้ทรัพยากรที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ ตลอดจนให้ความร่วมมือกับรัฐหรือรัฐบาลท้องถิ่นในการดำเนินการตามนโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามหลักการพื้นฐาน และประชาชนมีหน้าที่ลดผลกระทบในชีวิตประจำวันที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และให้ความร่วมมือกับรัฐหรือรัฐบาลท้องถิ่นในการดำเนินการตามนโยบายเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามหลักการพื้นฐาน

นโยบายเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่จัดทำขึ้นตามกฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาบรรยากาศ น้ำ ดิน องค์กรประกอบทางธรรมชาติอื่น ๆ ความหลากหลายของระบบนิเวศ ชนิดของสัตว์ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพอื่น ๆ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ของป่าไม้ พื้นที่เพาะปลูก แหล่งน้ำ ฯลฯ ให้อยู่ในสภาพดี เป็นไปตามสภาพธรรมชาติและสังคมของแต่ละพื้นที่ และเชื่อมโยงกับผู้คนได้ โดยรัฐบาลกลางเป็นผู้จัดทำแผนสิ่งแวดล้อมขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมนโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ (แผนสิ่งแวดล้อมขั้นพื้นฐานฯ นี้ต้องระบุโครงสร้างของนโยบายในระยะยาวสำหรับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนรายละเอียดที่จำเป็นในการส่งเสริมนโยบายดังกล่าวในลักษณะที่ครอบคลุมและเป็นระบบ) ซึ่งนโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่รัฐดำเนินการนั้นประกอบด้วย ๙ ด้าน ได้แก่ (๑) การส่งเสริมการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (๒) การป้องกันอุปสรรคต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยการกำหนดกฎระเบียบและมาตรการทางเศรษฐกิจ (๓) การส่งเสริมการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและโครงการอื่น ๆ เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๔) การส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ช่วยลดภาระสิ่งแวดล้อม (๕) การศึกษา การเรียนรู้ และการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (๖) การปรับปรุงระบบตรวจสอบสถานะของสิ่งแวดล้อม (๗) การระงับข้อพิพาทเรื่องมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม และการชดเชยความเสียหาย (๘) การส่งเสริมกิจกรรมของรัฐบาลท้องถิ่นและองค์กรภาคเอกชน และ (๙) ความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโลก และราชการส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ส่งเสริมและดำเนินนโยบายอย่างครอบคลุมและเป็นระบบตามนโยบายระดับชาติดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น ตลอดจนนโยบายอื่นที่จำเป็นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามสภาพธรรมชาติและสังคมของพื้นที่ที่อยู่ในเขตอำนาจของตน

ในการดำเนินการตามมาตรการตามนโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแห่งชาติจะมีสภากลางเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (สภากลางฯ) ในกระทรวงสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานธุรการในการจัดการเรื่องเกี่ยวกับแผนสิ่งแวดล้อมขั้นพื้นฐาน การตรวจสอบพิจารณาเรื่องสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมตามคำปรึกษาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม หรือรัฐมนตรีอื่น ตลอดจนการจัดการ เรื่องที่สภากลางๆ มีอำนาจตามกฎหมาย และมีสภาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัดและระดับ เทศบาลเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องพื้นฐานและเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองในระดับลดหลั่นกันไป

พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติว่าด้วยภาระค่าใช้จ่ายในกรณีที่เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดให้ในกรณีที่โครงการงานสาธารณะที่ดำเนินการโดยรัฐหรือราชการส่วนท้องถิ่น เมื่อมีความจำเป็น และเหมาะสมที่จะต้องดำเนินโครงการดังกล่าวเพื่อป้องกันมลพิษทางสิ่งแวดล้อมหรือกำจัดอุปสรรคในการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการป้องกันปัญหาที่เกี่ยวกับมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ขนาดของโครงการและเหตุปัจจัยอื่น ๆ รัฐและรัฐบาลท้องถิ่นต้องใช้มาตรการที่จำเป็นในการกำหนด ต้นทุนที่จำเป็นในการดำเนินโครงการดังกล่าวให้แก่บุคคลที่เสนอขอเรียกร้องต่อโครงการนั้นอย่างเป็นธรรม เหมาะสม และอยู่ในขอบเขตความรับผิดชอบที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมของผู้นั้น นอกจากนี้ กฎหมาย ยังกำหนดให้รัฐและรัฐบาลท้องถิ่นต้องใช้มาตรการที่จำเป็นเพื่อกำหนดค่าใช้จ่ายจากบุคคลที่ได้รับประโยชน์ มหาศาลจากการทำโครงการงานสาธารณะเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ที่ต้องการการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย

๒. พระราชบัญญัติพื้นฐานว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ฉบับที่ ๕๘ ค.ศ. ๒๐๐๘ (Basic Act on Biological Diversity (Act No. 58 of 2008))^{๔๙}

พระราชบัญญัตินี้มีเจตนารมณ์เพื่อกำหนดหลักการพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์และการใช้ ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนตามหลักการพื้นฐานของพระราชบัญญัติพื้นฐานว่าด้วย สิ่งแวดล้อม ฉบับที่ ๙๑ ค.ศ. ๑๙๙๓ การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของรัฐ ราชการส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ ประชาชน และภาคเอกชน การส่งเสริมนโยบายการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทาง ชีวภาพอย่างยั่งยืน ครอบคลุม และเป็นระบบ การพัฒนายุทธศาสตร์ด้านความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ และการกำหนดเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นพื้นฐานของนโยบายของการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลาย ทางชีวภาพอย่างยั่งยืนเพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ และการแสดงความมุ่งมั่นที่จะ ให้สังคมมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยมนุษย์สามารถได้รับประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ต่อไปในอนาคตพร้อม กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโลก

พระราชบัญญัติพื้นฐานว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพได้กำหนดบทนิยามคำสำคัญ เช่น คำว่า “ความหลากหลายทางชีวภาพ” (Biodiversity) หมายความว่า การมีอยู่ของระบบนิเวศทั้งหลาย และการดำรงอยู่ของความแตกต่างระหว่างชนิดพันธุ์หรือภายในชนิดพันธุ์ที่หลากหลาย และคำว่า “การใช้ ประโยชน์อย่างยั่งยืน” (Sustainable use) หมายความว่า การใช้องค์ประกอบของความหลากหลาย ทางชีวภาพโดยวิธีการที่ไม่เป็นเหตุให้สิ่งมีชีวิตลดลงในระยะยาว และองค์ประกอบอื่น ๆ ของความหลากหลาย

^{๔๙}Japanese Law Translation, “Basic Act on Biodiversity” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3892/en>

ทางชีวภาพ ตลอดจนผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพนั้น เพื่อให้มั่นใจว่ามนุษย์ในรุ่นปัจจุบัน และรุ่นต่อไปในภายหน้าจะได้รับประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นพื้นฐานของการมีชีวิตรอดของมนุษย์ต่อไปในอนาคต

หลักการพื้นฐานของการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างยั่งยืนตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่

(๑) การอนุรักษ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่หลากหลาย ตามสภาพธรรมชาติและสังคมของภูมิภาค

(๒) การใช้ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศด้วยวิธีการที่ยั่งยืนเพื่อหลีกเลี่ยง หรือลดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพให้เหลือน้อยที่สุด โดยต้องตอบสนองต่อวิธีการปกป้อง ความหลากหลายทางชีวภาพไปพร้อมกับการศึกษาความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง

(๓) การอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศในระยะยาวอย่างต่อเนื่องโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งทั้งรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นต่างมีหน้าที่กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนและดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว โดยรัฐบาลกลาง เป็นผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ ส่วนรัฐบาลท้องถิ่นมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายของตนให้สอดคล้องกับ นโยบายของรัฐบาลกลางโดยอาจปรับเปลี่ยนนโยบายที่ตนกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติและสังคม ในท้องถิ่นของตนเองได้ ส่วนภาคธุรกิจ ประชาชน และภาคเอกชนมีหน้าที่ลดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพด้วยการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ การเลือกสินค้าหรือบริการที่เป็นมิตรต่อความหลากหลายทางชีวภาพในชีวิตประจำวันหรือในการประกอบธุรกิจตามปกติ การจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นอย่างเหมาะสม ตลอดจนการให้ความร่วมมือหรือประสานงานกับบุคคล/องค์กรธุรกิจที่เกี่ยวข้องเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

สำหรับนโยบายพื้นฐานเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนนั้น แยกออกเป็น ๒ ระดับ ได้แก่

(๑) **นโยบายระดับชาติ** รัฐเป็นผู้กำหนดและดำเนินการตามนโยบายระดับชาติ ซึ่งแบ่งเป็น ๕ ด้าน ได้แก่ **การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในภูมิภาค พันธุ์สัตว์ป่า และการป้องกัน** ความเสียหายจากสิ่งมีชีวิตเฝ้าพันธุ์ต่างด้าวซึ่งหมายถึงสิ่งมีชีวิตชนิดพันธุ์ต่างถิ่น และสิ่งมีชีวิตดัดแปลง พันธุกรรม เป็นต้น ที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศ (รวมถึงสารเคมีที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศด้วย) **การใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ** ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ **การส่งเสริมนโยบายและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง** เช่น กิจกรรมทางธุรกิจที่เป็นมิตรกับความหลากหลายทางชีวภาพ นโยบายที่เอื้อต่อการป้องกันภาวะโลกร้อน **การศึกษา** การพัฒนาความรู้ การสำรวจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และให้การศึกษาเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพแก่ประชาชน และ**การทำงาน** ประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ในขั้นตอนการวางแผนโครงการ การประสานงานและความร่วมมือระหว่างนักแสดงหลากหลายและส่งเสริม กิจกรรมอาสาสมัคร และการรับรองการประสานงานระหว่างประเทศและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ

(๒) **นโยบายระดับท้องถิ่น** โดยราชการส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินการตามนโยบายที่เทียบเท่ากับนโยบายของรัฐและนโยบายอื่นเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนตามสภาพธรรมชาติและสังคมของพื้นที่นั้น ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสิ่งเหล่านี้อย่างทั่วถึงและเป็นระบบ ทั้งนี้ เมื่อมีนโยบายพื้นฐานเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว จะต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ระดับเช่นเดียวกัน ดังนี้

(๑) **ยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพระดับชาติซึ่งกำหนดโดยรัฐบาลกลาง** โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่ในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติซึ่งมีหลักการพื้นฐานและเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยรัฐบาลกลางต้องดำเนินการตามนโยบายนี้และเรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็นอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน เพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา โดยในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ฯ นั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของสภาสิ่งแวดล้อมกลางพร้อมกับเปิดให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นทางอินเทอร์เน็ตหรือวิธีอื่นใดที่เหมาะสมก่อนเสนอคณะรัฐมนตรี และเมื่อคณะรัฐมนตรีได้วินิจฉัยชี้ขาดร่างยุทธศาสตร์ฯ แล้ว ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมเผยแพร่ยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติโดยไม่ชักช้า (ขั้นตอนการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ฯ ต้องนำมาใช้กับกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ฯ ด้วย) ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติต้องกำหนดขึ้นตามแผนสิ่งแวดล้อมพื้นฐานตามพระราชบัญญัติพื้นฐานว่าด้วยสิ่งแวดล้อมฯ ด้วย ส่วนการจัดทำแผนระดับชาติอื่นนอกจากแผนสิ่งแวดล้อมพื้นฐานและยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ นั้น ให้ยึดถือตามยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติเป็นสำคัญ โดยต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนด้วย

(๒) **ยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพระดับภูมิภาคซึ่งกำหนดโดยรัฐบาลส่วนท้องถิ่น** โดยรัฐบาลส่วนท้องถิ่น (ได้แก่ สภาจังหวัด และสภาเทศบาล) มีหน้าที่จัดทำยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพระดับภูมิภาคภายในพื้นที่ของตนให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้านความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ โดยต้องกำหนดพื้นที่บังคับใช้ เป้าหมาย นโยบายที่ต้องดำเนินการอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ พร้อมกับคำนึงถึงการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนภายในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเรื่องอื่นที่จำเป็นในการส่งเสริมนโยบายเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนในลักษณะที่ครอบคลุมและเป็นระบบ และต้องเผยแพร่ยุทธศาสตร์ฯ ระดับภูมิภาคและส่งสำเนาไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมด้วย

๒.๔ สาธารณรัฐเกาหลี^{๕๐}

สาธารณรัฐเกาหลี (Republic of Korea) หรือ เกาหลีใต้ เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกที่ตั้งอยู่ทางใต้ของคาบสมุทรเกาหลี มีพื้นที่ประมาณร้อยละ ๔๕ ของพื้นที่คาบสมุทรเกาหลี ที่ล้อมรอบด้วยสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี (เกาหลีเหนือ) ทางทิศเหนือ ทิศตะวันออกติดกับทะเลตะวันออก (ทะเลญี่ปุ่น) ทิศตะวันตกติดกับทะเลเหลือง (Yellow Sea) ทิศใต้ติดกับทะเลจีนตะวันออก (East China Sea)^{๕๑} ที่เชื่อมต่อไปยังมหาสมุทรแปซิฟิก ทำให้เกาหลีใต้มีภูมิอากาศที่หลากหลาย ทั้งอากาศหนาวเย็นไปจนถึงอากาศอบอุ่น และแม้ผืนดินของเกาหลีใต้จะมีขนาดค่อนข้างเล็ก เพียงราว ๑๐๐,๐๓๓ ตารางกิโลเมตร แต่ยังคงได้รับประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพที่มีความหลากหลายเนื่องจากมีทั้งระบบนิเวศป่าไม้ และชายฝั่ง พื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ ๖๔ เป็นภูเขา มีมหาสมุทรล้อมรอบ ๓ ด้าน จึงทำให้เกาหลีใต้เป็นประเทศหนึ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ^{๕๒}

ที่มา: <https://www.britannica.com/place/South-Korea>

เกาหลีใต้ มีชนิดพันธุ์ท้องถิ่น (native species) จำนวนมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ ชนิดพันธุ์ ในปี ค.ศ. ๒๐๑๘ ชนิดพันธุ์ที่พบในเกาหลีใต้มีจำนวนเพิ่มขึ้น ราว ๕๐,๘๒๗ ชนิดพันธุ์ ในจำนวนนี้ ๒,๒๘๙ เป็นชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่น (endemic species) และเกือบ ๔๘,๕๐๐ ชนิด เป็นชนิดพันธุ์พื้นเมือง (indigenous species) โดยพื้นที่ชุ่มน้ำ (wetlands) และพื้นที่ราบน้ำทะเลขึ้นถึงภายในประเทศ (tidal flat) ได้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่สำคัญต่อความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพของเกาหลีใต้

สำหรับความร่วมมือระหว่างประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพ เกาหลีใต้ได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) ในปี

^{๕๐}จัดทำโดยนางสาวปิยะชวัญ ชมชื่น เจ้าหน้าที่โครงการจัดจ้างบุคลากรสำหรับจัดทำฐานข้อมูลกฎหมายฯ ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ

^{๕๑}Britannica, “South Korea,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๕, จาก <https://www.britannica.com/place/South-Korea>

^{๕๒}Convention on Biological Diversity, “National Report for the Convention on Biological Diversity,” หน้า ๒๐๙, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๕, จาก <https://chm.cbd.int/pdf/documents/national-Report6/243256/1>

ค.ศ. ๑๙๙๕^{๕๓} เข้าเป็นภาคีในพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (Cartagena Protocol on Biosafety) ในปี ค.ศ. ๒๐๐๘^{๕๔} และเข้าเป็นภาคีในพิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม (Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization) ในปี ค.ศ. ๒๐๑๗^{๕๕} ซึ่งการเข้าเป็นภาคีความตกลงระหว่างประเทศดังกล่าว ได้มีความสำคัญต่อการออกกฎหมายภายในประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพของเกาหลีใต้ จำนวน ๒ ฉบับ ได้แก่ (๑) กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ (Act on the Conservation and the Use of Biological Diversity) และ (๒) กฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ (Act on Access to and Utilization of Genetic Resources and Benefit-Sharing) โดยกฎหมายแต่ละฉบับมีสาระสำคัญ สรุปได้ดังนี้

๑. กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ (Act on the Conservation and the Use of Biological Diversity)^{๕๖}

โดยที่ในอดีต การจัดทำข้อมูลด้านสัตว์ป่า การเกษตร ป่าไม้ ทะเล และทรัพยากรชีวภาพ ภายในประเทศของเกาหลีใต้มีการกำกับดูแลแยกออกจากกันและอยู่ภายใต้หน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการด้านความหลากหลายทางชีวภาพหลายหน่วยงาน จึงทำให้ขาดการบริหารจัดการอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ ต่อมาเกาหลีใต้ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และเห็นถึงความจำเป็นของการปรับปรุงแบบการบริหารจัดการเรื่องดังกล่าวในระดับชาติให้ครอบคลุม เพื่อปรับตัวให้เข้ากับความเสี่ยงเปลี่ยนแปลงในระดับโลก และการรับรองพิธีสารนาโงยา (Nagoya Protocol) ของที่ประชุมรัฐภาคีกรอบอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ครั้งที่ ๑๐ (Conference of the Parties (COP10))^{๕๗}

^{๕๓}ประเทศเกาหลีใต้ลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๙๒ ให้สัตยาบันเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๙๔ และเข้าเป็นภาคีโดยสมบูรณ์เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๙๕ จาก <https://www.cbd.int/information/parties.shtml>

^{๕๔}ประเทศเกาหลีใต้ลงนามในพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ เดือนกันยายน ค.ศ. ๒๐๐๐ ให้สัตยาบันในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๒๐๐๗ และเข้าเป็นภาคีโดยสมบูรณ์เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. ๒๐๐๘ จาก <https://bch.cbd.int/protocol/parties/>

^{๕๕}ประเทศเกาหลีใต้ลงนามในพิธีสารนาโงยา เดือนกันยายน ค.ศ. ๒๐๑๑ ให้สัตยาบันในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๒๐๑๗ และเข้าเป็นภาคีโดยสมบูรณ์ เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๒๐๑๗ <https://www.cbd.int/abs/nagoya-protocol/signatories/>

^{๕๖}เข้าถึงกฎหมายฉบับเต็มได้ที่ https://www.kei.re.kr/board.es?mid=a2060600000&bid=0068&act=view&list_no=57908&tag=&nPage=1

^{๕๗}Convention on Biological Diversity, “The Fifth National Report to the Convention on Biological Diversity,” หน้า ๒๙, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/doc/world/kr/kr-nr-05-en.pdf>

ที่ได้จัดขึ้นในปี ค.ศ. ๒๐๑๐^{๕๘} (เกาหลีใต้ลงนามเข้าเป็นภาคีพิธีสารนาโงยาฯ ในปี ค.ศ. ๒๐๑๑ และเป็นภาคีโดยสมบูรณ์เมื่อปี ค.ศ. ๒๐๑๗) จากความสำคัญดังกล่าว จึงทำให้เกาหลีใต้ได้ตรากฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพขึ้น ในปี ค.ศ. ๒๐๑๒ (Act on Conservation and Use of Biodiversity)^{๕๙} ซึ่งกฎหมายดังกล่าวได้ประกาศใช้และแก้ไขเพิ่มเติมมาโดยลำดับ จนกระทั่งครั้งล่าสุดได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาสาระบางส่วน ในปี ค.ศ. ๒๐๑๙^{๖๐} โดยสาระสำคัญของกฎหมาย สรุปได้ ดังนี้

๑.๑ วัตถุประสงค์ของกฎหมายและหลักการพื้นฐาน

กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ (Act on the Conservation and the Use of Biological Diversity) มีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน ยกย่องคุณภาพชีวิตของประชาชน สนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศโดยการส่งเสริมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ รวมทั้งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินการตามอนุสัญญา CBD ทั้งนี้ โดยกฎหมายได้กำหนดนิยามความหมายของคำว่า “ความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity)” หมายความว่า ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตที่พัฒนามาจากแหล่งกำเนิดทั้งหมด ทั้งจากระบบนิเวศบนบก ระบบนิเวศทางน้ำ ระบบนิเวศที่มีความซับซ้อน และให้หมายความรวมถึงความหลากหลายภายในชนิดพันธุ์ ระหว่างชนิดพันธุ์ และความหลากหลายของระบบนิเวศ และกฎหมายได้กำหนดหลักการพื้นฐานในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืนไว้ ๖ ประการ ได้แก่ (๑) ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นสมบัติของประชาชนทุกคนที่ควรธำรงรักษาไว้สำหรับคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต (๒) ทรัพยากรชีวภาพต้องได้รับการคุ้มครองและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (๓) การพัฒนาและการใช้ประโยชน์ที่ดินต้องสอดคล้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน (๔) ความเชื่อมโยงและความสมดุลของระบบนิเวศที่เพิ่มขึ้นมาจากภูเขา แม่น้ำ บึง และทะเลสาบ ชายฝั่งสู่มหาสมุทร ต้องได้รับการสงวนรักษาอย่างเป็นระบบ (๕) จัดให้มีและส่งเสริมการบริการจากระบบนิเวศอย่างเป็นระบบ (Ecosystem Services) เพื่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และ (๖) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน

^{๕๘}Convention on Biological Diversity, “Welcome to COP 10” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/cop10/>

^{๕๙}Convention on Biological Diversity, “The Fifth National Report to the Convention on Biological Diversity,” หน้า ๒๘, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/doc/world/kr/kr-nr-05-en.pdf>

^{๖๐}Korea Environment Institute, “Act on the Conservation and Use of Biological Diversity” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก https://www.kei.re.kr/board.es?mid=a20606000000&bid=0068&act=view&list_no=57908&tag=&nPage=1

๑.๒ ความรับผิดชอบของประชาชน

กฎหมายได้กำหนดความรับผิดชอบของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ โดยกำหนดหลักการที่สำคัญ ๒ ประการ กล่าวคือ (๑) ประชาชนจะต้องให้ความร่วมมือกับรัฐและรัฐบาลท้องถิ่นในการดำเนินโครงการที่รัฐจัดทำขึ้นอย่างแข็งขันเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และ (๒) ประชาชนต้องตระหนักถึงความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ พยายามลดผลกระทบด้านลบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน และเลือกใช้สินค้าและบริการที่คำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ

๑.๓ สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐ

กฎหมายได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ กิจกรรมที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแล สิทธิของรัฐในการทำสัญญาค่าตอบแทนการให้บริการจากระบบนิเวศ และหน่วยงานดำเนินการที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปดังนี้

๑.๓.๑ หน้าที่ในการกำหนดและการดำเนินการด้านนโยบายของรัฐ

กฎหมายได้กำหนดหลักการให้รัฐและรัฐบาลท้องถิ่นมีหน้าที่ในการจัดทำและดำเนินการตามหลักการพื้นฐานอย่างเป็นรูปธรรม และให้กำหนดนโยบายที่จำเป็นสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ และบริการจากระบบนิเวศที่เสียหาย (ecosystem services) เพื่อไม่ให้ความสมดุลของระบบนิเวศถูกทำลาย และให้รัฐสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศของภาคประชาชน โดยให้รัฐมีหน้าที่ในการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ จัดทำบัญชีรายชื่อนิเวศพันธุ์ที่อาศัยอยู่ภายในประเทศ มาตรการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรชีวภาพ การสนับสนุนด้านการวิจัยและการพัฒนาทางเทคโนโลยี และการสนับสนุนด้านการเงินจากภาครัฐ ซึ่งในแต่ละหลักการดังกล่าว มีสาระสำคัญโดยสรุปดังนี้

๑) ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

กฎหมายได้กำหนดให้รัฐบาลมีหน้าที่จัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (National Strategy on Biodiversity) ทุกห้าปี โดยกำหนดให้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีรายละเอียด ประกอบด้วย (๑) สถานะ วัตถุประสงค์ และทิศทางการดำเนินงานพื้นฐานในเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพ (๒) การคุ้มครองและบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ (๓) การใช้ประโยชน์จากองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน (๔) การบริหารจัดการภัยคุกคามต่อความหลากหลายทางชีวภาพ (๕) การบริหารจัดการชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศหากปล่อยให้เข้าสู่ประเทศ และชนิดพันธุ์ต่างถิ่น (alien species) ที่มีผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ (๖) การพัฒนางานวิจัย เทคโนโลยี การศึกษา สื่อประชาสัมพันธ์ และความร่วมมือระหว่างประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพและการบริการจากระบบนิเวศ (๗) การจัดทำและส่งเสริมบริการจากระบบนิเวศอย่างเป็นระบบ และ (๘) เรื่องอื่นที่สำคัญจำเป็นสำหรับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ

นอกจากนี้ กฎหมายได้กำหนดกลไกการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติดังกล่าว โดยกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดทำยุทธศาสตร์ฯ และให้หัวหน้าหน่วยงานของราชการส่วนกลางที่มีภารกิจเกี่ยวข้องมีหน้าที่จัดทำยุทธศาสตร์การดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานและแจ้งต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม รวมถึงกำหนดให้หัวหน้าหน่วยงานดังกล่าวจัดทำและทบทวนแผนปฏิบัติการที่จะใช้เป็นแผนงานลำดับรองเพื่อดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติฯ เป็นประจำทุกปี และแจ้งผลการปฏิบัติงานตามแผนงานดังกล่าวต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน

๒) การจัดทำบัญชีรายชื่อชนิดพันธุ์ประจำชาติ

กฎหมายกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่จัดทำบัญชีรายชื่อชนิดพันธุ์ที่อาศัยอยู่ภายในประเทศ (National Species List) โดยมีรายละเอียด เช่น ชื่อวิทยาศาสตร์ และสถานะการกระจายพันธุ์ภายในประเทศ และให้หัวหน้าหน่วยงานของราชการส่วนกลางมีหน้าที่จัดส่งข้อมูลที่จำเป็นตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมร้องขอ

๓) การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น (Traditional Knowledge)

กฎหมายกำหนดให้รัฐบาลมีหน้าที่จัดทำนโยบายเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ โดยให้รัฐดำเนินการ ๓ ประการ กล่าวคือ (๑) สำรวจ ศึกษาวิจัย และคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลและชุมชนท้องถิ่น (๒) จัดทำระบบการรวบรวมข้อมูลและการบริหารจัดการข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (๓) จัดตั้งมูลนิธิ (foundation) สำหรับการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (Article 20)

๔) การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรชีวภาพ

กฎหมายได้วางหลักการโดยกำหนดให้ผลประโยชน์ใด ๆ ที่ได้มาจากผลการวิจัยและการพัฒนาที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพในเชิงพาณิชย์ จะต้องได้รับการแบ่งปันระหว่างผู้ให้ (provider) และผู้ใช้ทรัพยากรชีวภาพ (user of biological resources) อย่างเท่าเทียมและยุติธรรม โดยรัฐบาลอาจจัดทำนโยบายที่จำเป็นเพื่อใช้เป็นมาตรการในการจัดสรรประโยชน์ที่ได้รับอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม เช่น การกำหนดให้การแบ่งปันผลประโยชน์เป็นเงื่อนไขสำคัญของการจัดทำสัญญา เป็นต้น ซึ่งในส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรชีวภาพจะกล่าวถึงในลำดับถัดไป

๕) การสนับสนุนด้านการวิจัยและการพัฒนาทางเทคโนโลยีของรัฐ

กฎหมายได้รับรองให้ภาครัฐส่วนกลางและท้องถิ่นอาจดำเนินการด้านการวิจัยและการพัฒนาทางเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการส่งเสริมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืนได้ ดังนี้

- ดำเนินการวิจัยด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืนในประเด็นสำคัญต่าง ๆ เช่น ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ การประเมินมูลค่าของความหลากหลายทางชีวภาพและบริการจากระบบนิเวศ การประเมินผลยุทธศาสตร์และเทคโนโลยีที่ใช้ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

- จัดทำและผลักดันนโยบายการส่งเสริมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยการดำเนินการ เช่น ส่งเสริมการจัดทำความร่วมมือ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับต่างประเทศและองค์กรระหว่างประเทศในด้านการวิจัยและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนหน่วยงานที่ทำงานวิจัยด้านความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรชีวภาพ และสนับสนุน กิจกรรมทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

- จัดทำโครงการเพื่ออำนวยความสะดวกในการพัฒนาด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง กับความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น เทคโนโลยีสำหรับการขยายพันธุ์หรือการฟื้นฟูสัตว์ใกล้สูญพันธุ์ เทคโนโลยี การจัดการปัจจัยเสี่ยงต่อความหลากหลายทางชีวภาพ เทคโนโลยีการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน การฟื้นฟู ระบบนิเวศและแหล่งที่อยู่อาศัยที่ได้รับความเสียหาย การกำจัดและควบคุมชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ และชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ และเทคโนโลยีที่ใช้สำหรับการวัดผล ประเมินผล และส่งเสริม บริการจากระบบนิเวศ

๖) การสนับสนุนด้านการเงินจากภาครัฐ

กฎหมายกำหนดให้รัฐบาลกลางอาจให้เงินอุดหนุน (National Subsidy) แก่รัฐบาลท้องถิ่นเพื่อใช้สำหรับการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ กล่าวคือ (๑) การปฏิบัติตามสัญญาค่าตอบแทน การให้บริการจากระบบนิเวศ (Payments for Ecosystem Services (PES)) (๒) การจัดทำโครงการเกี่ยวกับการบริหารจัดการชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศและชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ (๓) การจัดทำ โครงการวิจัย การส่งเสริมการพัฒนาทางเทคโนโลยี และโครงการสนับสนุนการวิจัยร่วมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรชีวภาพ (๔) การจัดทำโครงการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากร มนุษย์และโครงการด้านการศึกษาและการประชาสัมพันธ์ (๕) การจัดทำโครงการเกี่ยวกับการวัดผลและ ประเมินผลการบริการจากระบบนิเวศ (ecosystem services) และ (๖) โครงการอื่นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการ อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Article 31)

๑.๓.๒ การกำกับดูแลกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพของรัฐ

กฎหมายได้กำหนดกิจกรรมที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลในเรื่องของการนำทรัพยากร ชีวภาพออกนอกประเทศ การบริหารจัดการชนิดพันธุ์ที่เป็นอันตราย และการเพิกถอนการอนุมัติหรือการอนุญาต ไว้ดังนี้

๑) กิจกรรมที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแล

๑.๑) การนำทรัพยากรชีวภาพออกนอกประเทศ

กฎหมายกำหนดให้กระทรวงสิ่งแวดล้อมมีอำนาจในการประกาศกำหนดให้ ทรัพยากรชีวภาพ^{๖๑}ใด ๆ เป็น “ทรัพยากรชีวภาพที่ควรได้รับการคุ้มครองอย่างสูง” เพื่ออนุรักษ์ความ

^{๖๑}“ทรัพยากรชีวภาพ (biological resources)” ตามกฎหมายฉบับนี้ หมายถึง ทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิต ส่วนใดส่วนหนึ่งของสิ่งมีชีวิต กลุ่มของสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกัน (population) หรือองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีคุณค่าสำหรับมนุษย์ หรือสามารถใช้ประโยชน์ได้

หลากหลายทางชีวภาพ และกำหนดให้การนำทรัพยากรชีวภาพดังกล่าวออกนอกประเทศ (Outbound Transfer of Biological Resources) ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดเงื่อนไขของการไม่อนุญาตให้นำทรัพยากรชีวภาพออกนอกประเทศได้ใน ๔ กรณี กล่าวคือ (๑) เป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด (๒) มีแนวโน้มให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อผลประโยชน์ของชาติ (๓) โดยลักษณะแล้วทรัพยากรที่จะนำออกไปนั้นเป็นโครงสร้างที่สำคัญของสัตว์ พืช และพันธุกรรมที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจสูง และ (๔) มีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของชนิดพันธุ์ที่ได้นำออกไป

นอกจากนี้ กฎหมายได้กำหนดให้ผู้ได้รับอนุญาตให้นำทรัพยากรชีวภาพออกนอกประเทศอาจถูกเพิกถอนการอนุญาตได้ หากการได้รับอนุญาตนั้นได้มาโดยทุจริต หรือได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพโดยมีวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากที่ได้รับอนุญาต และในกรณีที่ทรัพยากรชีวภาพได้ถูกส่งออกนอกประเทศแล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมต้องใช้มาตรการที่จำเป็น เช่น สั่งให้ผู้ถูกเพิกถอนการอนุญาตซื้อคืนทรัพยากรชีวภาพที่เกี่ยวข้อง หรือดำเนินมาตรการที่จำเป็นอื่น ๆ

๑.๒) การบริหารจัดการชนิดพันธุ์ที่เป็นอันตราย

กฎหมายได้แบ่งประเภทของชนิดพันธุ์ที่เป็นอันตรายซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ออกเป็น ๓ ชนิด ได้แก่ (๑) ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศหากปล่อยให้เข้าสู่ประเทศ (species of concern for domestic inflow) (๒) ชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ (ecosystem-disturbing species) และ (๓) ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ (species with potential risks to the ecosystem) โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

(ก) ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศหากปล่อยให้เข้าสู่ประเทศ (species of concern for domestic inflow)

กฎหมายกำหนดให้ “ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศหากปล่อยให้เข้าสู่ประเทศ (species of concern for domestic inflow)” หมายถึง ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศหากปล่อยให้เข้าสู่ประเทศตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมประกาศกำหนด โดยกำหนดให้ผู้ที่จะประสงค์จะนำชนิดพันธุ์ดังกล่าวเข้ามาภายในประเทศต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม โดยให้รัฐมนตรีฯ มีหน้าที่ในการจัดทำประเมินความเสี่ยงของชนิดพันธุ์ดังกล่าวและชนิดพันธุ์ที่เกี่ยวข้อง และให้พิจารณาอนุญาตจากผลของการประเมินความเสี่ยงดังกล่าว นอกจากนี้ กรณีที่พบชนิดพันธุ์ใด ๆ ที่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศหากปล่อยให้เข้าสู่ประเทศ ให้รัฐมนตรีฯ ประเมินความเสี่ยง โดยอาจร้องขอให้หัวหน้าหน่วยงานของราชการส่วนกลาง และราชการส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องใช้มาตรการที่สำคัญจำเป็น เช่น การควบคุมสิ่งมีชีวิตที่เป็นพาหะ (pest control) ที่เกี่ยวข้องกับชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงดังกล่าว

“ทรัพยากรพันธุกรรม” (genetic resources) หมายถึง พืช สัตว์ และจุลินทรีย์ที่ประกอบด้วยหน่วยทางพันธุกรรม หรือสารพันธุกรรมอื่น ๆ ที่สามารถเป็นแหล่งกำเนิดทางพันธุกรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ (Article 2)

(ข) ชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ (ecosystem-disturbing species)

“ชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ” ตามกฎหมาย หมายถึง ชนิดพันธุ์ที่ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อระบบนิเวศตามผลการประเมินความเสี่ยงและตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมประกาศกำหนด โดยให้รวมถึงชนิดพันธุ์ ดังต่อไปนี้ ๑) ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศหากปล่อยให้เข้าสู่ประเทศ และชนิดพันธุ์ต่างถิ่น (alien species) ที่รบกวนหรือมีความเป็นไปได้ที่จะรบกวนความสมดุลของระบบนิเวศ และ ๒) ชนิดพันธุ์ที่ไม่ใช่ชนิดพันธุ์ตามที่กำหนดไว้ใน ๑) แต่เป็นชนิดพันธุ์ที่สามารถรบกวนหรือมีความเป็นไปได้ที่จะรบกวนความสมดุลของระบบนิเวศในบางภูมิภาค

ทั้งนี้ โดยกฎหมายได้กำหนดกิจกรรมที่รัฐห้ามมิให้ดำเนินการเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ และหน้าที่ของรัฐในการกำกับดูแลชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศไว้ ดังนี้

๑. กิจกรรมที่รัฐห้ามมิให้ดำเนินการเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ มี ๓ กิจกรรม ดังนี้

๑.๑ ห้ามนำเข้า (importation) เพาะเลี้ยง (raising) เพาะปลูก (cultivation) ส่งผ่าน (transferring) จัดหา (acquiring) จัดเก็บ (storage) ขนส่ง (transportation) หรือจำหน่าย (distribution) ชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ เว้นแต่เป็นการดำเนินการที่ได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม โดยต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อการดำเนินกิจกรรมด้านการวิจัยในทางวิชาการ การศึกษา การจัดนิทรรศการ และอาหาร ซึ่งการพิจารณาอนุญาตในเรื่องดังกล่าวของรัฐมนตรีฯ นั้น จะกระทำได้ต่อเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า การปล่อยออกชนิดพันธุ์ดังกล่าวสู่สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ จะไม่มีความเสี่ยงต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตใด ๆ ตามธรรมชาติ

๑.๒ ห้ามปล่อยออก (release) ทิ้ง (desert) หรือ เคลื่อนย้าย (transplant) ชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ หรือชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ ไปยังหรือเข้าไปในระบบนิเวศ เว้นแต่จะกระทำเพื่อการวิจัยทางวิชาการ และได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม โดยให้การอนุญาตนั้นมีเงื่อนไข ๒ ประการ กล่าวคือ (๑) การปล่อยออกชนิดพันธุ์ดังกล่าวไม่มีความเสี่ยงในเรื่องการขยายพื้นที่ถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์ที่เกี่ยวข้อง และ (๒) สามารถกำกับดูแลชนิดพันธุ์ที่ปล่อยออกไปนั้นได้อย่างต่อเนื่องและนำกลับคืนได้

๑.๓ การระงับการเพาะเลี้ยงและเพาะปลูกชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ โดยกฎหมายได้กำหนดให้บุคคลที่เพาะเลี้ยงและเพาะปลูกชนิดพันธุ์ที่รัฐมนตรีฯ ประกาศกำหนดให้เป็นชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ ยังคงสามารถเพาะเลี้ยงและเพาะปลูกประชากรชนิดพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับชนิดพันธุ์ดังกล่าวต่อไปได้ภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด หากแต่เมื่อพ้นกำหนดเวลาตามกฎหมาย ผู้ที่ประสงค์ดำเนินการดังกล่าวจะต้องได้รับอนุญาต

๒. หน้าที่ของรัฐในการกำกับดูแลชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ

กฎหมายได้กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่ประเมินความเสี่ยงและประกาศกำหนดลักษณะของชนิดพันธุ์ที่กำหนดให้เป็น “ชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ (ecosystem-disturbing species)” และ “ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ (species with potential

risks to the ecosystem)” โดยหาร่วมกับหัวหน้าหน่วยงานของราชการส่วนกลางที่มีภารกิจเกี่ยวข้อง และให้รัฐมนตรีฯ มีอำนาจในการเพิกถอนรายการชนิดพันธุ์ที่กำหนด เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าชนิดพันธุ์ดังกล่าวมีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศน้อยลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย การปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศของชนิดพันธุ์ หรือได้มีการพัฒนามาตรการควบคุมสิ่งมีชีวิตที่เป็นพาหะ (pest control) ได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว

(ค) ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ (species with potential risks to the ecosystem)

“ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ” (species with potential risks to the ecosystem) หมายถึง ชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายหากปล่อยออกสู่ระบบนิเวศตามผลการประเมินความเสี่ยงและตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมประกาศกำหนด โดยให้รวมถึงชนิดพันธุ์ ดังต่อไปนี้ ๑) ชนิดพันธุ์ที่มีผลกระทบหรือมีความเป็นไปได้ที่จะมีผลกระทบในทางลบต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตบางชนิด เช่น สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสัตว์ป่าและการบริหารจัดการ (Wildlife Protection and Management Act) หรือชนิดพันธุ์ที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศบางพื้นที่ เช่น พื้นที่อนุรักษ์ระบบนิเวศและทัศนียภาพตามกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment Conservation Act) และ ๒) ชนิดพันธุ์ที่ใช้สำหรับวัตถุประสงค์เพื่อการอุตสาหกรรมและไม่สามารถทดแทนด้วยชนิดพันธุ์อื่นได้โดยง่าย

ทั้งนี้ โดยกฎหมายได้กำหนดให้ผู้ที่มีความประสงค์จะนำเข้าชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม และหากมีวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ ให้มีหน้าที่ในการรายงานต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมด้วย

๑.๓) การเพิกถอนการอนุมัติหรือการอนุญาต

กฎหมายกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมมีอำนาจในการเพิกถอนการอนุมัติหรือการอนุญาต กรณีที่บุคคลผู้ได้รับการอนุญาตได้กระทำการ ดังต่อไปนี้ (๑) ได้รับการอนุมัติหรืออนุญาตมาโดยทุจริต (๒) ปล่อยออก หรือดำเนินการใด ๆ กับชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศหรือชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ ตามที่กฎหมายกำหนด โดยมีวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการวิจัยทางวิชาการ ซึ่งเป็นความผิดตามที่กฎหมายกำหนด (๓) ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่รัฐมนตรีฯ หรือมาตรการจัดการ ติดตามผล เช่น การควบคุมและนำกลับคืนซึ่งชนิดพันธุ์ที่ปล่อยออกไปสำหรับผู้ได้รับอนุญาต นอกจากนี้ กรณีที่ผู้ได้รับการอนุญาตถูกเพิกถอนการอนุมัติหรืออนุญาตแล้ว แต่ชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศหรือชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศได้ถูกปล่อยออกสู่สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแล้ว ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมใช้มาตรการที่จำเป็น เช่น ยึดชนิดพันธุ์ที่เกี่ยวข้องไว้ได้

๑.๓.๓ สิทธิของรัฐในการทำสัญญาค่าตอบแทนการให้บริการจากระบบนิเวศ (Contracts for Payments for Ecosystem Services (PES))

กฎหมายกำหนดให้บริการจากระบบนิเวศ (ecosystem services) หมายถึง ประโยชน์ ๔ ประการที่ประชาชนได้รับจากระบบนิเวศตามธรรมชาติ ได้แก่ (๑) บริการด้านการจัดหา (Provisioning Services) คือ ผลิตภัณฑ์ที่จับต้องได้ เช่น อาหาร น้ำ และไม้ (๒) บริการด้านการควบคุม (Regulating Services) เช่น แหล่งกักเก็บคาร์บอน (carbon sink) การควบคุมระบบภูมิอากาศ (climate control) และการป้องกันภัยพิบัติ (๓) บริการด้านวัฒนธรรม (Cultural Services) เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ทัศนียภาพที่สวยงาม และสันทนาการ และ (๔) บริการด้านการสนับสนุน (Supporting Services) คือ การบำรุงรักษาสภาพการมีชีวิตของสิ่งต่าง ๆ บนโลก เช่น การก่อตัวของดิน การเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต และการหมุนเวียนสารอาหาร^{๖๒}

การดำเนินการเกี่ยวกับบริการจากระบบนิเวศดังกล่าว กฎหมายกำหนดให้รัฐบาล มีสิทธิในการทำสัญญา หรือมอบอำนาจให้หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นทำสัญญาค่าตอบแทนการให้บริการจากระบบนิเวศ (Payments for Ecosystem Services (PES)) กับเจ้าของที่ดิน ผู้ครอบครอง หรือผู้จัดการ โดยอาจกำหนดเงื่อนไขในเรื่องของการบำรุงรักษาทรัพยากรและทัศนียภาพตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก การลดใช้สารเคมี การสร้างพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบอื่น เพื่อให้แน่ใจว่าจะมีการอนุรักษ์และส่งเสริมบริการระบบนิเวศอย่างเป็นระบบ ในพื้นที่ที่กฎหมายกำหนด ดังต่อไปนี้

- พื้นที่อนุรักษ์ระบบนิเวศและทัศนียภาพตามกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural Environment Conservation Act)
- พื้นที่คุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำตามกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetlands Conservation Act)
- อุทยานธรรมชาติตามกฎหมายว่าด้วยอุทยานธรรมชาติ (Natural Parks Act)

^{๖๒}10. The term "ecosystem services" means any of the following benefits people obtain from ecosystems:

- (a) Provisioning services that include tangible products, such as food, water, and timber;
- (b) Regulating services such as air purification, carbon sink, climate control, and disaster prevention;
- (c) Cultural services such as ecotourism, beautiful and pleasant landscape, and recreation;
- (d) Supporting services that maintain the conditions for life on earth, such as the creation of soils, provisioning of habitat, and nutrient cycling.

- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (wildlife protection zone) และเขตคุ้มครองพิเศษสัตว์ป่า (special protection district for wildlife) ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและบริหารจัดการสัตว์ป่า (Wildlife Protection and Management Act)
- พื้นที่ที่จำเป็นต้องมีการคุ้มครองสัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ พื้นที่ฟื้นฟูการบริการจากระบบนิเวศ และพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านความหลากหลายทางชีวภาพ
- พื้นที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

๑.๓.๔ หน่วยงานและกลไกการดำเนินงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

กฎหมายกำหนดให้หัวหน้าหน่วยงานของราชการส่วนกลางดำเนินการด้านความหลากหลายทางชีวภาพผ่านศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (National Biodiversity Center) ตามกรอบภารกิจของแต่ละหน่วยงาน และให้ศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติมีหน้าที่ ประกอบด้วย (๑) เก็บรวบรวมและบริหารจัดการข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรชีวภาพ (๒) บริหารจัดการสถานะของการใช้ประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น การบริจาด การขึ้นทะเบียน การประเมินผล (๓) จัดทำบัญชีทรัพยากรชีวภาพ (๔) บริหารจัดการสถานการณ์การส่งออกและนำเข้าชนิดพันธุ์ต่างประเทศ (๕) บริหารจัดการสถานะการส่งออกและนำเข้า และการขนส่งลำเลียงทรัพยากรชีวภาพขาออกและขาเข้า (๖) จัดทำระบบการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องทรัพยากรชีวภาพ และ (๗) ดำเนินการในเรื่องอื่นที่สำคัญจำเป็นสำหรับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

นอกจากนี้ กฎหมายได้กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่จัดทำระบบการแบ่งปันข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (National Biodiversity Information Sharing System) เพื่อบริหารจัดการข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศให้ครอบคลุม และให้สอดคล้องกับการดำเนินการตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ โดยรัฐมนตรีฯ อาจร้องขอให้หัวหน้าหน่วยงานของราชการส่วนกลางที่เกี่ยวข้องจัดส่งและเชื่อมโยงข้อมูลที่สำคัญจำเป็นสำหรับการจัดทำและดำเนินการระบบดังกล่าวได้ในอีกทางหนึ่ง

๑.๔ บทกำหนดโทษ

กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดให้บุคคลผู้กระทำการดังต่อไปนี้ ต้องได้รับโทษบังคับใช้แรงงาน (imprisonment with labor) ไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกิน ๒๐ ล้านบาท

(๑) ผู้ขนย้ายทรัพยากรชีวภาพที่รัฐมนตรีฯ ประกาศกำหนดให้เป็นทรัพยากรชีวภาพที่ควรได้รับการคุ้มครองอย่างสูง ออกนอกประเทศ โดยไม่ได้รับอนุญาต

(๒) ผู้นำเข้าซึ่งชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศหากปล่อยให้เข้าสู่ประเทศโดยไม่ได้รับอนุญาต

(๓) ผู้กระทำการหรือมีส่วนร่วมในการนำเข้า (importation) เพาะเลี้ยง (raising) เพาะปลูก (cultivation) ส่งผ่าน (transferring) จัดหา (acquiring) จัดเก็บ (storage) ขนส่ง (transportation) หรือจำหน่าย (distribution) ชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศ โดยไม่ได้รับอนุญาต

(๔) ผู้นำเข้าซึ่งชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ โดยไม่ได้รับอนุญาต

(๕) ผู้ปล่อยออก ทั้ง หรือเคลื่อนย้าย ซึ่งชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศหรือชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ ไปยังหรือเข้าไปในระบบนิเวศ โดยมีวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการวิจัยทางวิชาการ และไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีฯ

(๖) ผู้เพาะเลี้ยงหรือเพาะปลูกชนิดพันธุ์ที่รบกวนระบบนิเวศโดยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขด้านกำหนดเวลาและข้อปฏิบัติอื่นตามที่กฎหมายกำหนด และไม่ได้รับอนุญาตให้เพาะเลี้ยงหรือเพาะปลูกชนิดพันธุ์ดังกล่าวเมื่อพ้นกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนด

นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดให้ผู้ที่ฝ่าฝืนหน้าที่ในการรายงานตามที่กฎหมายกำหนดต้องชำระค่าปรับทางปกครอง (Administrative Fines) อีกด้วย

๒. กฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ (Act on Access to and Utilization of Genetic Resources and Benefit-Sharing)^{๒๓}

เกาหลีใต้ได้ประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ (Act on Access to and Utilization of Genetic Resources and Benefit-Sharing) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์การตามบทบัญญัติแห่งพิธีสารนาโงยาฯ และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการส่งเสริมการแบ่งปันประโยชน์ที่ได้จากการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน สนับสนุนความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยกฎหมายฉบับนี้ได้ยกเว้นไม่ใช้บังคับกับทรัพยากร ๕ ประเภทด้วยกัน ได้แก่ (๑) ทรัพยากรพันธุกรรมของมนุษย์ (๒) ทรัพยากรพันธุกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ซึ่งอยู่นอกเขตอำนาจศาลของเกาหลีใต้ (๓) ทรัพยากรพันธุกรรมที่เข้าถึงโดยมีวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการใช้ประโยชน์ตามกฎหมายฉบับนี้ (๔) ทรัพยากรพันธุกรรมที่อยู่ภายใต้สนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ และ (๕) ทรัพยากรพันธุกรรมที่ได้รับสิทธิในสิทธิบัตรตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายสิทธิบัตร

กฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ได้กำหนดนิยามคำสำคัญต่าง ๆ ไว้ดังนี้ “ทรัพยากรพันธุกรรม (genetic resources)”

^{๒๓} เข้าถึงกฎหมายฉบับเต็มได้ที่ <https://www.law.go.kr/LSW/eng/engLsSc.do?menuId=2§ion=lawNm&query=Access+to+and+Utilization+of+Genetic+Resources+and+Benefit-Sharing&x=0&y=0>

หมายถึง นิยามตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพ (Act on the Conservation and Use of Biological Diversity) กล่าวคือ ให้หมายความถึง พืช สัตว์ และจุลินทรีย์ที่ประกอบด้วยหน่วยทางพันธุกรรม หรือสารพันธุกรรมอื่น ๆ ที่สามารถเป็นแหล่งกำเนิดทางพันธุกรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น (traditional knowledge)” หมายถึง ความรู้ นวัตกรรม แนวทางการปฏิบัติของบุคคลหรือชุมชนท้องถิ่นที่ปรากฏออกมาในรูปแบบของวิถีชีวิตตามธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยั่งยืน

“การเข้าถึง (access)” หมายถึง การได้มาซึ่งตัวอย่างของทรัพยากรพันธุกรรมหรือสารพันธุกรรม หรือการเก็บรวบรวมทรัพยากรพันธุกรรมและข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรม

“การใช้ประโยชน์ (utilization)” หมายถึง การวิจัยและพัฒนาองค์ประกอบทางพันธุกรรมและชีวเคมีของทรัพยากรพันธุกรรม รวมถึงการประยุกต์ใช้ทางเทคโนโลยีชีวภาพ

“ประโยชน์ (benefits)” หมายถึง ผลประโยชน์ทางการเงิน เช่น ค่าสิทธิ (royalties) และรายได้ (income) จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม และผลประโยชน์ที่ไม่ใช่เงิน เช่น การแบ่งปันผลการวิจัยและการแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยี

ภาพรวมของกฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม และการแบ่งปันผลประโยชน์ของเกาหลีใต้มีสาระสำคัญเป็นการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบของรัฐและกลไกการกำกับดูแลการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม ซึ่งได้แบ่งประเภทของการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม ออกเป็น ๒ ประเภท กล่าวคือ (๑) การเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมในประเทศและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน และ (๒) การเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศและการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

๒.๑ หน้าที่รับผิดชอบของรัฐ

กฎหมายได้กำหนดหลักการให้รัฐมีหน้าที่ในการกำหนดและดำเนินการด้านนโยบายที่สำคัญจำเป็นในการปกป้องและบริหารจัดการทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเป็นระบบ โดยให้รัฐมีหน้าที่ดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ กล่าวคือ (๑) จัดทำสถานะการวิจัยในเรื่องการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมให้เป็นปัจจุบัน (๒) จัดทำข้อมูลของต่างประเทศและภายในประเทศเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและกระบวนการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน (๓) คำนึงถึงสิทธิของผู้เข้าถึงและผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม (๔) อาจให้เงินอุดหนุนแก่หน่วยงาน บริษัท หรือองค์กรที่ดำเนินโครงการส่งเสริมการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ ทั้งหมดหรือบางส่วน และ (๕) ให้การสนับสนุนอื่นใดแก่ผู้เข้าถึงหรือผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรม

นอกจากนี้ กฎหมายได้กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมจัดตั้งและดำเนินการศูนย์ข้อมูลทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resources Information Center) เพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางด้านการเข้าถึง การใช้ทรัพยากรพันธุกรรม และการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยอาจจัดตั้ง

คณะกรรมการ (Council) เพื่อเป็นกลไกหารือกับหัวหน้าหน่วยงานของราชการส่วนกลางในเรื่องที่สำคัญ จำเป็นที่เกี่ยวข้อง และได้กำหนดให้ศูนย์ข้อมูลทรัพยากรพันธุกรรมดังกล่าว มีหน้าที่ดังนี้

๑. เก็บรักษา บริหารจัดการ กำกับดูแล และให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมในประเทศและต่างประเทศ และการแบ่งปันผลประโยชน์

๒. จัดทำข้อมูลทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลตามที่ระบุไว้ในพิธีสารนาโงยา

๓. เรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของหน่วยประสานงานกลางแห่งชาติ (National Focal Points) หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ระดับชาติ (Competent National Authority) และจุดตรวจสอบแห่งชาติ (National Checkpoint)

๒.๒ การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศ การแบ่งปันผลประโยชน์ และกลไกการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง

กฎหมายได้กำหนดหลักการในการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศ โดยกำหนดให้ผู้ให้และผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศ ต้องตกลงที่จะแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกันอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม และกำหนดให้หัวหน้าหน่วยงานระดับชาติ (Competent National Authority) โดยการหารือร่วมกับหัวหน้าหน่วยงานของราชการส่วนกลาง ที่มีการกิจเกี่ยวข้อง อาจประกาศกำหนดการห้ามเข้าถึง หรือจำกัดการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศได้ ในกรณีดังต่อไปนี้

๑. เมื่อเกิดความเสียหายหรือมีความเสี่ยงที่จะเกิดความเสียหายต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ โดยให้ *ความหลากหลายทางชีวภาพ* ดังกล่าว หมายถึง ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตที่พัฒนามาจากแหล่งกำเนิดทั้งหมด ทั้งจากระบบนิเวศบนบก ระบบนิเวศทางน้ำ ระบบนิเวศที่มีความซับซ้อน และให้รวมถึงความหลากหลายภายในชนิดพันธุ์ ระหว่างชนิดพันธุ์ และความหลากหลายของระบบนิเวศตามกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ (Act on the Conservation and Use of Biological Diversity)

๒. กรณีที่เกิดผลกระทบทางลบหรือมีความเสี่ยงที่จะเกิดผลกระทบทางลบต่อคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพในทางเศรษฐกิจและสังคม

โดยกฎหมายกำหนดกลไกการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศ โดยกำหนดให้มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้น ๒ แห่ง กล่าวคือ (๑) หน่วยประสานงานกลางแห่งชาติ (National Focal Points) และ (๒) หน่วยงานระดับชาติที่ได้รับมอบอำนาจในเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ (Competent National Authorities) และได้กำหนดหน้าที่ในการรายงานการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศของชาวต่างชาติไว้ด้วย โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

(๑) หน่วยประสานงานกลางแห่งชาติ (National Focal Points)

กฎหมายกำหนดให้มีการจัดตั้งหน่วยประสานงานกลางแห่งชาติขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของพิธีสารนาโงยา ที่กำหนดให้ประเทศภาคีจัดตั้งหน่วยประสานงานกลางแห่งชาติ

ว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ (national focal point) ซึ่งการจัดตั้งหน่วยงานดังกล่าวของเกาหลีใต้ กฎหมายได้กำหนดให้จัดตั้งขึ้นโดยอาศัยกลไกของหน่วยงานที่มีอยู่เดิม และกำหนดหน้าที่รับผิดชอบแตกต่างกัน กล่าวคือ (๑) กระทรวงการต่างประเทศ (Ministry of Foreign Affairs) มีหน้าที่เป็นหน่วยงานประสานงานกับสำนักเลขาธิการของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (secretariat of the Convention on Biological Diversity) และ (๒) กระทรวงสิ่งแวดล้อม (Ministry of Environment) มีหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของทรัพยากรพันธุกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

(๒) หน่วยงานระดับชาติที่ได้รับมอบอำนาจในเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ (Competent National Authorities)

เช่นเดียวกับการจัดตั้งหน่วยประสานงานกลางแห่งชาติข้างต้น กฎหมายของเกาหลีใต้ได้กำหนดให้จัดตั้งหน่วยงานระดับชาติที่ได้รับมอบอำนาจในเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ขึ้น (Competent National Authorities) เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของพิธีสารนาโงยาฯ ที่กำหนดให้ประเทศภาคีต้องจัดตั้งหน่วยงานดังกล่าวขึ้นจำนวนหนึ่งแห่งหรือหลายแห่ง โดยกฎหมายได้กำหนดให้หน่วยงานต่าง ๆ มีหน้าที่รับผิดชอบทรัพยากรด้านต่าง ๆ แตกต่างกัน ดังนี้

๑) กระทรวงวิทยาศาสตร์ และไอซีที (Ministry of Science and ICT) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรชีวภาพ (Bio-resources) ตามกฎหมายว่าด้วยการได้มา การบริหารจัดการ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพเพื่อการวิจัย (Act on the Acquisition, Management, and Utilization of Biological Research Resources)

๒) กระทรวงเกษตร อาหารและกิจการชนบท (Ministry of Agriculture, Food and Rural Affairs) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรชีวภาพทางการเกษตร (Agricultural bio-resources) ตามกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ การบริหารจัดการ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพทางการเกษตร (Act on the Conservation, Management, and Use of Agricultural Bio-Resources)

๓) กระทรวงสาธารณสุขและสวัสดิการ (Ministry of Health and Welfare) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรสิ่งมีชีวิตที่ก่อให้เกิดโรค (Pathogenic organism resources) ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการเก็บรักษา การบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรสิ่งมีชีวิตที่ก่อให้เกิดโรค (Act on the Promotion of Collection, Management, and Utilization of Pathogen Resources)

๔) กระทรวงสิ่งแวดล้อม (Ministry of Environment) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรชีวภาพ (biological resources) และทรัพยากรชีวภาพด้านสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและบริหารจัดการสัตว์ป่า (Wildlife Protection and Management Act) และกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ (Act on the Conservation and Use of Biological Diversity)

๕) กระทรวงมหาสมุทรและการประมง (Ministry of Oceans and Fisheries) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและการประมง ตามกฎหมายว่าด้วยการรักษาความมั่นคง

ปลอดภัย การบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและการประมง (Act on Securing, Management, Use of Marine and Fisheries Bio-Resource)

นอกจากนี้ กฎหมายได้กำหนดให้หัวหน้าหน่วยงานดังกล่าว (Competent National Authorities) มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ กล่าวคือ (๑) จัดทำรายงานการเข้าถึงหรือรายงานการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด (๒) ห้ามหรือจำกัดการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศ (๓) สนับสนุนการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม และ (๔) เรื่องอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนด

(๓) การรายงานการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศ

กฎหมายกำหนดให้กรณีที่ชาวต่างชาติ ชาวเกาหลีในต่างประเทศ หน่วยงานของต่างประเทศ องค์การระหว่างประเทศ และบุคคลอื่นที่กฎหมายกำหนด มีความประสงค์ในการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศ จะต้องรายงานการกระทำดังกล่าวต่อหัวหน้าหน่วยงานระดับชาติ (Head of the Competent National Authority) และให้ถือว่าการกระทำดังต่อไปนี้เป็นการรายงานดังกล่าว

๑) เมื่อได้รับอนุญาตให้นำทรัพยากรชีวภาพที่รัฐมนตรีฯ ประกาศกำหนดให้เป็นทรัพยากรชีวภาพที่ควรได้รับการคุ้มครองอย่างสูง ออกนอกประเทศ และเมื่อได้รายงานความประสงค์ในการได้มาซึ่งทรัพยากรชีวภาพต่อรัฐมนตรีฯ แล้ว และตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ (Act on the Conservation and Use of Biological Diversity)

๒) เมื่อได้รับอนุญาตให้นำทรัพยากรชีวภาพทางการเกษตรออกจากเกาหลีใต้ ตามกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ บริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรชีวภาพทางการเกษตร (Act on the Conservation, Management, and Use of Agricultural Bio-Resources)

๓) เมื่อได้รับอนุญาตให้ได้มาซึ่งทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและประมงเพื่อการวิจัย พัฒนา การผลิต หรือการใช้ทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและประมงในเชิงพาณิชย์ ในน่านน้ำของสาธารณรัฐของเกาหลี หรือเมื่อได้รับอนุญาตให้ส่งออกทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและการประมงตามกฎหมายว่าด้วยการรักษาความมั่นคงปลอดภัย บริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและการประมง (Act on Securing, Management, and Use, etc. of Marine and Fisheries Bio-Resources)

๔) เมื่อได้รับอนุญาตให้เคลื่อนย้ายทรัพยากรที่ก่อให้เกิดโรคออกจาก ประเทศ (pathogen resource) หรือเมื่อได้รับอนุญาตให้ครอบครองทรัพยากรที่ก่อให้เกิดโรคในประเทศโดยมีวัตถุประสงค์ เช่น เพื่อการวิจัย การพัฒนา การผลิต การใช้ในเชิงพาณิชย์ หรือเมื่อได้รายงานการเคลื่อนย้ายทรัพยากรที่ก่อให้เกิดโรคเสร็จสิ้นแล้วตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการเก็บรักษา บริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรที่ก่อให้เกิดโรค (Act on the Promotion of Collection, Management, and Utilization of Pathogen Resources)

๕) เมื่อได้รับอนุญาตให้ส่งออกทรัพยากรทางชีววิทยาเพื่อการวิจัย (biological research resources) ตามกฎหมายว่าด้วยการได้มา การบริหารจัดการ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพเพื่อการวิจัย (Act on the Acquisition, Management, and Utilization of Biological Research Resources)

นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนด**ข้อยกเว้น**การรายงานการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศไว้ โดยกำหนดให้หน่วยงานระดับชาติ (Competent National Authority) อาจพิจารณาลดขั้นตอนของการรายงาน หรือยกเว้นการรายงานดังกล่าว โดยหารือร่วมกับหัวหน้าหน่วยงานของราชการ ส่วนกลางที่เกี่ยวข้องได้ใน ๒ กรณี ได้แก่ (๑) เมื่อเกิดภัยคุกคามต่อชีวิตและสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ และพืช ซึ่งมีความจำเป็นเร่งด่วนในการเข้าถึงหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมในการพัฒนา ยารักษาโรค และด้านความมั่นคงทางอาหาร และ (๒) การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมที่ไม่มีวัตถุประสงค์ในเชิงพาณิชย์ เช่น การวิจัย

๒.๓ การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศ การแบ่งปันผลประโยชน์ และกลไกการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศ (Foreign Genetic Resources) กฎหมายกำหนดให้ผู้มีความประสงค์ที่จะเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศเพื่อใช้ประโยชน์ ในสาธารณรัฐเกาหลีจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนและวิธีการที่ประเทศผู้ให้ทรัพยากรนั้น ๆ กำหนด และต้อง รายงานข้อมูลตามที่กฎหมายกำหนดต่อหัวหน้าจุดตรวจแห่งชาติ (Head of the National Checkpoint) โดยให้หน้าที่ในการรายงานดังกล่าวใช้บังคับเฉพาะกรณีที่ผู้ดำเนินการได้ทรัพยากรพันธุกรรมมาจากประเทศ ที่เป็นภาคีของพิธีสารนาโงยาฯ ซึ่งได้กำหนดขั้นตอนการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ของทรัพยากร พันธุกรรมนั้นไว้ และได้นำทรัพยากรดังกล่าวมาใช้ในสาธารณรัฐเกาหลี นอกจากนี้ กฎหมายยังกำหนดให้ ผู้ซึ่งมีความประสงค์ที่จะเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศเพื่อใช้ประโยชน์ในสาธารณรัฐเกาหลีจะต้อง แบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศนั้นแก่ผู้ให้ทรัพยากร พันธุกรรม (provider) อย่างยุติธรรมและเท่าเทียมอีกด้วย

ในส่วนของกลไกการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศ กฎหมายได้กำหนดให้จัดตั้ง**จุดตรวจสอบแห่งชาติ (National Checkpoints)** โดยให้สอดคล้องกับบทบัญญัติ ของพิธีสารนาโงยาฯ ที่กำหนดให้ประเทศภาคีจัดตั้งจุดตรวจสอบขึ้นจำนวนหนึ่งแห่งหรือหลายแห่ง เพื่อติดตามและตรวจสอบการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม กฎหมายฉบับนี้ของเกาหลีใต้จึงได้กำหนดให้ จัดตั้ง จุดตรวจสอบแห่งชาติขึ้นโดยอาศัยกลไกของหน่วยงานที่มีอยู่เดิม ซึ่งได้กำหนดให้หน่วยงาน รวมทั้งสิ้น ๖ แห่ง มีหน้าที่รับผิดชอบทรัพยากรในแต่ละด้าน ดังนี้

๑) กระทรวงวิทยาศาสตร์ และไอซีที (Ministry of Science and ICT) มีหน้าที่รับผิดชอบ ด้านทรัพยากรชีวภาพ (Bio-resources) ตามกฎหมายว่าด้วยการได้มา การบริหารจัดการ และการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรชีวภาพเพื่อการวิจัย (Act on the Acquisition, Management, and Utilization of Biological Research Resources)

๒) กระทรวงเกษตร อาหารและกิจการชนบท (Ministry of Agriculture, Food and Rural Affairs) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรชีวภาพทางการเกษตร (Agricultural bio-resources) ตามกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ บริหารจัดการ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพทางการเกษตร (Act on the Conservation, Management, and Use of Agricultural Bio-Resources)

๓) กระทรวงการค้า อุตสาหกรรม และพลังงาน (Ministry of Trade, Industry and Energy) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรชีวภาพทางการเกษตร ตามกฎหมายว่าด้วยการได้มา การบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรทางชีวภาพเพื่อการวิจัย (Act on the Acquisition, Management, and Utilization of Biological Research Resources)

๔) กระทรวงสาธารณสุขและสวัสดิการ (Ministry of Health and Welfare) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรที่ก่อให้เกิดโรค (Pathogenic organism resources) ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการเก็บรักษา การบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรที่ก่อให้เกิดโรค (Act on the Promotion of Collection, Management, and Utilization of Pathogen Resources)

๕) กระทรวงสิ่งแวดล้อม (Ministry of Environment) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรชีวภาพ (biological resources) และทรัพยากรชีวภาพด้านสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและบริหารจัดการสัตว์ป่า (Wildlife Protection and Management Act) และกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพ (Act on the Conservation and Use of Biological Diversity)

๖) กระทรวงมหาสมุทรและการประมง (Ministry of Oceans and Fisheries) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและการประมง ตามกฎหมายว่าด้วยการรักษาความมั่นคงปลอดภัย การบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและการประมง (Act on Securing, Management, Use of Marine and Fisheries Bio-Resource)

นอกจากนี้ กฎหมายได้กำหนดให้หัวหน้าจุดตรวจแห่งชาติ มีอำนาจในการตรวจสอบว่า ผู้ใช้ทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศในประเทศเกาหลีใต้ได้ปฏิบัติตามขั้นตอนและวิธีการในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศ ตามที่ประเทศผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรมกำหนดแล้ว หรือไม่ ในกรณีดังต่อไปนี้

๑) ประเทศผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรมร้องขอให้ตรวจสอบการปฏิบัติตามขั้นตอนและวิธีการตามที่ประเทศผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรมกำหนด

๒) บุคคลภายนอกได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด

๓) มีเหตุอันเชื่อได้ว่ามีการไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด

๒.๔ บทกำหนดโทษ

กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดบทลงโทษสำหรับผู้เข้าถึงหรือผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมภายในประเทศ (Domestic Genetic Resources) ที่มีลักษณะต้องห้ามหรือต้องถูกจำกัดการเข้าถึงหรือการใช้ประโยชน์ตามที่หัวหน้าหน่วยงานระดับชาติประกาศกำหนด กล่าวคือ การเข้าถึงหรือการใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรพันธุกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือมีความเสี่ยงที่จะเกิดความเสียหายต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ หรือเกิดผลกระทบทางลบต่อคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพในทางเศรษฐกิจและสังคม โดยให้ผู้ฝ่าฝืนกระทำการดังกล่าวต้องระวางโทษบังคับใช้แรงงานไม่เกิน ๓ ปี (imprisonment with labor) หรือปรับไม่เกิน ๓๐ ล้านบาท และให้ยึดทรัพยากรพันธุกรรมที่ได้ดำเนินการด้วย

๓. บทสรุป

เกาหลีใต้เป็นประเทศที่กฎหมายด้านความหลากหลายทางชีวภาพมีความสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และพิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพให้ความสำคัญกับการสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างมีความรับผิดชอบ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน การกำหนดหน้าที่ของรัฐในการจัดทำนโยบาย การสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน รวมทั้งได้มีการนำระบบอนุญาตมาใช้กำกับดูแลกิจกรรมที่อาจมีความเสียหายต่อความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ เช่น การนำทรัพยากรชีวภาพที่ควรได้รับการคุ้มครองอย่างสูงออกนอกประเทศ หรือการควบคุมดูแลชนิดพันธุ์ที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศรูปแบบต่าง ๆ โดยในส่วนของกฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์จะมีลักษณะเช่นเดียวกันกับกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ กล่าวคือ กฎหมายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เป็นการอนุวัติการตามบทบัญญัติแห่งอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และพิธีสารนาโงยาฯ ดังจะเห็นได้จากการกำหนดให้มีการจัดตั้งหน่วยงานกลางแห่งชาติ (National Focal Points) หน่วยงานระดับชาติด้านการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ (Competent National Authorities) และจุดตรวจสอบแห่งชาติ (National Checkpoints) ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดของพิธีสารนาโงยาฯ โดยการจัดตั้งหน่วยงานดังกล่าว เกาหลีใต้ได้อาศัยกลไกของหน่วยงานที่มีอยู่เดิมและได้กำหนดหน้าที่รับผิดชอบทรัพยากรในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ กฎหมายยังได้ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศ โดยวางหลักเกณฑ์ให้ผู้มีความประสงค์ในการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมต่างประเทศเพื่อใช้ประโยชน์ในเกาหลีใต้ ต้องปฏิบัติตามขั้นตอนและวิธีการที่ประเทศผู้ให้ทรัพยากรกำหนดไว้อีกด้วย

๒.๕ เครือรัฐออสเตรเลีย^{๖๔}

ออสเตรเลียเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก โดยถือเป็น ๑ ใน ๑๗ ประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก (Megadiverse^{๖๕}) เช่นเดียวกับสาธารณรัฐอินเดีย เนื่องจากประกอบไปด้วยพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ (flora and fauna) จำนวนมาก มีความหลากหลายและมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น (endemism) ในระดับสูง กล่าวคือ ร้อยละ ๔๖ ของพันธุ์นก ร้อยละ ๖๙ ของสัตว์เลื้อยคลาน (รวมสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมในทะเล) ร้อยละ ๙๔ ของสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ร้อยละ ๙๓ ของพันธุ์ไม้ดอก และร้อยละ ๙๓ ของสัตว์เลื้อยคลาน เป็นสายพันธุ์ (species) ที่พบได้ในประเทศออสเตรเลียเท่านั้น^{๖๖}

โดยที่ปัจจุบันความหลากหลายทางชีวภาพของโลกกำลังประสบภาวะวิกฤติ เนื่องจากการพัฒนาทางอุตสาหกรรม การกลายเป็นชุมชนเมือง (urbanization) มลภาวะ และเชื้อโรคต่าง ๆ ดังนั้น องค์การ Conservation International จึงได้กำหนด “พื้นที่สำคัญด้านความหลากหลายทางชีวภาพของโลก” (Global biodiversity hotspots) ทั้งหมด ๓๖ บริเวณ เพื่อเน้นความสำคัญว่าสถานที่ใดในโลกที่มีสายพันธุ์ที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น (endemic species) อยู่อย่างหนาแน่น และเพื่อส่งเสริมการกระทำที่จะหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ โดยพื้นที่ดังกล่าวจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมาก (มีสายพันธุ์พืชที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นมากกว่า ๑,๕๐๐ สายพันธุ์) แต่กำลังอยู่ในภาวะที่ถูกคุกคาม^{๖๗} (คงเหลืออยู่ในถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติน้อยกว่าร้อยละ ๓๐) โดยพื้นที่สำคัญด้านความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศออสเตรียมี ๒ บริเวณ ได้แก่

๑. Southwest Australia – เป็นพื้นที่ที่แยกจากส่วนอื่นของทวีปโดยทะเลทรายขนาดใหญ่ใจกลางประเทศ ในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการขยายการทำการเกษตร

^{๖๔}จัดทำโดยนางสาวเอกสุตา สารากรบริรักษ์ นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ ฝ่ายค้นคว้า และเปรียบเทียบกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ

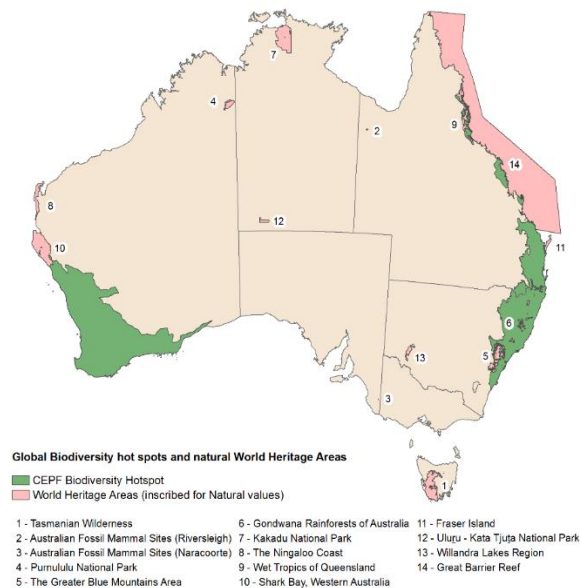
^{๖๕}ประเทศ Megadiverse คือ ๑๗ ประเทศจากเกือบ ๒๐๐ ประเทศทั่วโลก ที่ถือครองร้อยละ ๗๐ ของความหลากหลายทางชีวภาพของโลก กำหนดโดย Conservation International และศูนย์เฝ้าระวังการอนุรักษ์โลกของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ ได้แก่ ออสเตรเลีย บราซิล จีน โคลอมเบีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโก เอกวาดอร์ อินเดีย อินโดนีเซีย มาดากัสการ์ มาเลเซีย เม็กซิโก ปาปัวนิวกินี เปรู ฟิลิปปินส์ แอฟริกาใต้ สหรัฐอเมริกา และเวเนซุเอลา

(Greenlane, “ประเทศ Megadiverse”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.greenlane.com/th/มนุษยศาสตร์/ภูมิศาสตร์/megadiverse-countries-1435300>)

^{๖๖}Australia State of the Environment, “Importance of biodiversity”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://soe.environment.gov.au/theme/biodiversity/topic/2016/importance-biodiversity>)

^{๖๗}Conservation International, “Biodiversity hotspots”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.conservation.org/priorities/biodiversity-hotspots>)

๒. Forest of East Australia - เป็นพื้นที่ hotspot แห่งที่ ๓๕ ของโลก อยู่ในบริเวณริมชายฝั่งของรัฐควีนส์แลนด์และนิวเซาท์เวล

ที่มา: soe.environmental.gov.au

การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพปรากฏทั้งในส่วนโยบายและกฎหมายของประเทศมาตลอด แต่ออสเตรเลียก็ยังมีอัตราการสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์ต่าง ๆ ในระดับที่สูงมาก จึงควรต้องมีการศึกษาว่าเกิดจากปัจจัยใด การมีนโยบายและกฎหมายที่ไม่เพียงพอ การบังคับใช้ที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือนโยบายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศที่อาจมีผลต่อการกำหนดนโยบายและกฎหมายเพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

๑. นโยบายด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ออสเตรเลียเข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (United Nations Convention on Biological Diversity: CBD) เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๙๓ (พ.ศ. ๒๕๓๖) มีพันธกรณีที่ดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา CBD ซึ่งสอดคล้องกับลำดับความสำคัญของประเทศออสเตรเลีย (national priorities) โดยอนุสัญญา CBD ได้กำหนดกรอบในการดำเนินการแก่ประเทศออสเตรเลียในการบูรณาการเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และนโยบายในการจัดการสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพเข้าด้วยกัน^{๖๘}

^{๖๘}Department of Climate Change, Energy, the Environment and Nature, “UN Convention on Biological Diversity”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/biodiversity/international/un-convention-biological-diversity>

Australia's Strategy for Nature 2019-2030

ยุทธศาสตร์ด้านธรรมชาติของออสเตรเลีย ประจำปี ค.ศ. ๒๐๑๙ - ๒๐๓๐ หรือยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติของประเทศออสเตรเลียและแผนการดำเนินการ (Australia's national biodiversity strategy and action plan) คือ แผนระดับชาติของออสเตรเลีย ซึ่งเป็น การนำแผนยุทธศาสตร์ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) และเป้าหมายไอจิ (Aichi Targets) มาบังคับใช้ในระดับประเทศ มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๙ มีเป้าหมายในการ นำการพัฒนาแนวทางใหม่ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเน้นการกำหนดเป้าหมาย ที่ครอบคลุมซึ่งสนับสนุนระบบความหลากหลายทางชีวภาพที่มีคุณภาพและสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ (functioning biological systems) ดังนั้น ยุทธศาสตร์ด้านธรรมชาติจึงแสดงให้เห็นถึงพันธะของรัฐบาล ในทุกระดับที่จะต้องดำเนินการร่วมกันในการแสดงให้เห็นปัญหาการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity decline) และการสร้างโอกาสในการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐบาลในทุกระดับและภาคส่วน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง^{๖๙}

ยุทธศาสตร์ด้านธรรมชาติฉบับนี้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางการดำเนินการจากยุทธศาสตร์ ด้านธรรมชาติที่ผ่านมา กล่าวคือ เปลี่ยนจาก “แนวทางที่เน้นการปกป้องคุ้มครอง” (protection-based approach) มาเป็นการเพิ่มการปรับตัว ความยืดหยุ่น (resilience) และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เมือง ชนบท และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งบนบกและในทะเล หรือที่เรียกว่า “แนวทางการดำเนินการที่สามารถปรับให้ เข้ากับสถานการณ์ (adaptive approach)” ซึ่งจะมีการอนุญาตให้แต่ละเขตอำนาจมีความยืดหยุ่นในการ กำหนดเป้าหมายที่เหมาะสมกับความหลากหลายด้านสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นของประเทศ และสามารถเปลี่ยนแปลงเป้าหมายดังกล่าวได้อีกด้วย

ยุทธศาสตร์ด้านธรรมชาติฉบับนี้มีเป้าหมายระดับชาติ (National goals) ๓ เป้าหมาย^{๗๐} ซึ่งอยู่ภายใต้วัตถุประสงค์ (objectives) ๑๒ ประการ ดังนี้

เป้าหมายที่ ๑: การเชื่อมต่อคนออสเตรเลียทุกคนกับธรรมชาติ (Connect all Australians with nature)

- วัตถุประสงค์ที่ ๑: การสนับสนุนให้คนออสเตรเลียออกไปสัมผัสกับธรรมชาติ
- วัตถุประสงค์ที่ ๒: การสนับสนุนให้คนออสเตรเลียมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ ธรรมชาติ
- วัตถุประสงค์ที่ ๓: การเพิ่มความเข้าใจของคนออสเตรเลียถึงคุณค่าของ ธรรมชาติ
- วัตถุประสงค์ที่ ๔: การเคารพและรักษาไว้ซึ่งความรู้ทางนิเวศวิทยาแบบดั้งเดิม และการ จัดการธรรมชาติ

^{๖๙}DCCEEW, “Australia's Strategy for Nature”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/biodiversity/conservation/strategy>

^{๗๐}Australia's Nature Hub, “Australia's Strategy for Nature 2019-2030”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.australiasnaturehub.gov.au/national-strategy>

เป้าหมายที่ ๒: การดูแลธรรมชาติในทุกมิติของความหลากหลาย (Care for nature in all its diversity)

- วัตถุประสงค์ที่ ๕: การปรับปรุงการจัดการในการอนุรักษ์ภูมิประเทศ ทางน้ำ (waterways) พื้นที่ชุ่มน้ำ (wetlands) และภูมิประเทศทางทะเล (seascapes) ของออสเตรเลีย

- วัตถุประสงค์ที่ ๖: การเพิ่มจำนวนของสายพันธุ์ที่ได้รับการอนุรักษ์ในธรรมชาติให้มากที่สุด
- วัตถุประสงค์ที่ ๗: การลดภัยคุกคามและความเสี่ยงต่อธรรมชาติและสร้างความยืดหยุ่น
- วัตถุประสงค์ที่ ๘: การใช้และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบที่ยั่งยืนต่อระบบนิเวศ
- วัตถุประสงค์ที่ ๙: การทำให้เมืองมีความสมบูรณ์ของธรรมชาติมากขึ้น

เป้าหมายที่ ๓: การแบ่งปันและการสร้างการเรียนรู้ (Share and build knowledge)

- วัตถุประสงค์ที่ ๑๐: การเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อให้มีกระบวนการตัดสินใจที่ดีขึ้น
- วัตถุประสงค์ที่ ๑๑: การแบ่งปันและใช้ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ
- วัตถุประสงค์ที่ ๑๒: การวัดผลของความพยายามร่วมกันเพื่อแสดงให้เห็นความก้าวหน้าของการดำเนินการ

เป้าหมายระดับชาติทั้ง ๓ เป้าหมาย ได้รับการออกแบบให้ทำงานร่วมกันเพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การเชื่อมผู้คนเข้ากับธรรมชาติ (เป้าหมายที่ ๑) ย่อมเป็นการเพิ่มความต้องการของคนเหล่านี้ในการดูแลธรรมชาติ (เป้าหมายที่ ๒) ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติที่สามารถนำมาแบ่งปัน (เป้าหมายที่ ๓) เพื่อพัฒนาความต้องการที่จะดูแลธรรมชาติให้มากขึ้นและเพิ่มประโยชน์ที่เราได้รับการเชื่อมต่อกับธรรมชาตินั้นเอง ทั้งนี้ เป้าหมายระดับชาติทั้ง ๓ เป้าหมาย จะอยู่ภายใต้หลักการ ๑๐ ประการ^{๗๑} ดังนี้

๑. การกระทำของบุคคลทุกคนสามารถสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นได้

๒. กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน ร่วมด้วยความพยายามและความเป็นหุ้นส่วนของทุกภาคส่วนจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพ

๓. การวางแผนและการจัดการธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องอยู่บนพื้นฐานของการวิจัยอย่างต่อเนื่อง นวัตกรรม และการกำกับดูแลและการประเมินผล

๔. การแบ่งปันข้อมูล จะนำไปสู่การดำเนินการที่อยู่บนพื้นฐานของหลักฐาน (evidence-based) และมีความคุ้มค่า (cost effective)

๕. วัฒนธรรม คุณค่า ความรู้ นวัตกรรม และการปฏิบัติของชนพื้นเมืองดั้งเดิมของออสเตรเลีย ได้แก่ ชนพื้นเมืองอะบอริจินและชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ตามหมู่เกาะช่องแคบ Torres (Aboriginal and Torres Strait Islander people) เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและควรได้รับการเคารพ และควรมีการแจ้ง การวางแผน การจัดการ และการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กลุ่มชนพื้นเมืองเหล่านี้ทราบด้วย

^{๗๑}Australia's Nature Hub, "Australia's Strategy for Nature 2019-2030", หน้า ๑๒, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.australiasnaturehub.gov.au/national-strategy>

๖. การใช้ธรรมชาติอย่างยั่งยืนจะต้องสอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่กระทบกับความต้องการของคนในยุคอนาคต

๗. การขาดความแน่นอนของข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ ไม่ควรถูกใช้เป็นเหตุผลเพื่อเลื่อนมาตรการที่ใช้ในการป้องกันการเสื่อมสภาพของสิ่งแวดล้อม เมื่อมีภัยคุกคาม (threats) ต่อธรรมชาติอย่างร้ายแรง

๘. การจัดการที่ดิน น้ำ และทรัพยากรที่มีชีวิต (living resources) ร่วมกันจะสำเร็จได้ โดยการใช้แนวทางที่อยู่บนพื้นฐานของระบบนิเวศ (ecosystem-based approach)

๙. การคำนึงถึงธรรมชาติในทุกกระบวนการตัดสินใจเป็นส่วนสำคัญเพื่อเพิ่มการอนุรักษ์ความหลากหลายทางธรรมชาติ

๑๐. ธรรมชาติไม่ได้ขึ้นอยู่กับขอบเขตของกฎหมาย ดังนั้น การตอบสนองต่อการจัดการปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติจะต้องอยู่เหนือความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินของเอกชน

อย่างไรก็ดี “การกำกับดูแลในหลายระดับ” (multi-level governance) เป็นปัญหาที่พบในการกำกับดูแลงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity governance) ทั้งในประเทศออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา ตลอดจนสหภาพยุโรป ในปัจจุบันจึงมีแนวคิดที่จะให้การกำหนดนโยบายคำนึงถึงผลที่ได้รับในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (substantive outcome) มากกว่าที่จะเน้นที่กระบวนการในการดำเนินการต่าง ๆ การเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่หลากหลาย อันจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายจากล่างขึ้นบน (bottom up approaches) นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมจากส่วนกลาง (central oversight) ประกอบกับ “หลักการเริ่มต้นที่ท้องถิ่น”^{๗๒} (the principle of subsidiarity) โดยเฉพาะในเรื่องที่มีประเด็นเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ อย่างเช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ เนื่องจากผู้มีอำนาจในการดำเนินการอย่างเป็นทางการจะอยู่ในระดับรัฐ (state jurisdiction) ทำให้ต้องเพิ่มความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (cross-jurisdictional cooperation) เพื่อทำให้นโยบายในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพมีประสิทธิภาพ และบังคับใช้ได้จริง^{๗๓}

^{๗๒} “หลักการเริ่มต้นที่ท้องถิ่น” เป็นหลักการที่เกี่ยวกับการจัดโครงสร้างในเชิงองค์กรและในเชิงอำนาจการตัดสินใจ มีวัตถุประสงค์ทั่วไปคือ การรับประกันความเป็นอิสระของหน่วยงานระดับล่างในความสัมพันธ์กับหน่วยงานระดับสูง หรือสำหรับหน่วยงานระดับท้องถิ่นในความสัมพันธ์กับรัฐบาลกลาง กล่าวคือจะเกี่ยวกับการแบ่งอำนาจในหลาย ๆ ระดับ (European Parliament, “The principle of subsidiarity”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/7/the-principle-of-subsidiarity>)

^{๗๓} Sarah Clement, Susan A Moore and Michael Lockward, “Authority, responsibility and process in Australian biodiversity policy” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก https://www.utas.edu.au/_data/assets/pdf_file/0003/734547/authority,-responsibility-and-process-in-australian-biodiversity-policy.pdf

๒. กฎหมายในระดับรัฐบาลกลาง

ออสเตรเลียมีกฎหมายในระดับรัฐบาลกลางที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ โดยตรง ได้แก่ **กฎหมายคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (พ.ศ. ๒๕๔๒) (Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999: EPBC)** โดยกฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายหลักด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลออสเตรเลีย มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๐๐^{๗๔} (พ.ศ. ๒๕๔๓) โดยมีหลักการเป็นการกำหนดกรอบกฎหมายที่ใช้ในการคุ้มครองและจัดการพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ชุมชนระบบนิเวศ (ecological communities) ที่มีความสำคัญในระดับชาติและระดับนานาชาติ รวมทั้งแหล่งมรดก^{๗๕} (heritage places) ซึ่งกฎหมายฉบับนี้กำหนดนิยามว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมในระดับชาติ โดยการให้อำนาจแก่รัฐบาลออสเตรเลียในการดำเนินการร่วมกับมลรัฐ (states) และเขตแดน (territories) ต่าง ๆ ซึ่งมีความรับผิดชอบในการจัดการกับประเด็นที่มีความสำคัญต่อมลรัฐและท้องถิ่นของตน ในการกำหนดโครงการระดับชาติด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและแหล่งมรดกของประเทศ โดยมีกระทรวงสิ่งแวดล้อมของออสเตรเลีย (Department of the Environment) เป็นผู้กำกับดูแลการดำเนินการตามกฎหมายฉบับนี้

กฎหมาย EPBC มีวัตถุประสงค์ (objectives) ดังนี้

๑. กำหนดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่มีความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมในระดับชาติ (Matters of National Environmental Significance: MNES)
๒. อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของออสเตรเลีย
๓. กำหนดการประเมินด้านสิ่งแวดล้อมในระดับชาติและกระบวนการในการอนุมัติที่มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น
๔. เพิ่มประสิทธิภาพการคุ้มครองและการจัดการสถานที่ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญ
๕. การควบคุมการเคลื่อนย้ายพืช สัตว์ (สัตว์ป่า) ตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองได้จากสัตว์ป่า (wildlife specimens) และผลิตภัณฑ์ที่ผลิตหรือได้มาจากสัตว์ป่าในระดับนานาชาติ
๖. ส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านนิเวศวิทยา โดยการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนทางนิเวศวิทยา
๗. รับรองบทบาทของชนพื้นเมืองในการอนุรักษ์และใช้ความหลากหลายทางชีวภาพของออสเตรเลียอย่างยั่งยืนทางนิเวศวิทยา

^{๗๔}DCCEEW, “About the EPBC Act”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/epbc/about>

^{๗๕}แหล่งมรดกของประเทศ คือ สถานที่ทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และสถานที่ของชนพื้นเมือง ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศ (รายละเอียดปรากฏตามบัญชีแหล่งมรดกของประเทศ จาก <https://www.dcceew.gov.au/parks-heritage/heritage/places/national-heritage-list>)

๘. ส่งเสริมการใช้ความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพของชนพื้นเมือง พร้อมด้วยการมีส่วนร่วมและความร่วมมือกับเจ้าขององค์ความรู้

สำหรับ “ประเด็นที่มีความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมในระดับชาติ” (MNES) ตามกฎหมาย EPBC มี ๙ เรื่อง^{๗๖} ดังต่อไปนี้

๑. บริเวณที่เป็นแหล่งมรดกโลก (world heritage properties)
๒. บริเวณที่เป็นแหล่งมรดกของประเทศ (national heritage places)
๓. พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ^{๗๗} หรือที่เรียกว่า พื้นที่ชุ่มน้ำ “Ramsar” (wetlands of international importance)
๔. สายพันธุ์และชุมชนนิเวศวิทยาที่ถูกคุกคามในระดับชาติ (nationally threatened species and ecological communities)
๕. สายพันธุ์ที่มีการอพยพย้ายถิ่น (migratory species)
๖. พื้นที่ทางทะเลของเครือรัฐออสเตรเลีย (Commonwealth marine areas)
๗. อุทยานทางทะเล Great Barrier Reef^{๗๘} (the Great Barrier Reef Marine Park)
๘. การกระทำทางนิวเคลียร์ รวมถึงการทำเหมืองยูเรเนียม (nuclear actions)
๙. ทรัพยากรน้ำ^{๗๙} ในส่วนที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาก๊าซตะเข็บถ่านหิน^{๘๐} (Coal Seam Gas: CSG) และการพัฒนาเหมืองถ่านหินขนาดใหญ่ (a water resource, in relation to coal seam gas development and large coal mining development)

^{๗๖}DCCEEW, “About the EPBC Act”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/epbc/about>

^{๗๗}พื้นที่ชุ่มน้ำ “Ramsar” คือ พื้นที่ชุ่มน้ำที่ถูกกำหนดไว้ในบัญชีของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar Convention)

^{๗๘}Great Barrier Reef เป็นแนวปะการังที่ยาวถึง ๒,๓๐๐ กิโลเมตร ในฝั่งตะวันออกของออสเตรเลีย เป็นแหล่งที่อยู่สำคัญของชีวิตใต้ทะเลหลากหลายประเภท และยังเป็นระบบนิเวศแนวปะการังที่ใหญ่ที่สุดในโลก “Great Barrier Reef” ได้รับยกย่องให้เป็นหนึ่งในมรดกโลก โดยองค์การ UNESCO ในปี ค.ศ. ๑๙๘๑ (พ.ศ. ๒๕๒๔) (VOA, “โลกร้อนทำแนวปะการังใหญ่ที่สุดในโลก “เกรท แบรริเออร์ รีฟ” สูญเสียปะการังแล้วกว่าครึ่ง”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.voathai.com/a/great-barrier-reef-lost-over-50-percent-of-its-coral/5624601.html#:~:text=Great%20Barrier%20Reef%20เป็นแนว,ในปี%20พ.ศ.2524>)

^{๗๙}การกำหนดให้ “ทรัพยากรน้ำ” เป็นหนึ่งในประเด็นที่มีความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมในระดับชาติ เกิดขึ้นเนื่องจากการแก้ไขกฎหมาย EPBC ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ค.ศ. ๒๐๑๓ (พ.ศ. ๒๕๕๖)

^{๘๐}“ก๊าซตะเข็บถ่านหิน” (CSG) คือ ก๊าซมีเทนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ พบมากในตะเข็บถ่านหิน (coal seam) มีลักษณะเหมือนก๊าซธรรมชาติทั่วไป การผลิตเพื่อการค้าของก๊าซตะเข็บถ่านหินในออสเตรเลียเริ่มต้นขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ และในปัจจุบันถือเป็นส่วนสำคัญในอุตสาหกรรมก๊าซบริเวณออสเตรเลียตะวันออก โดยเฉพาะในรัฐ Queensland และ New South Wales

หากพิจารณาเฉพาะประเด็นการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพภายใต้กฎหมาย EPBC จะพบว่าครอบคลุม ๔ เรื่อง^{๘๑} ได้แก่

๑. สายพันธุ์และระบบนิเวศที่ถูกคุกคาม^{๘๒} (Threatened species and ecological communities)

โดยที่ออสเตรเลียเป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตจำนวนมากถึง ๖๐๐,๐๐๐ - ๗๐๐,๐๐๐ สายพันธุ์ ซึ่งร้อยละ ๘๔ ของพืช ร้อยละ ๘๓ ของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และร้อยละ ๔๕ ของนก จะพบได้ในออสเตรเลีย เท่านั้น การเปลี่ยนแปลงของภูมิประเทศและถิ่นที่อยู่ดั้งเดิม (native habitat) ซึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดอันตรายต่อสายพันธุ์เหล่านี้ โดยบางส่วนได้สูญพันธุ์ไป ส่วนที่ยังเหลืออยู่ก็ถูกคุกคามอย่างมากสำหรับ ระบบนิเวศซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะ ทำให้เกิดกลุ่มของพืชหรือสัตว์ขึ้นตามธรรมชาติ โดยการมีอยู่ของพืช หรือสัตว์เหล่านี้ อาจสามารถกำหนดได้โดยหลายปัจจัย เช่น ชนิดของดิน ตำแหน่งของถิ่นที่อยู่ในสภาพ ภูมิประเทศต่าง ๆ สภาพภูมิอากาศ และความมีอยู่ของแหล่งน้ำ ซึ่งระบบนิเวศในออสเตรเลียก็ถูกคุกคาม อย่างมากเช่นเดียวกัน ดังนั้น ออสเตรเลียจึงมีการกำหนดมาตรการในการจัดการและการอนุรักษ์ขึ้น

ที่มา: <https://inhabitat.com>

(Geoscience Australia, “Coal Seam Gas”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.ga.gov.au/scientific-topics/energy/resources/petroleum-resources/coal-seam-gas>)

^{๘๑}DCCEEW, “Biodiversity”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/biodiversity>

^{๘๒}DCCEEW, “Threatened species & ecological communities”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/biodiversity/threatened>

กฎหมาย EPBC มีการคุ้มครองสายพันธุ์ดั้งเดิมและระบบนิเวศของออสเตรเลีย ดังนี้

- ๑) การแยกแยะ (identification) และกำหนดบัญชี (listing) สายพันธุ์และระบบนิเวศที่ถูกคุกคาม
- ๒) การพัฒนาคำแนะนำในการอนุรักษ์ (conservation advice) และแผนฟื้นฟู (recovery plan) สำหรับสายพันธุ์และระบบนิเวศในบัญชีภายใต้กฎหมาย EPBC
- ๓) การพัฒนาการจดทะเบียนถิ่นที่อยู่สำคัญ (register of critical habitat)
- ๔) การตระหนักถึง “การดำเนินการที่ก่อให้เกิดภัยคุกคามที่สำคัญ (Key Threatening Process: KTP)^{๘๓}” ซึ่งเป็นการดำเนินการที่คุกคามหรืออาจคุกคามความอยู่รอด (survival) ความอุดมสมบูรณ์ หรือการพัฒนาเชิงวิวัฒนาการของสายพันธุ์พื้นเมือง (native species) หรือระบบนิเวศ โดยการดำเนินการหนึ่งจะถูกกำหนดให้เป็นการดำเนินการที่ก่อให้เกิดภัยคุกคามที่สำคัญ หากการดำเนินการดังกล่าวอาจทำให้สายพันธุ์พื้นเมืองหรือระบบนิเวศอาจเข้าข่ายที่จะถูกรวมไว้ในบัญชีสายพันธุ์และระบบนิเวศที่ถูกคุกคาม หรือทำให้สายพันธุ์ที่ถูกคุกคามหรือระบบนิเวศที่ถูกคุกคามที่ได้รับการระบุไว้ในบัญชีแล้วมีโอกาสที่จะสูญพันธุ์มากขึ้น หรือก่อให้เกิดผลเสียต่อสายพันธุ์ที่ถูกคุกคามหรือระบบนิเวศที่ถูกคุกคามที่ได้รับการระบุไว้ในบัญชีแล้ว ตั้งแต่สองสายพันธุ์หรือสองระบบขึ้นไป
- ๕) การลดผลกระทบของกระบวนการเหล่านี้โดยการใช้ “แผนการลดภัยคุกคาม (Threat Abatement Plans: TAPs)” และ “คำแนะนำในการลดภัยคุกคาม (threat abatement advices)”

๒. สายพันธุ์ที่เข้ามารุกราน^{๘๔} (Invasive species)

สายพันธุ์ที่เข้ามารุกราน คือ สายพันธุ์ที่มีการแพร่กระจายในระดับที่มากกว่าปกติ (อันเป็นผลมาจากกิจกรรมของมนุษย์) และก่อให้เกิดการคุกคามต่อทรัพยากรที่มีคุณค่าทางสิ่งแวดล้อม การเกษตร หรือด้านสังคมอื่น ๆ สายพันธุ์ที่เข้ามารุกรานจึงส่งผลกระทบอย่างมากต่อสิ่งแวดล้อมของออสเตรเลีย เนื่องจากการคุกคามความหลากหลายทางชีวภาพที่มีเอกลักษณ์ของออสเตรเลีย และลดความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของสายพันธุ์ในภาพรวมของประเทศ โดยสายพันธุ์ที่เข้ามารุกรานรวมถึง (๑) เชื้อโรค เชื้อรา และปรสิต (๒) สัตว์ที่ดุร้าย (feral animals) (๓) แมลง และสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังประเภทอื่น (๔) สัตว์ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในทะเล (marine pests) และ (๕) วัชพืช

การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ภูมิประเทศทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์ พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์พื้นเมือง การให้บริการของระบบนิเวศ และคุณภาพชีวิตของผู้คนจากผลร้ายที่เกิดจากสายพันธุ์ที่เข้ามารุกรานนั้น จะมีการใช้ “ระบบความปลอดภัยทางชีวภาพด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental biosecurity)” ในพื้นที่ดังกล่าว โดยการเตรียมความพร้อมบริเวณด้านนอกของเขตพื้นที่ (pre-border preparedness) การคุ้มครองขอบเขต

^{๘๓}DCCEEW, “Key threatening processes under the EPBC Act”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/biodiversity/threatened/key-threatening-processes>

^{๘๔}DCCEEW, “Invasive species”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/invasive-species>

ของพื้นที่ (border protection) และการจัดการและควบคุมภายในพื้นที่บริเวณดังกล่าว (post-border management and control) ในปัจจุบันนี้ รัฐบาลออสเตรเลีย มลรัฐ และท้องถิ่นต่าง ๆ กำลังอยู่ในระหว่างการเจรจาเพื่อจัดทำ “ความตกลงระดับชาติด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ (The National Agreement on Biosecurity)” เพื่อกำหนดกรอบในการทำงานร่วมกันของรัฐบาลในทุกระดับ เพื่อพัฒนาองค์ประกอบที่สำคัญของระบบความปลอดภัยทางชีวภาพในระดับชาติต่อไป

กฎหมาย EPBC มีการจัดการกับสายพันธุ์ที่เข้ามารุกราน ดังนี้

๑) กำหนดบัญชี “การดำเนินการที่ก่อให้เกิดภัยคุกคามที่สำคัญ (KTP)” โดยตัวอย่างของ KTP ซึ่งครอบคลุมการคุกคามเป็นวงกว้าง ได้แก่ การแผ้วถางที่ดิน (land clearance) และ “Novel biota” (สิ่งมีชีวิตใหม่ในระบบนิเวศ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือจากฝีมือของมนุษย์^{๘๕}) และผลกระทบของสิ่งมีชีวิตใหม่ดังกล่าวต่อความหลากหลายทางชีวภาพ

๒) การพัฒนาและบังคับใช้ “แผนการลดภัยคุกคาม (TAPs)” ซึ่งจะกำหนดขอบเขตในการทำการวิจัย การจัดการ และการกระทำอื่นที่จะเป็นในการลดผลกระทบของ “การดำเนินการที่ก่อให้เกิดภัยคุกคามที่สำคัญ” ที่กำหนดไว้ในบัญชีตาม ๑) ต่อสายพันธุ์และระบบนิเวศที่มีการกำหนดไว้ใน “บัญชีสายพันธุ์และระบบนิเวศที่ถูกคุกคาม”

๓) การกำหนดแผนฟื้นฟู (recovery plan)

๓. สายพันธุ์ที่มีการอพยพย้ายถิ่น^{๘๖} (Migratory species)

สัตว์หลายชนิดมีการอพยพมายังออสเตรเลีย หรืออพยพผ่านหรือเหนือน่านน้ำของออสเตรเลียในช่วงการอพยพประจำปี เช่น นกอพยพ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (เช่น ปลาวาฬ ปลาโลมา) สัตว์เลื้อยคลาน (เช่น เต่าทะเล) และปลาฉลาม โดยสายพันธุ์ที่มีการอพยพย้ายถิ่นที่ได้มีการกำหนดไว้ในบัญชีภายใต้ความตกลงระหว่างประเทศซึ่งออสเตรเลียเป็นภาคี จะได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมาย EPBC ได้แก่

๑) ความตกลงพหุภาคีเกี่ยวกับนกอพยพ ได้แก่ Japan-Australia Migratory Bird Agreement (JAMBA) China-Australia Migratory Bird Agreement (CAMBA) และ Republic of Korea-Australia Migratory Bird Agreement (ROKAMBA)

๒) อนุสัญญา Bonn หรืออนุสัญญาว่าด้วยการอนุรักษ์สายพันธุ์สัตว์ป่าที่อพยพย้ายถิ่น (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals)

๓) อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ (Ramsar Convention on Wetlands)

^{๘๕}DCCEEW, “Novel biota and their impact on biodiversity”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/biodiversity/threatened/key-threatening-processes/novel-biota-impact-on-biodiversity>

^{๘๖}DCCEEW, “Migratory species in Australia”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/biodiversity/migratory-species>

๔) ความตกลงว่าด้วยการอนุรักษ์นกอัลบาทรอสและนกนางแอ่น (Agreement on the Conservation of Albatrosses and Petrels (ACAP)

๔. การค้าสัตว์ป่าและการอนุรักษ์^{๘๗} (Wildlife trade and conservation)

ออสเตรเลียมีการควบคุมการเคลื่อนย้ายชิ้นส่วนหรืออวัยวะของสัตว์ป่า (wildlife specimens) ได้แก่ สัตว์ พืช หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของสัตว์หรือพืช และอนุพันธ์ (derivatives) ของสัตว์หรือพืชระหว่างประเทศอย่างเข้มงวดในหลายกรณี การนำชิ้นส่วนหรืออวัยวะของสัตว์ป่าเข้ามาหรือส่งออกนอกออสเตรเลียต้องได้รับอนุญาตภายใต้กฎหมายการค้าสัตว์ป่า ในขั้นแรกของการพิจารณาออกใบอนุญาตคือ การพิจารณาว่าชิ้นส่วนหรืออวัยวะของสัตว์ป่าดังกล่าวได้ถูกกำหนดไว้ในบัญชีภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) หรือเป็นสายพันธุ์พื้นเมืองของออสเตรเลียหรือไม่ ทั้งนี้ หากชิ้นส่วนหรืออวัยวะของสัตว์ป่าอยู่ในบัญชีภายใต้อนุสัญญา CITES และสายพันธุ์พื้นเมืองของออสเตรเลียจะต้องมีการขอใบอนุญาต CITES (CITES permit) ซึ่งการขอและการดำเนินการตามใบอนุญาตค้าสัตว์ป่าจะต้องมีการปฏิบัติตามเงื่อนไขการอนุญาตที่กำหนดไว้ ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามสภาพของการค้าสัตว์ป่าและชนิดของใบอนุญาต โดยรัฐบาลออสเตรเลียมีอำนาจในการตรวจสอบ การสืบสวนการละเมิด การตรวจสอบสถานที่ (site visit) ตลอดจนการยึดพยานหลักฐาน (ชิ้นส่วนหรืออวัยวะของสัตว์ป่าที่ได้รับมาหรือนำเข้ามาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย) และในกรณีมีการกระทำผิดร้ายแรง การละเมิดดังกล่าวอาจนำไปสู่การระงับหรือการยกเลิกใบอนุญาต และการดำเนินคดีกับผู้ละเมิดนั้น

ในกรณีที่ต้องการส่งออกชิ้นส่วนหรืออวัยวะของสัตว์ป่าซึ่งเป็นสายพันธุ์พื้นเมืองของออสเตรเลียและถูกกำหนดไว้ในบัญชีภายใต้อนุสัญญา CITES “เพื่อการค้า” ชิ้นส่วนหรืออวัยวะของสัตว์ป่าเหล่านั้นจะต้องมาจากโครงการที่ได้รับการอนุมัติโดยรัฐบาล เช่น โครงการที่อยู่ภายใต้ “แผนงานจัดการการค้าสัตว์ป่า (Wildlife trade management plan)” ซึ่งแผนงานนี้จะครอบคลุมโครงการที่เกี่ยวกับการเพาะพันธุ์สัตว์หรือการเพาะปลูกขนาดใหญ่ และได้รับการพัฒนาโดยหน่วยงานของมลรัฐหรือเขตแดนที่รับผิดชอบในการจัดการสายพันธุ์ (species) ต่าง ๆ โดยแผนงานจัดการการค้าสัตว์ป่าฉบับหนึ่งอาจได้รับการอนุมัติระยะเวลาดำเนินการมากถึง ๕ ปี ทั้งนี้ ผู้ส่งออกที่ต้องการส่งออกชิ้นส่วนหรืออวัยวะของสัตว์ป่าจากโครงการที่ได้รับการอนุมัติโดยรัฐบาลดังกล่าวจะต้องได้รับใบอนุญาตที่ออกโดยกระทรวงสิ่งแวดล้อมด้วย อย่างไรก็ตาม การค้าสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน นก หรือสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ (amphibians) สัตว์มีชีวิตที่เป็นสัตว์พื้นเมืองเป็นสิ่งต้องห้ามตามกฎหมาย^{๘๘}

^{๘๗}DCCEEW, “International wildlife trade”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/wildlife-trade>

^{๘๘}DCCEEW, “Wildlife trade management plans”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.dcceew.gov.au/environment/wildlife-trade/commercial/management-plans>

กฎหมาย EPBC จึงเป็นกฎหมายหลักที่มีการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายสัตว์ พืช และผลิตภัณฑ์จากสัตว์หรือพืช เข้ามาหรือส่งออกนอกออสเตรเลีย ซึ่งเป็นการช่วยคุ้มครองสิ่งแวดล้อม จากความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายสัตว์ป่าระหว่างประเทศ และเป็นกฎหมายที่แสดงให้เห็นว่า ประเทศออสเตรเลียได้บรรลุพันธกรณีภายใต้อนุสัญญา CITES

แม้ว่ากฎหมาย EPBC จะเป็นกฎหมายกลางที่ใช้ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ แต่โดยที่กฎหมายฉบับนี้เน้นการคุ้มครองสายพันธุ์ (species) ที่หายากและถูกคุกคาม โดยไม่ได้เน้นบริบท ด้านนิเวศวิทยาในภาพกว้าง ในปัจจุบันจึงมีแนวคิดให้มีการเปลี่ยนจากการใช้ “แนวทางการคุ้มครองสายพันธุ์เดียว (single-species approaches)” เป็น “การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในระดับภูมิทัศน์ (landscape-scale biodiversity conservation)”^{๘๙}

๓. กฎหมายในระดับมลรัฐ: รัฐนิวเซาท์เวล (New South Wales: NSW)^{๙๐}

ในระดับมลรัฐเป็นการยกตัวอย่างกฎหมายของมลรัฐนิวเซาท์เวล (New South Wales: NSW) ซึ่งมี *กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (พ.ศ. ๒๕๕๙) (Biodiversity Conservation Act 2016: BC)* โดยกฎหมาย BC มีวัตถุประสงค์ คือ การคงไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ (healthy) อุดมสมบูรณ์ (productive) และยืดหยุ่น (resilient) เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีที่สุดของชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนายั่งยืนด้านนิเวศวิทยา (Ecologically sustainable development) โดยกฎหมายฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๑๔ ส่วน ดังนี้

^{๘๙}“Landscape-scale conservation” หรือที่เรียกว่า “แนวทางอนุรักษ์ระบบนิเวศ” (ecosystem approach) คือ การจัดการพื้นที่โดยใช้การทำงานร่วมกันของหลายพื้นที่และเป็นการทำงานขนาดใหญ่ (large scale) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อระบบธรรมชาติ (natural systems) มากที่สุด โดยการอนุรักษ์ในระดับภูมิทัศน์มีเป้าหมาย ดังนี้

- ๑) เพิ่มคุณภาพและพื้นที่ถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติและกึ่งธรรมชาติ (natural and semi-natural habitats)
- ๒) เพิ่มการเชื่อมต่อระหว่างถิ่นที่อยู่ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถปรับตัวได้ต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม
- ๓) เพิ่มลักษณะเฉพาะของระบบนิเวศอื่น

(Scotland’s environment, ‘Landscape-scale conservation’, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.environment.gov.scot/our-environment/people-and-the-environment/landscape-scale-conservation#:~:text=What%20is%20Landscape%2DScale%20Conservation,or%20other%20recognisable%20landscape%20unit.>)

^{๙๐}NSW Department of Planning and Environment, “About the Biodiversity Conservation Act 2016”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.environment.nsw.gov.au/topics/animals-and-plants/biodiversity/overview-of-biodiversity-reform>

ส่วนที่ ๑: บทนำ

ส่วนที่ ๒: การคุ้มครองพืชและสัตว์ - กำหนดกรอบกฎหมายในการออก “ใบอนุญาตการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity conservation licenses)”

ส่วนที่ ๓: พื้นที่ที่มีคุณค่าด้านความหลากหลายทางชีวภาพอย่างโดดเด่น (Areas of outstanding biodiversity value) - กำหนดเครื่องมือใหม่ในการอนุรักษ์พื้นที่ที่เข้าหลักเกณฑ์ “พื้นที่ที่มีคุณค่าด้านความหลากหลายทางชีวภาพอย่างโดดเด่น” ตามที่กฎหมายฉบับนี้กำหนด

ส่วนที่ ๔: สายพันธุ์ที่ถูกคุกคามและระบบนิเวศที่ถูกคุกคาม โดยกำหนดกระบวนการในการกำหนดบัญชีพืชและสัตว์ที่ถูกคุกคาม โดยดำเนินการอย่างสอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนดโดยสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature: IUCN) กำหนดเรื่องการก่อตั้ง “โครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ” ที่เรียกว่าโครงการ “Saving our Species” ซึ่งเป็นกรอบการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ของรัฐบาลที่กำหนดแนวทางในการดำเนินการเพื่อรักษาสายพันธุ์ที่ถูกคุกคามและระบบนิเวศที่ถูกคุกคามของรัฐ NSW ในอีก ๑๐๐ ปีข้างหน้า และจัดตั้ง “คณะกรรมการด้านวิทยาศาสตร์” (Scientific Committee)

ส่วนที่ ๕: ยุทธศาสตร์การลงทุนและข้อตกลงเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่ดินของเอกชน โดยกำหนดให้มี “กรอบการอนุรักษ์ที่ดินเอกชน” และข้อกำหนดในการพัฒนาการลงทุนเพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Conservation Investment) และกำหนด “แผนที่ที่มีคุณค่าด้านความหลากหลายทางชีวภาพ” รวมทั้งกำหนด “ข้อตกลงเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่ดินของเอกชน (private land conservation agreements)” เนื่องจากมากกว่าร้อยละ ๗๐ ของรัฐ NSW เป็นที่ดินของเอกชน หรืออยู่ภายใต้สิทธิการเช่าของเครือรัฐออสเตรเลีย (Crown leasehold) ดังนั้น การลงทุนของรัฐบาลในเรื่องนี้จะช่วยเจ้าของที่ดินในการคุ้มครองและสงวนความหลากหลายทางชีวภาพที่มีคุณค่าบนที่ดินของเอกชนได้ โดยกฎหมาย BC ได้กำหนดข้อตกลงเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่ดินของเอกชนเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) ข้อตกลงด้านการดูแลความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity stewardship agreements) (๒) ข้อตกลงด้านการอนุรักษ์ (conservation agreements) และ (๓) ข้อตกลงด้านสัตว์ป่าที่อพยพลี้ภัย (wildlife refuge agreements)

ส่วนที่ ๖: โครงการชดเชยด้านความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Offsets Scheme) โดยกำหนดให้มีการก่อตั้ง “โครงการชดเชยด้านความหลากหลายทางชีวภาพ” รวมถึงกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับ “วิธีการในการประเมินความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity assessment method)” ที่โปร่งใส สอดคล้องกัน และอยู่บนพื้นฐานของหลักการทางวิทยาศาสตร์ และสามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนาที่มีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบอย่างสำคัญต่อสายพันธุ์และระบบนิเวศที่ถูกคุกคาม (threatened species/ecological communities) โดยการคุ้มครองสายพันธุ์และระบบนิเวศที่ถูกคุกคามซึ่งมีความเสี่ยงที่จะสูญพันธุ์จากการพัฒนาจะพิจารณาบนพื้นฐานที่ว่า การพัฒนาดังกล่าวจะก่อให้เกิด “ผลกระทบที่ร้ายแรงและย้อนคืนไม่ได้” หรือไม่ และกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับ “เครดิตด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

(Biodiversity credits)^{๙๑} คือ หน่วยสำหรับการวัดการชดเชยใน “โครงการชดเชยด้านความหลากหลายทางชีวภาพ” ซึ่งจะใช้ในการวัด ๒ เรื่อง ได้แก่ (๑) ผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จากการพัฒนาในพื้นที่พัฒนา (development site) และ (๒) การพัฒนาในเงื่อนไขด้านความหลากหลายทางชีวภาพที่คาดว่าจะได้รับจากพื้นที่ที่มีการดูแลความหลากหลายทางชีวภาพ (stewardship site) รวมทั้งกำหนดให้มีการก่อตั้ง “กองทุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ” (Biodiversity Conservation Fund)

ส่วนที่ ๗: การประเมินความหลากหลายทางชีวภาพ - กำหนดบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการประเมินความหลากหลายทางชีวภาพสำหรับกิจกรรมที่แตกต่างกัน รวมถึงการพัฒนาที่สำคัญของรัฐหรือโครงสร้างพื้นฐาน

ส่วนที่ ๘: ใ้รับรองความหลากหลายทางชีวภาพของที่ดิน

ส่วนที่ ๙: การรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณะ (Public consultation) และการจัดทำทะเบียน (public registers)

ส่วนที่ ๑๐: ทริสต์เพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Conservation Trust) โดยกำหนดให้มีการก่อตั้ง “ทริสต์เพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ”

ส่วนที่ ๑๑: กลไกการปฏิบัติตามกฎหมาย - กำหนดกลไกการปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งรวมถึงคำสั่งให้หยุดดำเนินการ คำสั่งคุ้มครองชั่วคราว คำสั่งให้ชดเชยค่าเสียหาย คำสั่งบังคับการชดเชยความหลากหลายทางชีวภาพ และข้อแนะนำ (directions) เกี่ยวกับสัตว์ที่ได้รับการคุ้มครองและสายพันธุ์ของสัตว์ที่ถูกคุกคาม

ส่วนที่ ๑๒: อำนาจในการสืบสวนสอบสวน - กำหนดอำนาจในการสืบสวนสอบสวน ซึ่งรวมถึงเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ อำนาจการเรียกเอกสารและบันทึก (records) และอำนาจอื่นภายใต้กฎหมายฉบับนี้

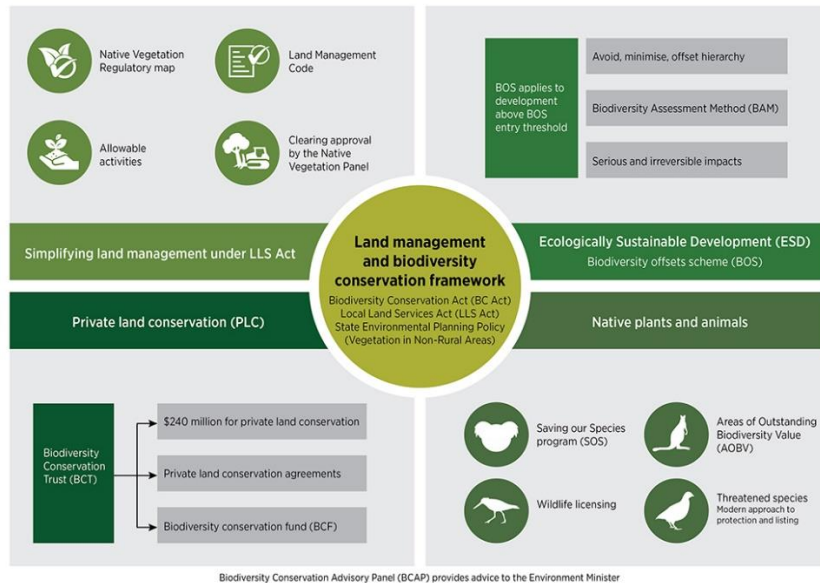
ส่วนที่ ๑๓: การดำเนินคดีอาญาและคดีแพ่ง - กำหนดความรับผิดชอบสำหรับความผิดต่าง ๆ รูปแบบการดำเนินคดี และคำสั่งต่าง ๆ ภายใต้กฎหมายฉบับนี้

ส่วนที่ ๑๔: เบ็ดเตล็ด โดยกำหนดให้มีการก่อตั้ง “คณะที่ปรึกษาด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Conservation Advisory Panel)” เพื่อให้มีการได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ “โครงการข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ” และการกำหนดโครงสร้างและความสัมพันธ์ของกฎหมายฉบับนี้กับกฎหมายอื่น

ทั้งนี้ เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ค.ศ. ๒๐๑๗ (พ.ศ. ๒๕๖๐) รัฐ NSW ได้มีการบังคับใช้ “กรอบในการดำเนินการจัดการที่ดินและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ” (Land management and biodiversity conservation framework) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อวิธีการที่รัฐ NSW ใช้ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ วิธีการในการกำกับดูแลกิจกรรมด้านการพัฒนาต่าง ๆ บนที่ดิน และการจัดการ

^{๙๑}NSW Department of Planning and Environment, “What are biodiversity credits?”, สืบค้นเมื่อ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.environment.nsw.gov.au/topics/animals-and-plants/biodiversity-offsets-scheme/about-the-biodiversity-offsets-scheme/what-are-biodiversity-credits>

ผลกระทบของกิจกรรมเหล่านี้ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยกรอบในการดำเนินการดังกล่าวจะเน้นแนวทางที่เป็นการสร้างสมดุลระหว่างการจัดการที่ดินและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ที่มา: <https://www.environment.nsw.gov.au>

“กรอบในการดำเนินการจัดการที่ดินและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ” ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ดังนี้

๑. กรอบกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินการ (Legislative framework) โดยกรอบกฎหมายของรัฐ NSW ที่ใช้ในการดำเนินการจัดการที่ดินและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในปัจจุบัน ประกอบด้วย

๑.๑ กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Conservation Act 2016: BC) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ตราออกมาเพื่อแก้ไข “กฎหมายการจัดการที่ดินในท้องถิ่น (Local Land Services Act 2013: LLS)”

๑.๒ นโยบายการวางแผนด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐ (State Environmental Planning Policy หรือที่เรียกว่า Vegetation in Non-Rural Areas 2017) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของเมือง (urban amenity) โดยการสงวนรักษาพืชที่อยู่ในเมืองและการคุ้มครองคุณค่าด้านความหลากหลายด้านชีวภาพของพืชในเมือง

๒. การจัดการที่ดิน (Simplifying land management)

กรอบในการจัดการที่ดินและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้การจัดการที่ดินตามกฎหมาย LLS มีขั้นตอนการดำเนินการที่ง่ายมากขึ้น ทำให้เจ้าของที่ดินมีทางเลือกที่มากขึ้นในการจัดการพืชพื้นเมือง (native vegetation) บนที่ดินของตนเอง เพื่อพัฒนาผลผลิตด้านเกษตรกรรมและผลด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

๓. การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านนิเวศวิทยา (Ecologically sustainable development)

๔. การอนุรักษ์ที่ดินของเอกชน (Private land conservation)

๕. การจัดการพืชและสัตว์พื้นเมือง (Native plants and animals)

กรอบในการจัดการที่ดินและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้การคุ้มครองสายพันธุ์ที่ถูกคุกคามและการคุ้มครองสัตว์และพืชพื้นเมืองในรัฐ NSW ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและทันสมัยขึ้น เช่น การกำหนดแนวทางเรื่อง “ใบอนุญาตเกี่ยวกับสัตว์ป่า (wildlife licensing)” ที่จะมีการพิจารณาบนพื้นฐานของการประเมินความเสี่ยง กล่าวคือ

- (๑) กิจกรรมที่มีความเสี่ยงต่ำ - จะไม่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของกฎหมาย
- (๒) กิจกรรมที่มีความเสี่ยงปานกลาง - จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลโดย “หลักปฏิบัติ” (codes of practice)
- (๓) กิจกรรมที่มีความเสี่ยงสูง - จะต้องได้รับใบอนุญาตเสมอ

นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดฐานความผิดในการก่อให้เกิดอันตราย/การครอบครองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ต่อสายพันธุ์หรือระบบนิเวศที่ถูกคุกคาม และต่อพืชพื้นเมืองและสัตว์ที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย รวมถึงแนวทางในการปรับปรุงบัญชีและการอนุรักษ์สายพันธุ์และระบบนิเวศที่ถูกคุกคาม

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จึงแสดงให้เห็นว่า ออสเตรเลียเป็นประเทศที่ตระหนักถึงความสำคัญและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพที่ชัดเจน สอดคล้องกับพันธกรณีตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) และมีการปรับปรุงแนวนโยบายตามความเหมาะสม นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน บังคับได้ ทั้งในระดับรัฐบาลกลางและรัฐบาลมลรัฐ โดยกฎหมายจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่และความหลากหลายทางชีวภาพของแต่ละมลรัฐ และที่สำคัญที่สุด คือ ออสเตรเลียมุ่งเน้นความร่วมมือในการดำเนินการระหว่างผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการด้านความหลากหลายทางชีวภาพของออสเตรเลียจึงมีการพัฒนาและปรับปรุงอยู่เสมอ และเป็นที่ยอมรับได้ว่าจะประสบความสำเร็จในระยะยาวต่อไป

๒.๖ สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล^{๔๒}

สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิลเป็นประเทศรูปแบบสหพันธ์สาธารณรัฐ (Federative Republic) มีการปกครองรูปแบบประชาธิปไตยระบบประธานาธิบดี แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๒๖ รัฐ (state) ๑ เขตนครหลวง (Federal District)^{๔๓} ซึ่งมีลักษณะของการปกครองโดยผู้ว่าการรัฐ และผู้บริหารเทศบาล

^{๔๒}จัดทำโดยนางสาวปิยะขวัญ ชมชื่น เจ้าหน้าที่โครงการจัดจ้างบุคลากรสำหรับจัดทำฐานข้อมูลกฎหมายฯ ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ

^{๔๓}Britannica, “Shipping of Brazil,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.britannica.com/place/Brazil/Shipping>

(municipalities)^{๙๔} ในทางภูมิศาสตร์ บราซิลตั้งอยู่ทางตะวันออกของทวีปอเมริกาใต้ มีขนาดพื้นที่ใหญ่ที่สุดในทวีปและใหญ่เป็นลำดับที่ ๕ ของโลก^{๙๕} พื้นที่ทางบกมีขนาดมากกว่า ๑๕,๕๐๐ กิโลเมตร แนวชายฝั่งติดกับมหาสมุทรแอตแลนติก ระยะทางยาว ๗,๔๐๐ กิโลเมตร พื้นที่โดยทั่วไปมีลักษณะภูมิอากาศรูปแบบเขตร้อนชื้น (humid tropical climate) และกึ่งร้อนชื้น (humid subtropical climate) ยกเว้นบริเวณทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีลักษณะแห้งแล้ง บริเวณพื้นที่ตอนกลางของที่ราบสูงบราซิล (Brazilian Highlands) มักมีฝนตกหนักในช่วงฤดูร้อน (เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักเกิดพายุและน้ำท่วมบ่อยครั้ง^{๙๖}

ที่มา: <https://wwwnc.cdc.gov/travel/destinations/traveler/none/brazil>

บราซิลเป็นประเทศที่มีชีวนิเวศบนบก (terrestrial biomes) โดยมีพื้นที่ป่าและนิเวศภูมิภาคหลากหลาย (ecoregion) ประกอบด้วย เขตป่าขนาดใหญ่ ๖ แห่ง ระบบนิเวศทางทะเลขนาดใหญ่ ๓ แห่ง และเป็นประเทศที่มีแหล่งที่อยู่อาศัยของแนวปะการังทอดยาวกว่า ๓,๐๐๐ กิโลเมตร มีพื้นที่ป่าชายเลน (mangroves) ที่มีขนาดพื้นที่ทอดยาวต่อเนื่องกันมากที่สุดในโลก ราว ๑.๓ ล้านเฮกตาร์ นอกจากนี้ ยังเป็นประเทศที่มีพื้นที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดพันธุ์ ประมาณร้อยละ ๑๐ - ๑๕ ของชนิดพันธุ์ที่เป็นที่รู้จักทั่วโลก โดยมีชนิดพันธุ์ของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก (amphibians) กว่า ๑,๐๒๔ ชนิดพันธุ์ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (mammals) ราว ๗๒๐ ชนิดพันธุ์ และมีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ของพืช (plant) และเห็ดรา (fungi) มากที่สุดแห่งหนึ่ง ประมาณ ๔๖,๗๓๗ ชนิดพันธุ์ ซึ่งในจำนวนชนิดพันธุ์ดังกล่าว ยังเป็นชนิดพันธุ์ของพืชประจำถิ่น (endemic) ที่มีมากกว่าร้อยละ ๔๐ ของชนิดพันธุ์พืชในประเทศ อีกด้วย^{๙๗}

^{๙๔}กระทรวงการต่างประเทศ, “สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bcc2115e39c306000a1a4?cate=5d5bcd4e15e39c3060006870>

^{๙๕}ฐานข้อมูล statista ระบุว่า ประเทศที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่ที่สุดในโลก ๕ ลำดับแรก ได้แก่ ๑. รัสเซีย ๒. แคนาดา ๓. สหรัฐอเมริกา ๔. จีน ๕. บราซิล จาก <https://www.statista.com/statistics/262955/largest-countries-in-the-world/> สืบค้นเมื่อ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๕

^{๙๖}Britannica, “Climate of Brazil,” สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.britannica.com/place/Brazil/Climate>

^{๙๗}Convention on Biological Diversity, “6th National Report for the Convention on Biological Diversity (29 APR 2020),” หน้า ๑๗๓, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/doc/nr/nr-06/br-nr-06-en.pdf>

ในด้านความร่วมมือระหว่างประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพ บราซิลได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) ในปี ค.ศ. ๑๙๙๔^{๙๘} เข้าเป็นภาคีพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (Cartagena Protocol on Biosafety) ในปี ค.ศ. ๒๐๐๔^{๙๙} และเข้าเป็นภาคีพิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม (Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization) ในปี ค.ศ. ๒๐๒๑^{๑๐๐}

๑. มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพของสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล

บราซิลเป็นประเทศที่มีกรอบการดำเนินงานด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมายาวนาน ครอบคลุมการดำเนินงานในหลายมิติ ทั้งการออกกฎหมายแม่บทที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในภาพรวม เช่น กฎหมาย Law n° 6.938, of 31 August 1981 ซึ่งได้กำหนดหลักการที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของประเทศ และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการ โดยเฉพาะการกำหนดให้จัดทำนโยบายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (The National Environment Policy – PNMA) และระบบสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (National Environment System – Sisnama) ซึ่งจะเป็นกลไกกลางในการประสานการทำงานด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมระหว่างรัฐบาลกลางและหน่วยงานในระดับรัฐ เขตนครหลวง และเทศบาล^{๑๐๑} นอกจากนี้ ได้มีการออกกฎหมายเฉพาะในเรื่องการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม (genetic resources) และภูมิปัญญาท้องถิ่น (traditional knowledge) เช่น การให้สัตยาบันเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ผ่านกฎหมาย Decree n° 2.519 (16 March 1998)^{๑๐๒} หรือการประกาศใช้กฎหมาย Decree n° 4.339 (22 August 2002) ที่ได้กำหนดให้จัดทำนโยบายความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติขึ้น (National Biodiversity Policy) โดยมีวัตถุประสงค์

^{๙๘}สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิลลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๙๒ ให้สัตยาบันเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๙๔ และเข้าเป็นภาคีโดยสมบูรณ์เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๙๔ จาก <https://www.cbd.int/information/parties.shtml>

^{๙๙}สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิลได้เข้าเป็นภาคีพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ โดยการภาคยานุวัติ (Accession) ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๐๓ และเข้าเป็นภาคีโดยสมบูรณ์เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๐๔ จาก <https://bch.cbd.int/protocol/parties/>

^{๑๐๐}สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิลลงนามในพิธีสารนาโงยา ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๑ ให้สัตยาบันเดือนมีนาคม ค.ศ. ๒๐๒๑ และเข้าเป็นภาคีโดยสมบูรณ์เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๒๐๒๑ จาก <https://www.cbd.int/abs/nagoya-protocol/signatories/>

^{๑๐๑}Convention on Biological Diversity, “6th National Report for the Convention on Biological Diversity (29 APR 2020),” หน้า ๑๘๐, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/doc/nr/nr-06/br-nr-06-en.pdf>

^{๑๐๒}เพ็ญอ้าง

เพื่อส่งเสริมการบูรณาการการดำเนินงานภายในประเทศตามอนุสัญญา CBD การรับรองการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การส่งเสริมการใช้และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรพันธุกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยุติธรรม เท่าเทียม และยั่งยืน^{๑๐๓} รวมถึงกฎหมาย Decree n° 4.703 (21 May 2003) ซึ่งมีสาระสำคัญเป็นการกำหนดให้จัดทำโครงการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (National Biological Diversity Program) และจัดตั้งคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติขึ้น (National Biodiversity Commission) เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามนโยบาย โดยหน่วยงานที่เป็นกลไกหลักในการดำเนินการ ประกอบด้วย กระทรวงสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงฯ เช่น สถาบันสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติหมุนเวียน (Brazilian Institute of Environment and Renewable Natural Resources - IBAMA)^{๑๐๔} สถาบันด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Chico Mendes - ICMBio)^{๑๐๕} และศูนย์วิจัยด้านการอนุรักษ์พฤกษศาสตร์และความหลากหลายทางชีวภาพ (The Rio de Janeiro Botanical Garden - JBRJ)^{๑๐๖} โดยดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่นของรัฐที่มีภารกิจเกี่ยวข้อง^{๑๐๗} และในที่นี้ขอยกตัวอย่างสาระสำคัญของกฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ LAW NO. 13.123 (Access and Benefits Sharing of Genetic Resources and Associated Traditional Knowledge)^{๑๐๘} ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของบราซิล ที่ประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. ๒๐๑๕ และมีความเป็นปัจจุบัน โดยได้ยกเลิกกฎหมาย MP n° 2.186-16/2001 เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resources) และภูมิปัญญาท้องถิ่น (Traditional

^{๑๐๓} เฟิงอ้าง

^{๑๐๔} ข้อมูลเพิ่มเติมของสถาบัน IBAMA เข้าถึงได้ที่ http://www.abc.gov.br/training/informacoes/InstituicaoIBAMA_en.aspx

^{๑๐๕} ข้อมูลเพิ่มเติมของสถาบัน ICMBio เข้าถึงได้ที่ <https://www.gov.br/pt-br/orgaos/instituto-chico-mendes-de-conservacao-da-biodiversidade>

^{๑๐๖} ข้อมูลเพิ่มเติมของศูนย์ JBRJ เข้าถึงได้ที่ <https://about.worldfloraonline.org/consortium-members/instituto-de-pesquisas-jardim-bot%C3%A2nico-do-rio-de-janeiro>

^{๑๐๗} Convention on Biological Diversity, “6th National Report for the Convention on Biological Diversity (29 APR 2020),” หน้า ๑๘๐, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/doc/nr/nr-06/br-nr-06-en.pdf>

^{๑๐๘} คำแปลของกฎหมายฉบับนี้ให้ถือต้นฉบับภาษาโปรตุเกสเป็นสำคัญ เนื้อหาในส่วนนี้ นำมาจากคำแปลกฎหมายรูปแบบภาษาอังกฤษจาก ๒ แหล่ง คือ เว็บไซต์ <https://wipolex.wipo.int/en/text/490992> และเว็บไซต์ https://wiki.uio.no/nhm/skf/best-practices/images/f/fe/Law_13.123_On_access_to_genetic_heritage_-_English.pdf เพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาของกฎหมายในเบื้องต้น

Knowledge) ให้มีความทันสมัยยิ่งขึ้น^{๑๐๙} โดยกฎหมายได้กำหนดขอบเขตของกิจกรรมที่อยู่ภายใต้บังคับกลไกการดำเนินงาน และมาตรการบังคับตามกฎหมาย โดยสรุปดังนี้

๑. ขอบเขตของกิจกรรมที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย

กฎหมายได้กำหนดนิยามคำสำคัญต่าง ๆ ไว้ โดยกำหนดให้คำว่า “มรดกทางพันธุกรรม (genetic heritage)” หมายถึง ข้อมูลทางพันธุกรรมของพืช สัตว์ จุลินทรีย์หรือชนิดพันธุ์ที่มีลักษณะอื่นรวมถึงสาร (substances) ที่ได้จากการบวนการเผาผลาญของสิ่งมีชีวิตดังกล่าว (metabolism)

“การเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรม (access to genetic heritage)” หมายถึง การวิจัยหรือการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ดำเนินการโดยอาศัยตัวอย่างของมรดกทางพันธุกรรม

“การเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น (access to associated traditional knowledge)” หมายถึง การวิจัยหรือการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ดำเนินการโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางพันธุกรรมซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรม แม้ว่าการได้มาซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นจะมาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เช่น งานแสดงสินค้า สิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ เอกสารทางวิทยาศาสตร์ สิ่งบันทึก และรูปแบบอื่นใดที่ได้จัดระบบและบันทึกองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นไว้

กฎหมายแบ่งหมวดหมู่ของกิจกรรมที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายออกเป็น ๓ กิจกรรม ได้แก่ (๑) การเข้าถึง การส่ง และการใช้ประโยชน์จากมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในทางเศรษฐกิจ (๒) การดำเนินการเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (๓) การแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งมีสาระสำคัญ โดยสรุปดังนี้

๑.๑ กิจกรรมการเข้าถึง การส่ง การใช้ประโยชน์จากมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในทางเศรษฐกิจ และหน้าที่ของผู้ใช้ประโยชน์

กฎหมายกำหนดรูปแบบของกิจกรรมที่อยู่ภายใต้บังคับในส่วนนี้ไว้ ๓ ประการ กล่าวคือ (๑) การเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (๒) การส่งตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรมไปยังต่างประเทศ และ (๓) การได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป (finished product)^{๑๑๐} หรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ (reproductive material)^{๑๑๑} ที่มาจากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรม

^{๑๐๙} Convention on Biological Diversity, “6th National Report for the Convention on Biological Diversity (29 APR 2020),” หน้า ๑๐๑ - ๑๐๒, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.cbd.int/doc/nr/nr-06/br-nr-06-en.pdf>

^{๑๑๐} XVI – finished product – a product originating from access to genetic heritage or associated traditional knowledge that does not need any additional processing, in which the genetic heritage or the traditional knowledge component is a key main element of value adding to the product, being it ready for use by the final consumer, whether a natural or a legal person.

^{๑๑๑} XXIX – reproductive material – plant propagating material or animal reproductive material from any genus, species or crop, coming from sexual or asexual reproduction.

หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้กำหนดหลักการโดย *ห้ามบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นชาวต่างชาติ (Foreign natural persons) เข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น* และได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมที่ต้องขึ้นทะเบียน กิจกรรมที่ต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่รัฐบาลกลางกำหนดเป็นการเฉพาะ และหน้าที่ของผู้ใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงในทางเศรษฐกิจไว้ ดังนี้

๑. กิจกรรมที่ต้องขึ้นทะเบียน มีดังนี้

๑) การเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในประเทศที่ดำเนินการโดยบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลตามกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน

๒) การเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยนิติบุคคลที่ตั้งอยู่ในต่างประเทศซึ่งได้ดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานด้านการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับชาติ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน

๓) การเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดำเนินการในต่างประเทศโดยบุคคลหรือนิติบุคคลระดับชาติ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน

๔) การส่งตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรมไปยังต่างประเทศโดยมีวัตถุประสงค์ในการเข้าถึงตามที่ระบุข้างต้น และได้กำหนดเงื่อนไขให้การจัดส่งตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรมไปยังต่างประเทศดังกล่าว ต้องจัดทำข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร (material transfer agreement) ^{๑๑๒} ตามรูปแบบที่คณะกรรมการบริหารจัดการมรดกทางพันธุกรรมกำหนด (Genetic Heritage Management Council - CGen)

๕) การส่งตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรมโดยนิติบุคคลระดับชาติ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน เพื่อให้บริการในต่างประเทศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยหรือการพัฒนาทางเทคโนโลยี

๒. กิจกรรมที่ต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่รัฐบาลกลางกำหนดเป็นการเฉพาะ ประกอบด้วย

๑) การเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของชาติ ต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาป้องกันราชอาณาจักร (National Defense Council)

๒) การเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่น่านน้ำ (national waters) ไหล่ทวีป (continental shelf) และเขตเศรษฐกิจจำเพาะ (exclusive economic zone) ต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานผู้มีอำนาจทางทะเล

^{๑๑๒}XXIII –material transfer agreement – a document signed by sender and recipient for shipping abroad samples containing genetic heritage accessed or available for access, which indicates if access to associated traditional knowledge was carried out and establishes the commitment of benefit-sharing according to the provisions in this Act;

๓. หน้าที่ของผู้ใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในทางเศรษฐกิจ

กฎหมายกำหนดหน้าที่ของผู้ใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในทางเศรษฐกิจไว้ โดยกำหนดให้เฉพาะผู้ที่ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป (finished product) หรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ (reproductive material) ที่ได้มาจากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหน้าที่ในการกระทำการต่าง ๆ ดังนี้

๑) แจ้งผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปหรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ต่อคณะกรรมการบริหารจัดการมรดกทางพันธุกรรม (CGen)

๒) เสนอข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน (benefit-sharing agreement) โดยระบุรูปแบบการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนทั้งที่เป็นเงินหรือไม่ใช่เงิน ภายใน ๓๖๕ วันนับแต่วันที่ได้อ้างผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปหรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ต่อคณะกรรมการบริหารจัดการมรดกทางพันธุกรรม (CGen) ยกเว้นกรณีที่ได้รับการยกเว้นให้ไม่ต้องแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน เช่น การดำเนินการของวิสาหกิจหรือผู้ประกอบการรายย่อย

๑.๒ การดำเนินการเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

กฎหมายได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกเป็น ๒ ประเภท กล่าวคือ (๑) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง (associated traditional knowledge)

กฎหมายกำหนดให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง (associated traditional knowledge) หมายถึง ข้อมูลหรือแนวปฏิบัติของประชากรพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น หรือเกษตรกรเกี่ยวกับคุณสมบัติของมรดกทางพันธุกรรม หรือการใช้มรดกทางพันธุกรรม ทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม ซึ่งกฎหมายได้รับรองให้มีการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น หรือเกษตรกร จากการนำไปใช้ในทางที่ผิดกฎหมาย และให้รับรองสิทธิของกลุ่มคนดังกล่าวในการมีส่วนร่วมระดับประเทศในเรื่องการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางพันธุกรรมของประเทศอย่างยั่งยืน รวมถึงได้รับรองสิทธิต่าง ๆ ของคนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น หรือเกษตรกร ผู้ที่สร้าง พัฒนา ฝึกอบรม หรือรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

๑.๑ สิทธิในการได้รับการยอมรับ (recognition) หรือได้รับการระบุแหล่งที่มาอย่างเปิดเผย ในการเผยแพร่หรือการใช้ประโยชน์ใด ๆ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บุคคลหรือชุมชนนั้นได้พัฒนาหรืออนุรักษ์มรดกทางพันธุกรรม

๑.๒ สิทธิในการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยบุคคลที่สาม ทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม

๑.๓ สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการเข้าถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนที่เกิดจากการเข้าถึง ตามรูปแบบที่กฎหมายกำหนด

๑.๔ สิทธิในการใช้หรือจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยอิสระ ภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ สิทธิในการอนุรักษ์ บริหารจัดการ เก็บรักษา ผลิต แลกเปลี่ยน พัฒนา และปรับปรุงสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ ที่ใช้มรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

นอกจากนี้ ในส่วนของเงื่อนไขในการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนสำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่น กฎหมายได้กำหนดให้ผู้ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปหรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ ที่ได้มาจากการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ (associated traditional knowledge from an identifiable origin) จะต้องแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนแก่ผู้ให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว (provider)^{๑๓๓} โดยให้จัดทำข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ (benefit-sharing agreement) ซึ่งผู้ทำความเข้าใจจะต้องเจรจาตกลงกันโดยยึดแนวทางของความยุติธรรมและเท่าเทียมเป็นสำคัญ นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดเงื่อนไขว่า การเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ จะต้องได้รับความยินยอมล่วงหน้า (prior informed consent)^{๑๓๔} จากคนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น หรือเกษตรกร ผู้ให้เข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเอกสารที่จะใช้เป็นหลักฐานในการได้รับความยินยอมล่วงหน้า จะต้องประกอบด้วยข้อมูลต่าง ๆ^{๑๓๕} ได้แก่ ลายมือชื่อของผู้ให้ความยินยอม การบันทึกภาพและเสียงในการแสดงความยินยอม ความเห็นอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ และการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดในข้อปฏิบัติและระเบียบวิธีการของชุมชน (community protocol)

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ (associated traditional knowledge from unidentifiable origin)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกประเภทหนึ่งที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายฉบับนี้ โดยกฎหมายได้กำหนดให้หมายถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่สามารถระบุ

^{๑๓๓}V – associated traditional knowledge provider – indigenous population, traditional community or traditional farmer who holds and provides associated traditional knowledge;

^{๑๓๔}VI – prior informed consent – formal consent previously granted by indigenous population or traditional community according to their uses, customs and traditions, or community protocols;

^{๑๓๕}Evidence of prior informed consent can occur at the discretion of the indigenous population, traditional community or traditional farmer, by means of the following documents according to regulations:

- I – signed prior consent;
- II – registered audiovisual consent;
- III – statement from the official governing body; or
- IV – adherence to the provisions set forth by community protocol.

แหล่งกำเนิดที่เชื่อมโยงกับประชากรพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น หรือเกษตรกรได้อย่างน้อยหนึ่งแหล่ง^{๑๑๖} และกำหนดให้การเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมล่วงหน้า (prior informed consent) แต่ได้กำหนดเงื่อนไขในการแบ่งปันผลประโยชน์จากการเข้าถึงภูมิปัญญาดังกล่าวไว้ โดยให้กิจกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปหรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ที่ได้มาจากการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ ต้องแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ภูมิปัญญาดังกล่าวในรูปแบบของเงิน และกำหนดให้รัฐอาจจัดทำข้อตกลงเฉพาะ (sectoral agreement)^{๑๑๗} กับผู้เข้าถึงหรือผู้ใช้ประโยชน์จากการทำกิจกรรมดังกล่าว (user)^{๑๑๘} เพื่อลดสัดส่วนจำนวนเงินที่ต้องแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนตามอัตราที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของผู้ใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงดังกล่าว

๑.๓ การแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

กฎหมายกำหนดขอบเขตของผู้มีหน้าที่ในการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนจากการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์มรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน และรูปแบบของการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนไว้ดังนี้

๑. ผู้มีหน้าที่แบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

กฎหมายกำหนดหน้าที่ในการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนไว้ โดยให้บังคับเฉพาะผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป (finished product) หรือผู้ผลิตสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ (reproductive material) ที่ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการผลิตสิ่งนั้นได้มาจากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมของชนิดพันธุ์ที่พบในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (in situ conditions)^{๑๑๙} หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้ว่ากระบวนการผลิตนั้นจะเกิดขึ้นนอกอาณาเขตของประเทศบราซิล ซึ่งในกรณีของผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปนั้น กฎหมายได้กำหนดเงื่อนไขว่าการนำมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้นั้นจะต้องถูกใช้ เป็น

^{๑๑๖}III – associated traditional knowledge from unidentifiable origin – associated traditional knowledge where there is no way to link its origin to at least one indigenous population, traditional community, or traditional farmer;

^{๑๑๗}XXI – sectoral agreement – contracts signed by public authority and users, considering the fair and equitable sharing of the benefits derived from economic exploitation arising from access to genetic heritage or associated traditional knowledge of unidentifiable origin.

^{๑๑๘}XV – user – a natural or legal person, that accesses genetic heritage or associated traditional knowledge, or economically explores a finished product or reproductive material originated from access to genetic heritage or associated traditional knowledge;

^{๑๑๙}XXV – in situ conditions – conditions in which genetic heritage exist within ecosystems and natural habitats, and, in the case of domesticated or cultivated species, including those forming spontaneous populations, in the surroundings where they have naturally developed their distinctive properties;

ส่วนประกอบหลักในการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ และในกรณีที่ผลิตภัณฑ์ได้มาจากการเข้าถึงจากหลายแหล่ง การแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนจะไม่ถูกนำมาคำนวณในลักษณะสะสม

นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดผู้มีหน้าที่แบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนกรณีที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้ผลิตขึ้นนอกอาณาเขตของประเทศบราซิล โดยกำหนดให้ผู้นำเข้า (importer) สำนักงานสาขา (subsidiary) องค์กรเครือข่าย (associate) หน่วยงานของกิจการในเครือ (affiliate) พันธมิตร (partner) หรือผู้แทนทางการค้าของผู้ผลิตต่างประเทศ ที่ตั้งอยู่ในประเทศหรือในอาณาเขตของประเทศที่บราซิล มีความตกลงอยู่ จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกับผู้ผลิตในการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนตามกฎหมายนี้ด้วย

๒. กิจกรรมและผู้ที่ได้รับการยกเว้นให้ไม่ต้องแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

กฎหมายกำหนดยกเว้นให้ผู้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ไม่มีหน้าที่ในการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

๑) ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ขั้นกลาง หรือผลิตภัณฑ์ที่อยู่ระหว่างกระบวนการผลิต (Intermediate product) และผู้พัฒนากระบวนการผลิตที่มาจากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดห่วงโซ่กระบวนการผลิต

๒) วิสาหกิจ ธุรกิจขนาดเล็ก และผู้ประกอบการรายย่อย ตามกฎหมาย Complementary Law No. 123

๓) สหกรณ์ (cooperatives) ที่มีรายได้โดยรวมต่อปีเท่ากับหรือน้อยกว่าจำนวนสูงสุดที่กำหนดไว้ในกฎหมาย Complementary Law No 123

๔) การอนุญาตให้ใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป กรรมวิธี หรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ ที่ได้มาจากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยบุคคลที่สาม

๕) การแลกเปลี่ยนและเผยแพร่มรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างคนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และเกษตรกร เพื่อใช้ประโยชน์ส่วนตัวตามขนบธรรมเนียมประเพณี

๓. รูปแบบของการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

กฎหมายได้แบ่งรูปแบบของการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนออกเป็น ๒ รูปแบบ กล่าวคือ (๑) การแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในรูปแบบของเงิน (๒) การแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนในรูปแบบที่ไม่ใช่เงิน และได้กำหนดรายละเอียดของผู้ทำข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ไว้ โดยสรุป ดังนี้

๓.๑ การแบ่งปันผลประโยชน์ในรูปแบบของเงิน

ผู้ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป (finished product) หรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ (reproductive material) ที่ได้มาจากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องแบ่งปันเงินรายได้ในอัตรา *ร้อยละ ๑ ของรายได้สุทธิประจำปี* ยกเว้นกรณีที่ได้มีการจัดทำข้อตกลงเฉพาะกับภาครัฐ (sectoral agreement) และเป็นการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ (unidentifiable origin) ให้สามารถลดสัดส่วนเงินที่ต้องแบ่งปันลงได้สูงสุดถึงอัตรา *ร้อยละ ๐.๑* เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของผู้ใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงดังกล่าว

๓.๒ การแบ่งปันผลประโยชน์ในรูปแบบที่ไม่ใช่เงิน

กฎหมายได้กำหนดตัวอย่างของวิธีการแบ่งปันผลประโยชน์ในรูปแบบที่ไม่ใช่เงินซึ่งสามารถกระทำได้โดยวิธีการ ดังต่อไปนี้

๑) จัดทำโครงการในเรื่องการอนุรักษ์หรือการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน การปกป้องและคงไว้ซึ่งองค์ความรู้ นวัตกรรม หรือแนวทางการปฏิบัติของคนพื้นเมือง ชุมชนดั้งเดิม หรือเกษตรกร โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับแหล่งกำเนิดของชนิดพันธุ์ที่พบในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (in situ) หรือตัวอย่างของชนิดพันธุ์ที่ไม่สามารถระบุแหล่งกำเนิดได้

๒) การถ่ายทอดเทคโนโลยี ซึ่งอาจดำเนินการโดยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การแลกเปลี่ยนข้อมูล การแลกเปลี่ยนบุคลากร อุปกรณ์หรือเทคโนโลยีระหว่างหน่วยงานด้านการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับชาติ ภาครัฐหรือเอกชน และหน่วยงานด้านการวิจัยในต่างประเทศ การจัดสรรโครงสร้างด้านการวิจัยและการพัฒนาทางเทคโนโลยีให้เป็นหนึ่งเดียว และการจัดตั้งกิจการร่วมทุนทางเทคโนโลยี

๓) การยินยอมให้สาธารณชนสามารถใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ได้โดยไม่คิดมูลค่า (Public domain) โดยการยกเลิกข้อจำกัดการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาหรือข้อจำกัดทางเทคโนโลยี

๔) ยกเลิกค่าธรรมเนียมใบอนุญาตผลิตภัณฑ์

๕) พัฒนาขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์มรดกทางพันธุกรรมหรือความรู้ตามธรรมเนียมประเพณีอย่างยั่งยืน

๖) สนับสนุนผลิตภัณฑ์สำหรับโครงการเพื่อสังคมโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดให้รัฐบาลกลางมีหน้าที่ในการกำหนดหลักเกณฑ์การคำนวณและการจำแนกประเภทของการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน โดยคำนึงถึงสัดส่วนและข้อตกลงเฉพาะที่ได้กำหนดและจัดทำขึ้นตามกฎหมายนี้ โดยให้กำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวแตกต่างหากจากกฎหมายฉบับนี้

๓.๓ ผู้ทำข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ (Benefit Sharing Agreement)

กฎหมายได้กำหนดให้การจัดทำข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ จะต้องระบุผู้ทำความตกลงฝ่ายต่าง ๆ ไว้โดยชัดแจ้ง ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ กรณี ดังนี้

๑) กรณีการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปหรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ ที่มาจากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ (unidentifiable origin) ให้ผู้ทำความตกลงฝ่ายหนึ่ง คือ รัฐบาลกลางโดยการดำเนินการของกระทรวงสิ่งแวดล้อม และผู้ทำความตกลงอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้ใช้ประโยชน์ในกิจกรรมดังกล่าว

๒) กรณีการใช้ประโยชน์ตาม ๑) แต่เป็นการได้มาจากการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ (identifiable origin) ให้ผู้ทำความตกลงฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้ให้ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น (provider) กล่าวคือ ประชากรพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น หรือเกษตรกร ผู้ถือครองและให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทำความเข้าใจอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้ใช้ประโยชน์ดังกล่าว

๒. กลไกการดำเนินงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กฎหมายกำหนดกลไกของรัฐในการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการมรดกทางพันธุกรรม และการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน โดยให้จัดตั้งคณะทำงาน กองทุน และจัดทำโครงการแบ่งปันผลประโยชน์แห่งชาติ ดังนี้

๒.๑ คณะกรรมการบริหารจัดการมรดกทางพันธุกรรม (Genetic Heritage Management Council - CGen)

กฎหมายกำหนดให้มีการจัดตั้ง *คณะกรรมการบริหารจัดการมรดกทางพันธุกรรม (Genetic Heritage Management Council - CGen)* ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงสิ่งแวดล้อม (Ministry of the Environment) โดยให้คณะกรรมการดังกล่าวเป็นกลไกหลักของประเทศในการประสานการดำเนินงานตามนโยบายด้านการบริหารจัดการการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยกำหนดให้คณะกรรมการ ประกอบด้วย ผู้แทนจากหน่วยงานของรัฐที่มีภารกิจเกี่ยวข้องในสัดส่วนร้อยละ ๖๐ และผู้แทนจากภาคประชาสังคม กล่าวคือ ภาคธุรกิจ ภาคการศึกษา ประชากรพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น หรือเกษตรกร ในสัดส่วนร้อยละ ๔๐ และกำหนดให้คณะกรรมการดังกล่าว มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(๑) จัดทำมาตรฐานทางเทคนิค แนวทางและหลักเกณฑ์ในการจัดทำและปฏิบัติตามข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ (benefit-sharing agreement) และจัดทำหลักเกณฑ์การพัฒนารฐานข้อมูลสำหรับเก็บบันทึกข้อมูลมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

(๒) ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานของรัฐบาลกลาง หรือหน่วยงานอื่นในเรื่องการกำกับดูแลกิจกรรมการเข้าถึงและการจัดส่งตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรม และการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น

(๓) กำหนดให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่พิจารณาเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑) การอนุญาตให้เข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ที่จำเป็นต่อความมั่นคงของชาติ หรือพื้นที่น่านน้ำ ไหล่ทวีป และเขตเศรษฐกิจจำเพาะ

๒) การรับรองคุณภาพ การเก็บรวบรวมตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรมนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (ex situ) การจัดทำและบำรุงรักษารฐานข้อมูลที่กฎหมายกำหนดให้จัดทำขึ้นของหน่วยงานระดับชาติ

(๔) รับรองการปฏิบัติตามกฎหมายในการเข้าถึงและมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

(๕) รับจดแจ้งผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป หรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ และข้อเสนอข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

(๖) ส่งเสริมการปรึกษาหารือสาธารณะ (Public Consultation)

(๗) พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดเรื่องอุทธรณ์

(๘) กำหนดแนวทางในการจัดสรรเงินทุนของกองทุนเพื่อการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนแห่งชาติ (FNRB)

(๙) จัดทำและบำรุงรักษารฐานข้อมูลในเรื่องต่าง ๆ กล่าวคือ (๑) การขึ้นทะเบียนการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นและการขึ้นทะเบียนการจัดส่ง (shipment) (๒) การอนุญาตให้เข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุญาตให้จัดส่ง (๓) ข้อตกลงการจัดส่ง (material transfer agreement) และเอกสารทางกฎหมาย (๔) การเก็บรักษาตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรมนอกแหล่งกำเนิดที่เก็บไว้โดยหน่วยงานผู้รับผิดชอบ (๕) การจดแจ้งผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปหรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ (reproductive material) (๖) ข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ (benefit-sharing agreements) และ (๗) เอกสารรับรองการยินยอมให้เข้าถึง

๒.๒ กองทุนและโครงการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนแห่งชาติ

กฎหมายได้กำหนดให้จัดตั้ง *กองทุนเพื่อการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนแห่งชาติขึ้น (National Fund for the Benefit-Sharing - FNRB)* ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงสิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการใช้ประโยชน์มรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งเงินที่เก็บรักษาโดยกองทุนดังกล่าว จะถูกจัดสรรไปใช้ประโยชน์สำหรับคนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และเกษตรกร ภายใต้หลักการของการมีส่วนร่วม โดยกองทุนจะดำเนินงานร่วมกับรัฐบาล และเขตนครหลวง (Federal District) ซึ่งกฎหมายได้กำหนดให้เงินรายได้ของกองทุนดังกล่าวมาจาก การจัดสรรตามพระราชบัญญัติงบประมาณเงินบริจาค ค่าปรับทางปกครองจากผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายฉบับนี้ เงินที่ได้จากการทำสัญญาหรือข้อตกลงที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดสรรเงินแก่กองทุนเป็นการเฉพาะ เงินอุดหนุนจากผู้ให้ประโยชน์จากมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้โครงการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนแห่งชาติ (National Program for Benefit-Sharing) เงินที่ได้รับจากการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน และเงินรายได้อื่น ๆ

นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดให้จัดทำ *โครงการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนแห่งชาติ หรือ National Program for Benefit-Sharing (PNRB)* ขึ้น โดยการดำเนินงานของกองทุน FNRB ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑) อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

๒) พื้นฟู สร้าง และบำรุงรักษา ตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรมนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (ex situ)

๓) เสริมสร้างศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์มรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

๔) คุ้มครองและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

๕) ดำเนินการและพัฒนากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน รวมถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

๖) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาทางเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางพันธุกรรม และ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๗) สำรวจและจัดทำรายการมรดกทางพันธุกรรม รวมถึงภัยคุกคามต่อกลุ่มประชากร
ของชนิดพันธุ์ (populations)

๘) สนับสนุนการดำเนินการของคนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และเกษตรกรในการบริหาร
จัดการและอนุรักษ์มรดกทางพันธุกรรมอย่างยั่งยืน

๙) อนุรักษ์พันธุ์พืชป่า (Wild Plants)

๑๐) พัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับการปรับปรุงการใช้ประโยชน์
มรดกทางพันธุกรรมอย่างยั่งยืน และพัฒนาระบบการอนุรักษ์มรดกทางพันธุกรรมนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตาม
ธรรมชาติ (ex situ) และที่พบในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (in situ) อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๑๑) กำกับดูแลและบำรุงรักษาสภาพความมีชีวิตของชนิดพันธุ์ (viability) ระดับความ
แปรผันของชนิดพันธุ์ (degree of variation) และความสมบูรณ์ของพันธุกรรมในการเก็บรักษามรดกทาง
พันธุกรรม

๑๒) จัดทำมาตรการในการลดหรือกำจัดภัยคุกคามต่อมรดกทางพันธุกรรม

๑๓) พัฒนาและบำรุงรักษาระบบการเพาะปลูกที่สนับสนุนการใช้ประโยชน์จากมรดกทาง
พันธุกรรมอย่างยั่งยืน

๑๔) พัฒนาและจัดทำแผนการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับคนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น

๑๕) ดำเนินการในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ตามที่กฎหมายกำหนด

๓. มาตรการบังคับตามกฎหมาย

กฎหมายได้กำหนดมาตรการบังคับทางปกครอง (Administrative Penalties) ในกรณีที่มี
ผู้กระทำการหรือละเว้นการกระทำใด ๆ ที่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายฉบับนี้ ดังนี้

๑) ตักเตือน (Warning)

๒) ปรับ (Fine) กรณีการกระทำผิดโดยบุคคลธรรมดา ให้ปรับระหว่าง ๑,๐๐๐ บาท
ถึง ๑๐๐,๐๐๐ บาท การกระทำผิดโดยนิติบุคคล ให้ปรับระหว่าง ๑๐,๐๐๐ บาท ถึง ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๓) ยึด (Seizure) ตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรมที่ได้เข้าถึง เครื่องมือที่ใช้ในการได้มา
หรือผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากการเข้าถึง และผลิตภัณฑ์ที่พัฒนามาจากข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

๔) ระงับการผลิตและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปหรือสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืช
และสัตว์ เป็นการชั่วคราว จนกว่าจะปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย

๕) ระงับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิด

๖) ห้ามจัดตั้งกิจการ หรือจัดทำกิจกรรม ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

๗) พักใช้เอกสารรับรองหรือเอกสารอนุญาตตามที่กำหนดในกฎหมายฉบับนี้

๘) เพิกถอนเอกสารรับรองหรือเอกสารอนุญาตตามที่กำหนดในกฎหมายฉบับนี้

ทั้งนี้ การกำหนดมาตรการบังคับดังกล่าว กฎหมายได้กำหนดให้ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาจะต้องพิจารณาโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ ระดับความร้ายแรงของการกระทำ ความผิด ข้อมูลภูมิหลังของผู้กระทำความผิดในเรื่องของการปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การกระทำผิดซ้ำ และสถานะทางเศรษฐกิจของผู้กระทำความผิดในกรณีถูกปรับ

๒. บทสรุป

มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพของสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิลได้มีการกำหนดกรอบการดำเนินงานตั้งแต่การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในภาพรวม ซึ่งได้วางกรอบนโยบายการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมระดับประเทศเพื่อเป็นกลไกการบูรณาการทำงาน ระหว่างรัฐบาลกลางและหน่วยงานในระดับรัฐ เขตนครหลวง และเทศบาล รวมถึงได้มีการออกกฎหมายเฉพาะเพื่อกำกับดูแลกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพโดยตรง เช่น กฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสาระสำคัญเป็นการกำหนดเงื่อนไขในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากมรดกทางพันธุกรรมของประเทศ โดยกำหนดหลักการในการห้ามบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นชาวต่างชาติ เข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้คุ้มครองสิทธิของผู้มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะการรับรองให้ได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนจากจากผู้ให้ประโยชน์ นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดขอบเขตของกิจกรรมที่อยู่ภายใต้บังคับ โดยได้นำระบบการขึ้นทะเบียนมาใช้กับกิจกรรมการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยนิติบุคคลที่ตั้งอยู่ในต่างประเทศ และกิจกรรมการจัดส่งตัวอย่างมรดกทางพันธุกรรมไปยังต่างประเทศ รวมถึงได้กำหนดกิจกรรมที่ต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่รัฐบาลกลางกำหนดเป็นการเฉพาะ กล่าวคือ กิจกรรมการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของชาติ พื้นที่น่านน้ำ ไหล่ทวีป และเขตเศรษฐกิจจำเพาะอีกด้วย

ในส่วนของการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนจากการเข้าถึงหรือใช้ประโยชน์จากมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น กฎหมายได้กำหนดรูปแบบการแบ่งปันทั้งที่เป็นเงินและไม่เป็นเงิน ในกรณีที่นำมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ กฎหมายกำหนดให้ผู้มีหน้าที่ต้องแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน คือ ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป หรือ ผู้ผลิตสารที่ได้จากการขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ ที่ได้มาจากการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรมของชนิดพันธุ์ที่พบในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (in situ conditions) หรือได้มาจากการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้แบ่งปันเงินรายได้ในอัตราร้อยละ ๑ ของรายได้สุทธิประจำปี เว้นแต่เป็นกรณีที่ได้มีการจัดทำข้อตกลงเฉพาะกับภาครัฐ (sectoral agreement) และเป็นการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ (unidentifiable origin) จึงจะสามารถลดสัดส่วนเงินที่ต้องแบ่งปันลงได้สูงสุดถึงอัตราร้อยละ ๐.๑ นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดให้จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการมรดกทางพันธุกรรม (CGen) เพื่อเป็นกลไกหลักมีหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินการด้านการบริหารจัดการการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนของประเทศอีกด้วย

๓. การดำเนินการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย*

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความสำคัญในการส่งออกผลผลิตด้านเกษตรกรรมไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก เนื่องด้วยประเทศไทยนั้นมีสภาพภูมิประเทศที่มีความเหมาะสมไม่ว่าจะเป็นการที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลทั้งสองด้านของประเทศ มีสภาพภูเขา ป่าไม้ และที่ราบลุ่มแม่น้ำ รวมทั้งมีสภาพภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเกษตรกรรม จากสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศข้างต้นจึงมีผลทำให้ประเทศไทยมีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ พืช สมุนไพร พันธุ์สัตว์ และระบบนิเวศต่าง ๆ ตามธรรมชาติ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ความหลากหลายทางชีวภาพ” อย่างไรก็ตาม จากความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจในปัจจุบันที่มีการขับเคลื่อนและพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง ก่อให้เกิดการบุกรุกและทำลายทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ภายในประเทศมากขึ้น ประกอบกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลกระทบต่อสภาพของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเช่นกัน ประเทศไทยได้ตระหนักและเล็งเห็นถึงความสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น จึงได้มีการดำเนินการทั้งในเชิงยุทธศาสตร์ แนวนโยบาย และแผนงานต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งการกำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์ แนวนโยบาย และแผนงานที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ

ประเทศไทยได้ตระหนักและให้ความสำคัญในการดำเนินการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพมาโดยลำดับ ดังจะเห็นได้จากการระบุถึงประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งได้นำมากำหนดเป็นรายละเอียดไว้ในยุทธศาสตร์และแนวนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐ โดยมีความมุ่งหมายที่สำคัญให้การดำเนินการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพสามารถขับเคลื่อนและเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติงาน ซึ่งยุทธศาสตร์และแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพมีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

* จัดทำโดยนายอภิชัย กู้เมือง นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ นายอมรฤทธิ์ อินทรชัย นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ และนายสุนทร เป็ลสันสี นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมายกองกฎหมายต่างประเทศ โดยเนื้อหาในส่วนนี้เป็นความเห็นทางวิชาของผู้เขียน สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย

(๑) ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐)^{๑๒๐}

ในส่วนของประเด็นความหลากหลายทางชีวภาพ ได้มีการกำหนดสาระสำคัญไว้ใน “ยุทธศาสตร์ชาติ ด้านที่ ๒ การสร้างความสามารถในการแข่งขัน” ซึ่งกำหนดหลักการไว้ในหลายหัวข้อ เช่น “ข้อ ๔.๑ การเกษตรสร้างมูลค่า” มีสาระสำคัญระบุถึงศักยภาพของประเทศไทยในการผลิตและการค้าสินค้าเกษตรในเวทีโลกด้วยพื้นฐานทางพืชเกษตรเขตร้อน และมีข้อได้เปรียบด้านความหลากหลายทางชีวภาพที่สามารถพัฒนาต่อยอดโครงสร้างธุรกิจการเกษตรด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่ม เน้นเกษตรคุณภาพสูงและขับเคลื่อนการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตผลของการผลิตทั้งเชิงปริมาณและมูลค่า รวมทั้งความหลากหลายของสินค้าเกษตร “ข้อ ๔.๑.๓ เกษตรชีวภาพ” โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคการผลิตและนำไปสู่การผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงจากฐานเกษตรกรรมและฐานทรัพยากรชีวภาพ และการสร้างความมั่นคงของประเทศทั้งด้านอาหารและสุขภาพ โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่ประเทศไทยมีศักยภาพในการผลิตและส่งออกผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรในระดับภูมิภาคและระดับโลก โดยการส่งเสริมการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืน รวมถึงการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรเป็นพืชเศรษฐกิจตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในพื้นที่เพื่อการผลิตและแปรรูปสำหรับอุตสาหกรรมการแพทย์ การสร้างเสริมสุขภาพ และพัฒนาต่อยอดสู่อุตสาหกรรมอื่น ๆ “ข้อ ๔.๒.๑ อุตสาหกรรมชีวภาพ” เป็นการสร้างประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อต่อยอดจากภาคเกษตรไทยและมุ่งสู่อุตสาหกรรมบนฐานชีวภาพที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงพลังงานชีวมวล โดยการเพิ่มสัดส่วนอุตสาหกรรมชีวภาพที่มีมูลค่าเพิ่มสูง ได้แก่ ชีวเคมีภัณฑ์ วัสดุชีวภาพ อาหารเสริม เวชสำอาง วัคซีนชีวเภสัชภัณฑ์ และสารสกัดจากสมุนไพร นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงประเด็นความหลากหลายทางชีวภาพไว้ใน “ยุทธศาสตร์ชาติ ด้านที่ ๕ การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม” ซึ่งกำหนดหลักการไว้ในหลายหัวข้อ เช่น “ข้อ ๔.๑.๒ อนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในและนอกถิ่นกำเนิด” โดยเฉพาะสัตว์ป่าและพันธุ์พืชที่ใกล้สูญพันธุ์ โดยลดอัตราการสูญเสียชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคาม ชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่น และแหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ ตลอดจนควบคุมชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ โดยอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืชเฉพาะถิ่น สัตว์ป่าและพันธุ์พืชหายาก และใกล้สูญพันธุ์ให้เป็นฐานทรัพยากรที่มั่นคง ควบคู่กับการลดภัยคุกคามและการบริหารจัดการไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสัตว์ป่ากับคนและชุมชน รวมถึงการสร้างระบบฐานข้อมูลในรูปแบบธนาคารพันธุกรรม โดยให้ความสำคัญกับพันธุกรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าต่อระบบนิเวศและ/หรือมีความสำคัญทางเศรษฐกิจและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมเชื้อพันธุ์และองค์ความรู้สำหรับใช้ประโยชน์ในอนาคตและคงความหลากหลายทางพันธุกรรม มีการส่งเสริมมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ และมาตรการจูงใจในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างกลไกการใช้ประโยชน์ในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และพัฒนาระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ รวมถึงพัฒนาและบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น

^{๑๒๐} ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ลงวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

ส่งเสริมพัฒนาและการใช้แนวคิดผู้ได้รับผลประโยชน์เป็นผู้จ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดการเก็บค่าบริการเชิงนิเวศในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พร้อมทั้งการศึกษา สํารวจ และวิจัยด้านความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศที่มีความสำคัญ ทั้งในและนอกพื้นที่คุ้มครอง โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง และพื้นที่วิกฤต เพื่อพัฒนาและเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลให้ได้มาตรฐานสะดวกต่อการเข้าถึงและนำไปใช้ประโยชน์ และการส่งเสริมการเกษตรที่ช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ “ข้อ ๔.๔.๓ จัดการมลพิษที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสารเคมีในภาคเกษตรทั้งระบบให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลและค่ามาตรฐานสากล” โดยปรับปรุงมาตรฐานสิ่งแวดล้อมของประเทศตามมาตรฐานสากล และบังคับใช้มาตรฐานสิ่งแวดล้อมด้านดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ สัตว์ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพกับทุกภาคส่วนอย่างเคร่งครัด การพัฒนามาตรฐานและระบบจัดการมลพิษกำเนิดใหม่ พร้อมทั้งขจัดมลพิษและแก้ไขฟื้นฟูผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้านดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ สัตว์ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ อันเกิดจากโครงการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ มีการพัฒนาและใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อลดมลพิษและผลกระทบสิ่งแวดล้อม

(๒) แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง)^{๑๒๑}

(๒.๑) แผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ

โดยในส่วนของประเด็นความหลากหลายทางชีวภาพได้มีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องอยู่ใน “ส่วนที่ ๒ กิจกรรมปฏิรูปที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ” ข้อ ๒.๑ กิจกรรมปฏิรูปที่ ๑ การสร้างเกษตรมูลค่าสูง (High Value Added) โดยมีสาระสำคัญกล่าวถึงภาคเกษตรเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญของไทย เนื่องจากไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นประเทศผู้ผลิตอาหารอันดับที่ ๑๑ ของโลก อย่างไรก็ตาม ภาคเกษตรยังขาดการพัฒนาที่เหมาะสมมาเป็นเวลานาน เกษตรกรส่วนใหญ่ยังทำเกษตรแบบดั้งเดิมที่มีผลผลิตและประสิทธิภาพอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้น จึงมีประเด็นสำคัญที่ต้องขับเคลื่อนในการปฏิรูปด้านการสร้างเกษตรมูลค่าสูง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาคลัสเตอร์พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และส่งเสริมให้มีความหลากหลายทางชีวภาพการเกษตร (Agricultural Biodiversity) โดยร่วมมือกับมหาวิทยาลัยที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อให้เกษตรกรมีพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์คุณภาพดี มีความหลากหลายและเพียงพอ กับความต้องการใช้ในการทำเกษตรมูลค่าสูง

(๒.๒) แผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในประเด็นเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพปรากฏอยู่ใน “ส่วนที่ ๒ กิจกรรมปฏิรูปที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชากรอย่างมีนัยสำคัญ” ข้อ ๒.๑ กิจกรรมปฏิรูปที่ ๑ เพิ่มและพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ตามเป้าหมาย โดยกำหนดให้เพิ่มและพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ทั้งป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจ และป่าชุมชน

^{๑๒๑}แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๘ ตอนพิเศษ ๔๔ ง ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

ให้เป็นไปตามเป้าหมายภายใต้กรอบเวลาที่กำหนดในแผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งป้องกันภัยธรรมชาติต่าง ๆ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษา การวิจัย และนันทนาการ นอกจากนี้ กำหนดให้มีการปฏิรูปกลไกด้านความหลากหลายทางชีวภาพทั้งระดับชาติและพื้นที่ ซึ่งในประเด็นย่อยที่ ๑.๑ การปฏิรูปกฎหมาย กำหนดให้มีการดำเนินการจัดทำร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ที่นำไปสู่การบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของประเทศไทย โดยการพัฒนากฎหมายคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพสำหรับใช้เป็นเครื่องมือบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพโดยรวมของประเทศอย่างเป็นเอกภาพ^{๑๒๒}

(๓) แผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔^{๑๒๓}

แผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔ เป็นแผนแม่บทหลักเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยในปัจจุบัน โดยจัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองต่อพันธกรณีตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งกำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกต้องดำเนินการจัดทำกลยุทธ์หรือแผนระดับชาติเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน แผนแม่บทดังกล่าวเป็นแผนแม่บทฉบับที่ ๔ โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในหลายประการ ได้แก่ (๑) แก้ไขมูลเหตุรากฐานของการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ โดยหิบบกความหลากหลายทางชีวภาพเป็นกระแสหลักในภาครัฐและภาคประชาสังคม (๒) ลดแรงกดดันโดยตรงต่อความหลากหลายทางชีวภาพและส่งเสริมการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน (๓) ปรับปรุงสภาพของ ความหลากหลายทางชีวภาพโดยปกป้องคุ้มครองความหลากหลายของระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์ และพันธุกรรม (๔) บริหารจัดการเพื่อเพิ่มพูนผลประโยชน์ที่ได้รับจากความหลากหลายทางชีวภาพและบริการทางนิเวศ และ (๕) เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและดำเนินการตามพันธกรณีที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม การจัดการความรู้ และการเสริมสร้างสมรรถนะ จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ บูรณาการคุณค่าและการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพโดยมีส่วนร่วมในทุกระดับ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ อนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ปกป้องคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประเทศและบริหารจัดการเพื่อเพิ่มพูนและแบ่งปันผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพโดยสอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจสีเขียว และ ยุทธศาสตร์ที่ ๔ พัฒนาศักยภาพและระบบฐานข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพให้เป็นมาตรฐานสากล

^{๑๒๒} สรุปลสาระสำคัญจากข้อมูลเพิ่มเติมประกอบการพิจารณาการวิเคราะห์ผลกระทบจาก (ร่าง) พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. เสนอที่ประชุมคณะอนุกรรมการพัฒนาแนวทางการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมาย วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๕ จัดทำโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
หน้า ๑ - ๓

^{๑๒๓} ข้อมูลจาก <http://chm-thai.onep.go.th/?p=2325> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕)

(๔) แผนปฏิบัติการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔^{๑๒๔}

แผนปฏิบัติการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ เป็นแผนระดับปฏิบัติการที่เกิดขึ้นภายใต้แผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔ โดยแผนปฏิบัติการดังกล่าวมีความเชื่อมโยงและมีความสอดคล้องกับเนื้อหาตามพันธกรณีตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) และเป้าหมายด้านความหลากหลายทางชีวภาพ (Aichi Biodiversity Targets) รวมทั้งสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ แผนปฏิบัติการฉบับนี้ได้กำหนดกรอบแนวทางการดำเนินการตามยุทธศาสตร์สำคัญ ๔ ด้าน ได้แก่ *ยุทธศาสตร์ที่ ๑* มุ่งเน้นการบูรณาการการดำเนินงานในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ โดยพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพเกี่ยวกับกลไกการประสานการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ การขับเคลื่อนและเสริมสร้างสมรรถนะในการดำเนินงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพในภาคส่วนต่าง ๆ ในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น รวมถึงการเชื่อมโยงการดำเนินการระหว่างหน่วยงานที่ดูแลอนุสัญญาที่มีความเกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ โดยอาศัยการสร้างความรู้ความเข้าใจและเสริมสร้างความตระหนักให้ครอบคลุมทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป รวมทั้งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือโดยเฉพาะความร่วมมือกับภาคธุรกิจและภาคประชาสังคม *ยุทธศาสตร์ที่ ๒* ดำเนินการเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการพื้นที่คุ้มครองและระบบนิเวศ โดยเฉพาะระบบนิเวศที่มีความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ป่าชายเลน ระบบนิเวศชายฝั่ง และพื้นที่ชุ่มน้ำ การส่งเสริมการบริหารจัดการโดยใช้แนวทางเชื่อมต่อระบบนิเวศ การจัดทำกลไกและมาตรการในการอนุรักษ์และคุ้มครองชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่นและชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคาม การอนุรักษ์ความหลากหลายทางพันธุกรรมที่ใช้ในการผลิตอาหารและการเกษตร พืชและสัตว์พื้นเมือง และสายพันธุ์ป่า การเร่งรัดการดำเนินงานเพื่อลดภัยคุกคามต่อความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการควบคุมกิจกรรมประมง การจัดการมลพิษ โดยเฉพาะในเรื่องของคุณภาพสิ่งแวดล้อมทางทะเลและแหล่งน้ำในแผ่นดิน รวมทั้งการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน *ยุทธศาสตร์ที่ ๓* เร่งรัดการดำเนินการเพื่อการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรม โดยศึกษาและจัดทำกลไกและกฎระเบียบเกี่ยวกับการกำกับดูแล การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจนและครอบคลุม การดำเนินการวิจัยและพัฒนา เพื่อใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพในภาคส่วนต่างๆ ส่งเสริมการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรชีวภาพ ส่งเสริมการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีชีวภาพในอุตสาหกรรมต่างๆ และพัฒนากลไกในการนำผลประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรชีวภาพและบริการทางนิเวศคืนสู่แหล่งกำเนิด เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และ *ยุทธศาสตร์ที่ ๔* การจัดการองค์ความรู้และระบบฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ บูรณาการและเชื่อมโยงข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๑๒๔} ข้อมูลจาก http://plan_monitor.onep.go.th/assets/themes/default/file/2060-64.pdf (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๕)

โดยการจัดทำคลังข้อมูลทรัพยากรชีวภาพ (Biobank) และฐานข้อมูลเฉพาะด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เป็นระบบและเชื่อมต่อกัน โดยสนับสนุนการจัดตั้งและเพิ่มสมรรถนะในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สวนพฤกษศาสตร์ รวมทั้งธนาคารพันธุ์พืช สัตว์ และจุลินทรีย์ ซึ่งรวมถึง ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ ข้อมูลสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ ส่งเสริมการศึกษา การสำรวจ และการวิจัยด้านความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศที่มีความสำคัญทั้งในและนอกพื้นที่คุ้มครอง

๒. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย

ในส่วนของมาตรการและกลไกทางกฎหมายต่าง ๆ เพื่อรองรับการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยนั้น แม้ว่าประเทศไทยจะยังมี**ได้มีกฎหมายว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ**ที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกลางโดยตรง แต่เมื่อพิจารณาบริบททางกฎหมายโดยละเอียด จะเห็นได้ว่าประเทศไทยได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพโดยได้กำหนดประเด็น ดังกล่าวไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กฎหมายระดับพระราชบัญญัติ และกฎหมายของฝ่ายบริหาร ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์และแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ ให้สามารถดำเนินการและขับเคลื่อนมาตรการและกลไกต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาในทางปฏิบัติได้ ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

(๑) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ประเทศไทยให้ความสำคัญในการดำเนินการเกี่ยวกับประเด็นความหลากหลายทางชีวภาพมาอย่างต่อเนื่องโดยลำดับ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช ๒๕๖๐) ได้นำหลักการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในหมวดต่าง ๆ ในหลายมาตรา ไม่ว่าจะเป็นหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย (มาตรา ๔๓ (๒)) หมวด ๔ หน้าที่ของปวงชนชาวไทย (มาตรา ๕๐ (๘)) และหมวด ๕ หน้าที่ของรัฐ (มาตรา ๕๗ (๒) และมาตรา ๕๘) จากหลักการดังกล่าวจะเห็นได้ว่า รัฐมีความมุ่งหมายให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกป้อง คุ้มครอง และร่วมกันรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ ทั้งในส่วนของการกำหนดให้เป็นสิทธิของบุคคลในการดำเนินการ จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืน การกำหนดให้เป็นหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งที่ประชาชนชาวไทยจะต้อง ร่วมมือและสนับสนุน การอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งการกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐประการหนึ่งในการอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ปันฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ และได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้ บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑.๑ หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย

มาตรา ๔๓ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ

ฯลฯ

ฯลฯ

(๒) จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

ฯลฯ

ฯลฯ

๑.๒ หมวด ๔ หน้าที่ของปวงชนชาวไทย

มาตรา ๕๐ บุคคลมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้

ฯลฯ

ฯลฯ

(๘) ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม

ฯลฯ

ฯลฯ

๑.๓ หมวด ๕ หน้าที่ของรัฐ

มาตรา ๕๗ รัฐต้อง

ฯลฯ

ฯลฯ

(๒) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา พัฒนา บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการ และได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๘ การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ถ้าการนั้นอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องดำเนินการให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการ หรืออนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ ก่อนการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง

ในการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง รัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรมและไม่ชักช้า

(๒) กฎหมายระดับพระราชบัญญัติ

แม้ว่าประเทศไทยจะยังมิได้มีกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ในลักษณะที่เป็นกฎหมายกลางเพื่อกำหนดมาตรการและบูรณาการปัญหาความหลากหลายชีวภาพไว้เป็นการเฉพาะ แต่เมื่อพิจารณาบริบททางกฎหมายโดยละเอียด จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยมีกฎหมายอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง และเชื่อมโยงกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพให้สามารถดำเนินการได้ รวมทั้งสามารถรองรับ การดำเนินการตามพันธกรณีภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพของไทยได้ ซึ่งในการนี้สามารถ จำแนกประเภทของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ กฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ความหลากหลายทางชีวภาพ กฎหมายเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ และกฎหมาย เกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุป ดังนี้

(๒.๑) กฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

กฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในปัจจุบันนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสรรพชีวิตต่าง ๆ ในระบบนิเวศไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ โดยปัจจุบันกฎหมายที่มีหลักการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพจะเป็นการกำหนดมาตรการ ทางกฎหมายในลักษณะที่ให้ความคุ้มครอง อนุรักษ์ หรือสงวนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในลักษณะ เฉพาะเรื่อง เช่น การคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติหรือในเขตป่าชุมชน การสงวนรักษา พันธุ์สัตว์ทั้งในส่วนของสัตว์ป่าหรือสัตว์น้ำทางทะเล รวมทั้งการคุ้มครองรักษาสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากบริบทของกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้ว จึงอาจจำแนกลักษณะของกฎหมายในเรื่องนี้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ **กลุ่มที่หนึ่ง** กฎหมายที่มีบทบัญญัติเกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพโดยตรง ได้แก่ (๑) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒ (๒) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒ (๓) พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ และ (๔) พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. ๒๕๕๘ **กลุ่มที่สอง** กฎหมาย ที่มีบัญญัติเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพไว้โดยตรงแต่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลาย ทางชีวภาพ ได้แก่ (๑) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ และ (๒) พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งมีรายละเอียด โดยสรุปดังนี้

(๑) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒

กฎหมายฉบับนี้มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นการสงวน อนุรักษ์ คุ้มครอง และบำรุงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่า และภูเขา ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม มิให้ถูกทำลาย เพื่อประโยชน์ของประเทศในการเป็นแหล่งศึกษาการเรียนรู้ทางธรรมชาติหรือนันทนาการของ ประชาชน และเพื่อให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ อุทยานแห่งชาติเป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืนและสอดคล้องกับข้อตกลงระหว่างประเทศตามพันธกรณี ที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิก ทั้งนี้ กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติได้กำหนดมาตรการทางกฎหมายที่สำคัญ

เกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพโดยกำหนดให้มีพื้นที่เฉพาะเพื่อการอนุรักษ์ในเขตพื้นที่ควบคุม ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดพื้นที่ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ และสวนรุกขชาติ รวมทั้ง การกำหนดมาตรการเกี่ยวกับการคุ้มครอง บำรุงและดูแลเขตพื้นที่ที่กำหนดไว้เป็นการเฉพาะ ซึ่งมีรายละเอียด โดยสังเขป ดังนี้

การกำหนดพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติ^{๑๒๕} การกำหนดพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติในที่นี้ หมายความว่ารวมถึงการขยายหรือเพิกถอนอุทยานแห่งชาติด้วย ทั้งนี้ ให้กระทำโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา และมีแผนที่แสดงแนวเขตซึ่งจัดทำด้วยระบบภูมิสารสนเทศหรือระบบอื่น ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกันแนบท้าย พระราชกฤษฎีกาด้วย และเมื่อพระราชกฤษฎีกามีผลใช้บังคับแล้ว มาตรการบังคับหรือมาตรการคุ้มครอง ในพื้นที่ดังกล่าวเป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายนี้ เว้นแต่กฎหมายอื่นจะได้กำหนดมาตรการในเรื่องดังกล่าวไว้ ไม่ต่ำกว่ามาตรการที่กำหนดในกฎหมายฉบับนี้

กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติได้กำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการนำพื้นที่ มากำหนดเป็นอุทยานแห่งชาติโดยพื้นที่นั้นต้องไม่เป็นที่ดินที่มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตาม ประมวลกฎหมายที่ดินหรือกฎหมายอื่นของบุคคลใด เว้นแต่เป็นที่ดินของหน่วยงานของรัฐต้องขอความเห็น จากหน่วยงานของรัฐนั้นก่อน และต้องมีการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียชุมชน ที่เกี่ยวข้อง และประชาชน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการตามประกาศที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ

การกำหนดพื้นที่เป็นวนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ และสวนรุกขชาติ การกำหนด พื้นที่เป็นวนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ และสวนรุกขชาติ มีความแตกต่างจากการกำหนดอุทยานแห่งชาติ ซึ่งตราเป็นพระราชกฤษฎีกา โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยความเห็นชอบ

^{๑๒๕}มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

ฯลฯ

ฯลฯ

“อุทยานแห่งชาติ” หมายความว่า พื้นที่ที่มีความโดดเด่นสวยงามทางธรรมชาติเป็นพิเศษหรือมีความ หลากหลายทางชีวภาพ ระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสัตว์ป่าหรือพืชป่าประจำถิ่นที่หายากหรือใกล้ สูญพันธุ์ หรือโดดเด่นด้านธรณีวิทยา หรือมรดกทางวัฒนธรรมที่สมควรสงวนหรืออนุรักษ์ไว้เพื่อประโยชน์ของคนในชาติ หรือเพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางธรรมชาติหรือนันทนาการของประชาชนอย่างยั่งยืน

“วนอุทยาน” หมายความว่า พื้นที่ที่มีสภาพธรรมชาติสวยงามเหมาะแก่การสงวนรักษาไว้ให้เป็นแหล่ง คุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางธรรมชาติหรือนันทนาการของประชาชน โดยส่วนรวม

“สวนพฤกษศาสตร์” หมายความว่า พื้นที่ที่มีการจัดรวบรวมพรรณไม้ โดยมีการจัดแยกพรรณไม้ ออกเป็นหมวดหมู่ตามหลักพฤกษศาสตร์หรือตามหลักอนุกรมวิธานพืชเพื่อให้เป็นแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นสถานที่ศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ และใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน

“สวนรุกขชาติ” หมายความว่า พื้นที่ที่มีการรวบรวมและอนุรักษ์พรรณไม้ที่มีค่า หายาก หรือใกล้สูญพันธุ์ ซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ และการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน

ฯลฯ

ฯลฯ

ของคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติมีอำนาจประกาศกำหนดบริเวณพื้นที่รวมทั้งการขยายหรือการเพิกถอน วนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ หรือสวนรุกขชาติ แต่ยังคงให้มีแผนที่แสดงแนวเขตซึ่งจัดทำด้วยระบบ ภูมิสารสนเทศหรือระบบอื่นซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกันแนบท้ายประกาศนั้นเช่นเดียวกับการกำหนดอุทยาน แห่งชาติ และเมื่อประกาศมีผลใช้บังคับแล้ว มาตรการบังคับหรือมาตรการคุ้มครองในพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นไป ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่กฎหมายอื่นจะได้กำหนดมาตรการในเรื่องดังกล่าวไว้ไม่ต่ำกว่า มาตรการที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้ เช่นเดียวกับอุทยานแห่งชาติ

การคุ้มครอง บำรุง ดูแล และรักษาอุทยานแห่งชาติ ซึ่งมีแนวทางและมาตรการที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๑) กำหนดให้มีแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติพร้อมแผนที่แสดงรายละเอียด และแนวเขตการจัดการพื้นที่ที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชให้ความเห็นชอบตามหลักเกณฑ์ ที่กำหนดซึ่งต้องไม่กระทบต่อลักษณะพื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติหรือเป็นพื้นที่เปราะบางของระบบ นิเวศ และต้องรักษาไว้ซึ่งสภาพความเป็นอุทยานแห่งชาติ และต้องมีการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วม ของผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และประชาชนด้วย

๒) การห้ามบุคคลกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดภายในอุทยานแห่งชาติ ดังต่อไปนี้

(๑) ยึดถือหรือครอบครองที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า หรือกระทำด้วยประการใด ๆ ให้เสื่อมสภาพหรือเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ไปจากเดิม

(๒) เก็บหา นำออกไป กระทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพ ซึ่งไม้ ดิน หิน กรวด ทราย แร่ ปิโตรเลียม หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น หรือกระทำการอื่นใดอันส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๓) ล่อหรือนำสัตว์ป่าออกไปหรือกระทำให้เป็นอันตรายแก่สัตว์ป่าด้วยประการใด ๆ

(๔) เปลี่ยนแปลงทางน้ำหรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ทะเล ท่วมท้น เหือดแห้ง เน่าเสีย หรือเป็นพิษ

(๕) ปิดกั้นหรือทำให้เกิดขวางกั้นทางน้ำหรือทางบก

(๖) เข้าไปดำเนินกิจการใด ๆ เพื่อหาผลประโยชน์

(๗) นำเครื่องมือสำหรับล่าสัตว์หรือจับสัตว์ หรืออาวุธใด ๆ เข้าไป

(๘) ยิงปืน ทำให้เกิดระเบิด หรือจุดดอกไม้เพลิง

(๙) ทิ้งสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิงซึ่งอาจทำให้เกิดเพลิงไหม้

(๑๐) กระทำให้หลักเขตหรือเครื่องหมายแสดงแนวเขต ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มี ตามพระราชบัญญัตินี้ เคลื่อนที่ ลบเลือน เสียหาย สูญหาย หรือไร้ประโยชน์

การคุ้มครอง บำรุงรักษา และดูแล วนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ และสวนรุกขชาติ โดยกฎหมายได้กำหนดแนวทางและมาตรการในการคุ้มครอง บำรุงรักษา และดูแลพื้นที่ดังกล่าวเช่นเดียวกับ กรณียของอุทยานแห่งชาติ

การจัดทำแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติและการกำหนดเขตการจัดการภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ การจัดทำแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติและการกำหนดเขตการจัดการภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติถือได้ว่าเป็นมาตรการที่มีความสำคัญประการหนึ่งในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยจะเป็นการกำหนดมาตรการเกี่ยวกับการคุ้มครอง บำรุง ดูแล รักษา และการบริหารจัดการภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ โดยในการจัดทำแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และการกำหนดเขตการจัดการภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาตินั้น ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชกำหนด ทั้งนี้ การกำหนดเขตการจัดการภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดังกล่าว ต้องไม่กระทบต่อลักษณะพื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติหรือเป็นพื้นที่เปราะบางของระบบนิเวศ และต้องรักษาไว้ซึ่งสภาพความเป็นอุทยานแห่งชาติด้วย นอกจากนี้ ในส่วนของแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ อย่างน้อยต้องประกอบด้วยวิธีการดำเนินการ แนวทางการจัดการ และการกำกับดูแลการใช้พื้นที่ และให้มีการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และประชาชนด้วย ตามมาตรา ๑๘^{๑๒๖} แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฯ

(๒) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒

กฎหมายฉบับนี้มีความมุ่งหมายเป็นการสงวน อนุรักษ์ คุ้มครอง ดูแลรักษา พื้นฟูสัตว์ป่า และแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับเนื่องจากประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกในความตกลงระหว่างประเทศด้านสัตว์ป่าและพืชป่า (อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) ซึ่งมีผลทำให้ต้องปฏิบัติตามพันธกรณีภายใต้ความตกลงระหว่างประเทศดังกล่าว เพื่อจัดให้มีมาตรการในการควบคุมการครอบครอง การค้า การนำเข้า

^{๑๒๖}มาตรา ๑๘ ในการคุ้มครอง บำรุง ดูแล รักษา และการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติให้จัดให้มีแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแต่ละแห่งพร้อมแผนที่แสดงรายละเอียดและแนวเขตการจัดการพื้นที่เพื่อเสนออธิบดีให้ความเห็นชอบ เมื่ออธิบดีให้ความเห็นชอบแผนการบริหารจัดการพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ให้หัวหน้าอุทยานแห่งชาติที่มีหน้าที่รับผิดชอบในอุทยานแห่งชาตินั้นปิด ประกาศแผนที่และแนวเขตการจัดการท้ายประกาศไว้ ณ สถานที่ที่เปิดเผยและดำเนินการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติให้เป็นไปตามแผนการบริหารจัดการพื้นที่ดังกล่าว

การจัดทำแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติและการกำหนดเขตการจัดการภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่อธิบดีกำหนด โดยการกำหนดเขตการจัดการภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดังกล่าว ต้องไม่กระทบต่อลักษณะพื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติหรือเป็นพื้นที่เปราะบางของระบบนิเวศ และต้องรักษาไว้ซึ่งสภาพความเป็นอุทยานแห่งชาติด้วย

แผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ อย่างน้อยต้องประกอบด้วยวิธีการดำเนินการ แนวทางการจัดการ และการกำกับดูแลการใช้พื้นที่ และให้มีการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และประชาชนด้วย

ในการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และประชาชน ตามวรรคสาม ให้นำประกาศของรัฐมนตรีที่ออกตามความในมาตรา ๘ วรรคสาม มาใช้บังคับด้วยโดยอนุโลม

ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งสัตว์ป่า ซากสัตว์ป่า และผลิตภัณฑ์จากซากสัตว์ป่า ตลอดจนการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ จากความหลากหลายทางชีวภาพให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครอง สัตว์ป่าได้กำหนดมาตรการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดย**มุ่งเน้นประเภทสัตว์ป่า** เป็นสำคัญ ซึ่งมาตรการการอนุรักษ์ที่สำคัญจะกำหนดไว้ในหลายลักษณะไม่ว่าจะเป็นการกำหนดความหมาย และประเภทของสัตว์ป่าให้ชัดเจน การครอบครองสัตว์ป่าในส่วนที่เกี่ยวกับสัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้ การกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า การกำหนดมาตรการคุ้มครอง บำรุง ดูแล และรักษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า รวมทั้งการกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

ความหมายของสัตว์ป่าและประเภทสัตว์ป่า

“สัตว์ป่า” หมายความว่า สัตว์ทุกชนิดซึ่งโดยทั่วไปย่อมเกิดและดำรงชีวิตอยู่ในธรรมชาติ อย่างเป็นอิสระ และให้หมายความรวมถึงไข่และตัวอ่อนของสัตว์เหล่านั้นด้วย แต่ไม่หมายความรวมถึงสัตว์พาหนะ ตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ สัตว์ซึ่งได้รับการยอมรับในทางวิชาการว่าสายพันธุ์นั้นเป็นสัตว์บ้านไม่ใช่สัตว์ป่า และสัตว์ที่ได้มาจากการสืบพันธุ์ของสัตว์ดังกล่าว

กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดการแบ่งประเภทของสัตว์ป่าออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ สัตว์ป่า สงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง และสัตว์ป่าควบคุม ดังนี้

สัตว์ป่าสงวน หมายความว่า สัตว์ป่าหายากหรือสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์จำเป็นต้องสงวน และอนุรักษ์ไว้อย่างเข้มงวดตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ แบ่งเป็นสัตว์ป่าสงวนตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ และสัตว์ป่าสงวนเพิ่มเติมโดยการตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

สัตว์ป่าคุ้มครอง หมายความว่า สัตว์ป่าที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ หรือจำนวนประชากร ของสัตว์ป่าชนิดนั้นมีแนวโน้มลดลงอันอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ การเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองกำหนดในกฎกระทรวงโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

สัตว์ป่าควบคุม หมายความว่า สัตว์ป่าที่ได้รับความคุ้มครองตามอนุสัญญาว่าด้วยการค้า ระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ และสัตว์ป่าอื่นที่ต้องมีมาตรการควบคุม ที่เหมาะสม ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ การเป็นสัตว์ป่าควบคุมจะกำหนดโดยประกาศของรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ทบวงกรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การคุ้มครองสัตว์ป่า

กฎหมายได้กำหนดห้ามการล่า^{๑๒๗} สัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่ด้วยความจำเป็น ภายใต้งบเงื่อนไขเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากอันตราย หรือเพื่อสงวนหรือรักษาไว้ซึ่งทรัพย์สินของตนเอง

^{๑๒๗} มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

๑๒๘

๑๒๙

“ล่า” หมายความว่า เก็บ ดัก จับ ยิง ฆ่า หรือทำอันตรายด้วยประการอื่นใดแก่สัตว์ป่าที่ไม่มีเจ้าของ และอยู่อย่างเป็นอิสระ และให้หมายความรวมถึงการไล่ การต้อน การเรียก การล่อ หรือการอื่น ๆ เพื่อเก็บ ดัก จับ ยิง ฆ่า หรือทำอันตรายแก่สัตว์ป่านั้น

หรือผู้อื่น และการล่านั้นได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ กำหนดห้ามเก็บ ทำอันตราย หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งรังของสัตว์ป่าสงวน หรือสัตว์ป่าคุ้มครองเว้นแต่เป็นกรณีของผู้ที่มีสัตว์ป่าสงวนไว้ในครอบครองโดยถูกต้องตามพระราชบัญญัตินี้ หรือเว้นแต่เป็นรังของสัตว์ป่าคุ้มครองตามชนิดที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประกาศกำหนดและโดยได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเป็นกรณีผู้ที่มีสัตว์ป่าคุ้มครองไว้ในครอบครองโดยถูกต้องตามพระราชบัญญัตินี้ หรือผู้ซึ่งได้รับอนุญาตเก็บรังนกตามกฎหมายว่าด้วยอาการรังนกอีแอ่น และผู้ที่อาศัยอำนาจของผู้รับอนุญาตดังกล่าว แต่ต้องปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดี กรมอุทยานแห่งชาติฯ กำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า รวมทั้งกำหนดห้ามทิ้งหรือปล่อยสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือสัตว์ป่าควบคุม เป็นอิสระ หรือกระทำการใด ๆ ให้สัตว์ป่านั้นพ้นจากการดูแล

การครอบครองสัตว์ป่า

กฎหมายกำหนดห้ามมิให้ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากสัตว์ป่าดังกล่าว เว้นแต่ (๑) เป็นการครอบครองโดยผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งและประกอบกิจการสวนสัตว์ตามกฎหมายนี้หรือสวนสัตว์ที่หน่วยงานของรัฐจัดตั้งตามหน้าที่ (๒) เป็นการครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้ของผู้รับใบอนุญาตดำเนินกิจการเพาะพันธุ์สัตว์ป่า ที่มีไว้เพื่อการเพาะพันธุ์หรือได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือซากสัตว์ป่าดังกล่าว (๓) เป็นกรณีได้รับอนุญาตครอบครองสัตว์ป่าสงวนชั่วคราวและสัตว์ป่าคุ้มครองชั่วคราวหรือได้รับใบรับรองการครอบครองซากสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง

การครอบครองซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้

การครอบครองซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์หรือซากสัตว์ป่าดังกล่าวต้องได้รับใบอนุญาตจากอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ เว้นแต่เป็นการครอบครองตามใบอนุญาตค้าสัตว์ป่าโดยผู้รับใบอนุญาตค้า โดยหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการอนุญาตกำหนดในกฎกระทรวง

การครอบครองซึ่งสัตว์ป่าควบคุม

การครอบครองซึ่งสัตว์ป่าควบคุมเฉพาะชนิดที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประกาศกำหนดหรือซากสัตว์ป่าดังกล่าว ให้แจ้งการครอบครองต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เว้นแต่เป็นการครอบครองตามใบอนุญาตค้าสัตว์ป่าโดยผู้รับใบอนุญาตค้า โดยมีหลักเกณฑ์ตามระเบียบที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ กำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

การนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งสัตว์ป่า และด่านตรวจสัตว์ป่า

กฎหมายกำหนดห้ามการนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง สัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้ รวมทั้งซากสัตว์หรือผลิตภัณฑ์จากซากสัตว์ดังกล่าว เว้นแต่ได้รับใบอนุญาตจากอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ และเฉพาะกรณีที่เป็นกรกระทำเพื่อกิจการสวนสัตว์ของผู้รับใบอนุญาตจัดตั้ง

และประกอบกิจการสวนสัตว์ หรือสวนสัตว์ที่หน่วยงานของรัฐจัดตั้งตามหน้าที่ โดยมีหลักเกณฑ์การอนุญาตตามที่กำหนดในกฎกระทรวง สำหรับกรณีที่มีการส่งออกซึ่งสัตว์ป่า ซากสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์จากซากสัตว์ป่า ที่มีใช้สัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง และสัตว์ป่าควบคุม จะต้องมีการรับรองการส่งออกตามความต้องการของประเทศปลายทาง หรือผู้นำเข้าหรือผู้ส่งออก ของพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง ส่วนการนำเข้าซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง สัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้ สัตว์ป่าควบคุม ซากสัตว์ป่าดังกล่าว หรือผลิตภัณฑ์จากซากสัตว์ป่าดังกล่าว ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ประจำด่านตรวจสัตว์ป่า ตามระเบียบที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ กำหนด ทั้งนี้ โดยผู้ได้รับใบอนุญาตนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง สัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้ สัตว์ป่าควบคุม ซากสัตว์ป่าดังกล่าว หรือผลิตภัณฑ์จากซากสัตว์ป่าดังกล่าว เมื่อมีการนำเข้าหรือส่งออก จะต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ประจำด่านตรวจสัตว์ป่าก่อน โดยแสดงใบอนุญาตนำเข้าหรือส่งออก และเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบแล้วจึงให้นำเคลื่อนที่ต่อไปได้

การดำเนินการเพาะพันธุ์สัตว์ป่า และการค้าสัตว์ป่า

กฎหมายกำหนดห้ามมิให้ผู้ใดค้าสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากสัตว์ป่าดังกล่าว หรือผลิตภัณฑ์จากซากสัตว์ป่าดังกล่าว ส่วนการดำเนินการเพาะพันธุ์สัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้หรือ สัตว์ป่าควบคุม เฉพาะชนิดที่มีการประกาศกำหนด และการค้าสัตว์ดังกล่าว จะต้องได้รับใบอนุญาตจากอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ

การดำเนินการต่อสัตว์ป่าอันตราย

การกำหนดให้สัตว์ป่า ชนิด ประเภท หรือจำนวนใด เป็นสัตว์ป่าอันตราย จะเป็นไปตามประกาศที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำหนด และเมื่อมีประกาศดังกล่าวแล้ว การครอบครองสัตว์ป่าอันตรายต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่และปฏิบัติตามมาตรการควบคุมสัตว์ป่าอันตราย หรือซากสัตว์ป่าดังกล่าวตามระเบียบที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ กำหนด และในกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อคุ้มครองมนุษย์ สัตว์ป่า พืชป่า สิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศมิให้ได้รับอันตรายหรือความเสียหายมากขึ้น พนักงานเจ้าหน้าที่โดยความเห็นชอบของอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ อาจมีคำสั่งให้ผู้ครอบครองซึ่งสัตว์ป่าอันตรายหรือซากสัตว์ป่าดังกล่าวกำจัดหรือทำลายสัตว์ป่าหรือซากสัตว์ป่านั้น หรือส่งมอบสัตว์ป่าหรือซากสัตว์ป่านั้นแก่พนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อกำจัดหรือทำลายต่อไป รวมทั้งห้ามมิให้ผู้ใดทิ้งหรือปล่อยเป็นอิสระซึ่งสัตว์ป่าอันตรายหรือซากสัตว์ป่าดังกล่าว

การกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

กฎหมายกำหนดให้กรมอุทยานแห่งชาติฯ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบการกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้โดยการตราเป็นพระราชกฤษฎีกา เมื่อปรากฏว่าบริเวณพื้นที่ใดมีสภาพธรรมชาติสมควรต้องอนุรักษ์ไว้ให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าอย่างปลอดภัย และรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่า ตลอดจนคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศให้คงเดิม เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่า และความหลากหลาย

ทางชีวภาพ โดยมาตรการบังคับหรือมาตรการคุ้มครองในพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติ สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เว้นแต่กฎหมายอื่นจะได้กำหนดมาตรการในเรื่องดังกล่าวไว้ไม่ต่ำกว่ามาตรการ ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

การคุ้มครอง บำรุง ดูแล และรักษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

(๑) กำหนดให้มีแผนการอนุรักษ์และคุ้มครองพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่อธิบดีกรม อุทยานแห่งชาติฯ ให้ความเห็นชอบ โดยหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามแผนฯ ซึ่งแผนฯ ต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทการบริหารจัดการการอนุรักษ์สัตว์ป่าและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเป็นไป ตามหลักเกณฑ์ที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ ประกาศกำหนด โดยอย่างน้อยต้องประกอบด้วย การรับฟัง ความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในการจัดทำแผน แนว ทาง การอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่า การดูแลและฟื้นฟูแหล่งที่อยู่อาศัยหรือแหล่งหากินของสัตว์ป่า การคุ้มครอง และดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้น

(๒) ภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

- ๑) กระทำให้หลักเขต ป้าย เครื่องหมายแสดงแนวเขต หรือเครื่องหมายอื่น ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มีตามพระราชบัญญัตินี้ เคลื่อนที่ ลบเลือน เสียหาย สูญหาย หรือไร้ประโยชน์
- ๒) ยึดถือหรือครอบครองที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า หรือทำด้วยประการใด ให้เสื่อมสภาพหรือเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติเดิม
- ๓) เปลี่ยนแปลงทางน้ำหรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมตื้นเหือดแห้ง เน่าเสีย หรือเป็นพิษ
- ๔) ปิดกั้นหรือทำให้กีดขวางแก่ทางน้ำหรือทางบก
- ๕) เก็บหา นำออกไป กระทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพ ซึ่งไม้ ดิน หิน กรวด หินทราย แร่ ปิโตรเลียม หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น หรือกระทำการอื่นใดอันส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ หรือความหลากหลายทางชีวภาพ
- ๖) ปลุกต้นไม้หรือพืชมงคลชนิดอื่น ๆ หรือนำหรือปล่อยสัตว์ทุกชนิดเข้าไป

การกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

กฎหมายกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่ามีอำนาจประกาศกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เพื่อเป็นพื้นที่อนุรักษ์ไว้ให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยหรือแหล่งหากินของสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดก็ได้ โดยเมื่อได้มี การประกาศกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดแล้ว ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการ ดังต่อไปนี้

(๑) ล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทนั้น หรือเก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่านั้น เว้นแต่จะกระทำเพื่อการสำรวจ การศึกษา การวิจัย หรือการทดลองทางวิชาการ และได้รับอนุญาตเป็นหนังสือ จากอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ

(๒) ตัด โคน แผลว ถาง เผล ทำลาย ต้นไม้หรือพฤษชาติอื่น หรือทำลาย ทำให้เสื่อมสภาพ ขุด เก็บ ซึ่งแร่ ดิน หิน กรวด ทราย ลูกกรัง ของป่า หรือทรัพยากรธรรมชาติใด ๆ หรือเลี้ยงสัตว์หรือปล่อยสัตว์ หรือสัตว์ป่า หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมทัน หรือเหือดแห้ง เป็นพิษ หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ หรือเมื่ออธิบดี กรมอุทยานแห่งชาติฯ ได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราว ๆ ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ ทั้งนี้ โดยการห้ามกระทำการดังกล่าวไม่ใช่บังคับแก่การกระทำของพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานอื่นใดที่มีความจำเป็นต้องปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ในการสำรวจ การศึกษา การวิจัย หรือการทดลองทางวิชาการ หรือการคุ้มครอง รักษาหรือช่วยเหลือสัตว์ป่า แต่ต้องปฏิบัติตามระเบียบที่กฎหมายกำหนด

พื้นที่ควบคุมเพื่อการจัดการสัตว์ป่า

กฎหมายกำหนดให้อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ มีอำนาจประกาศกำหนดให้บริเวณที่อยู่นอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเป็นพื้นที่ควบคุมเพื่อการจัดการสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใด เพื่อประโยชน์ในการจัดการกับสัตว์ป่าที่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชน หรือเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าชนิดที่ใกล้สูญพันธุ์ หรือมีความสำคัญต่อระบบนิเวศเป็นอย่างยิ่งได้ โดยเมื่อมีประกาศดังกล่าวแล้ว พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเข้าไปดูแลรักษาพื้นที่ และกำหนดมาตรการควบคุมหรือออกคำสั่งห้ามกระทำการกิจกรรมใด ๆ ในพื้นที่ควบคุมเพื่อการจัดการสัตว์ป่านั้นได้ตามความจำเป็นและเหมาะสม และหากพื้นที่ดังกล่าวมีผู้มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองอยู่โดยชอบด้วยกฎหมาย จะต้องดำเนินการให้มีการจ่ายค่าเสียหายหรือค่าชดเชยแก่ผู้นั้นด้วย

(๓) พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒

ความมุ่งหมายของกฎหมายฉบับนี้มุ่งหมายให้บุคคลและชุมชนได้ประโยชน์จากป่าชุมชน และเกิดทัศนคติที่ดีในการดูแลรักษาและจัดการป่าชุมชนร่วมกับรัฐ รวมทั้งเป็นการกำหนดมาตรการป้องกันการตัดไม้โดยผิดกฎหมายและการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า เพื่อรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และคงอยู่เป็นมรดกทางธรรมชาติของประเทศและของมนุษยชาติ นอกจากนี้ ยังมุ่งหมายเพื่อเป็นการกำหนดสาระแห่งสิทธิของบุคคลและชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุลและยั่งยืน ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติรับรองไว้ นอกเหนือจากความมุ่งหมายของกฎหมายที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว บทบัญญัติในหลายส่วนของกฎหมายว่าด้วยป่าชุมชนยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแง่มุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดความหมายของความหลากหลายทางชีวภาพไว้อย่างชัดเจน การกำหนดมาตรการเพื่อการบริหารจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชนโดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน รวมทั้งได้กำหนดบทกำหนดโทษในกรณีที่มีการนำทรัพยากรชีวภาพออกจากป่าชุมชนโดยไม่ได้รับอนุญาตไว้ด้วย ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

ความหมายของความหลากหลายทางชีวภาพ

“ความหลากหลายทางชีวภาพ” หมายความว่า ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตทั้งมวล และให้หมายความรวมถึงความหลากหลายทางพันธุกรรม ทางชนิดพันธุ์ และทางระบบนิเวศอันเป็นถิ่นกำเนิดของสิ่งมีชีวิตเหล่านั้น

การดำเนินการเกี่ยวกับป่าชุมชน

การดำเนินการเกี่ยวกับป่าชุมชนซึ่งอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นของรัฐนอกเขตป่าอนุรักษ์ที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนตามความหมายของ “ป่าชุมชน” ที่หมายความว่า ป่านอกเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นของรัฐนอกเขตป่าอนุรักษ์ที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นป่าชุมชน โดยชุมชนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยการจัดตั้งป่าชุมชนมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ** ซึ่งการจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่ป่าหรือพื้นที่อื่นของรัฐตามพระราชบัญญัติป่าชุมชนฯ ไม่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงเขตหรือเพิกถอนพื้นที่ป่า หรือเปลี่ยนแปลงสถานะหรือถอนสภาพพื้นที่อื่นของรัฐที่นำมาจัดตั้งเป็นป่าชุมชน และต้องไม่นำกฎหมายว่าด้วยป่าไม้และกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติมาใช้บังคับเป็นการชั่วคราวจนกว่าจะมีการเพิกถอนป่าชุมชน โดยให้ใช้ระเบียบที่คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนกำหนดแทน เว้นแต่พระราชบัญญัติป่าชุมชนฯ จะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

สำหรับการจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่อื่นของรัฐจะเป็นไปตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ซึ่งอย่างน้อยต้องกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ขอจัดตั้งป่าชุมชน สมาชิกป่าชุมชน กรรมการจัดการป่าชุมชน และเจ้าหน้าที่ป่าชุมชน รวมทั้งหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดตั้งป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชน การควบคุมดูแลป่าชุมชน การเพิกถอนป่าชุมชน และการอื่นที่จำเป็น

การควบคุมดูแลป่าชุมชน

กฎหมายกำหนดห้ามมิให้บุคคลใดกระทำการภายในป่าชุมชน ดังต่อไปนี้

(๑) ยึดถือ ครอบครอง หรือใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกิน

(๒) ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ขุดหาแร่ ลำสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า หรือกระทำการด้วยประการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าชุมชน เว้นแต่เป็นการกระทำของพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อประโยชน์ในการบำรุงรักษา และป้องกันหรือบรรเทาความเสียหายแก่ป่าชุมชน หรือเป็นการกระทำของกรรมการจัดการป่าชุมชน เจ้าหน้าที่ป่าชุมชน หรือสมาชิกป่าชุมชน ตามแผนจัดการป่าชุมชนที่ได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด

(๓) ใช้ประโยชน์จากไม้ เว้นแต่สมาชิกป่าชุมชนใช้ประโยชน์ในบริเวณเพื่อการใช้ประโยชน์ โดยต้องไม่ใช่ประโยชน์จากไม้ทรงคุณค่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และให้ทำได้ตามความจำเป็นเพียงเฉพาะ เพื่อใช้สอยในครัวเรือนของสมาชิกป่าชุมชน หรือใช้ในกิจกรรมสาธารณะภายในชุมชนนั้น หรือในกรณี ที่คณะกรรมการจัดการป่าชุมชนหรือสมาชิกป่าชุมชนมีความจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากไม้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ในป่าชุมชนเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนเสียหายอันเนื่องมาจากประสพเหตุภัยพิบัติสาธารณะหรือมีเหตุจำเป็น เพื่อช่วยเหลือราษฎรเป็นกรณีพิเศษ และได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด

(๔) ก่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง เว้นแต่เป็นการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการจัดการป่าชุมชน เช่น การสร้างหอดูไฟป่า ฝ่ายชะลอน้ำ ที่พักลาดตระเวน หรือศาลาเรียนรู้ โดยสิ่งปลูกสร้างดังกล่าวต้องมีลักษณะกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ไม่เป็นการทำลายสภาพ ธรรมชาติเดิม และต้องได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัดก่อน

บทกำหนดโทษตามกฎหมาย

กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดโทษไว้ ๒ ประเภท ได้แก่ โทษทางปกครองและโทษอาญา โดยมีโทษทางปกครองเป็นหลัก โดยโทษสูงสุดสำหรับโทษทางปกครอง ได้แก่ กรณีผู้ซึ่งได้รับอนุญาตให้เข้าไป กระทำการในป่าชุมชนเพื่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย หรือสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ **ได้นำทรัพยากร ชีวภาพออกจากป่าชุมชน**โดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด หรือไม่ได้ แจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัดทราบกรณีที่เป็น การดำเนินการโดยกรมป่าไม้หรือกรมทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่ง โดยผู้ซึ่งต้องระวางโทษปรับทางปกครองไม่เกินสามแสนบาท และหากการกระทำ ดังกล่าวเป็นการนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ศึกษาวิจัยเพื่อหาผลประโยชน์ทางการค้าด้วย ผู้กระทำความผิดต้องระวาง โทษปรับทางปกครองไม่เกินหกแสนบาท

สำหรับโทษอาญา เป็นการกำหนดโทษสำหรับผู้ซึ่งกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืน มาตรการควบคุมดูแลป่าชุมชนตามที่กฎหมายกำหนดตามที่ระบุไว้ข้างต้นแล้ว โดยผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุก ไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และถ้าเป็นการกระทำในบริเวณเพื่อการอนุรักษ์ หรือกระทำแก่ไม้ทรงคุณค่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับ ไม่เกินสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๔) พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. ๒๕๕๘

กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพไว้ในมาตรา ๒๑ โดยกำหนดให้การกำหนดนโยบายและการกำกับเกี่ยวกับการบริหารจัดการการประมงอย่างน้อยต้องมุ่งให้ เกิดผลสัมฤทธิ์ ๗ ประการ ได้แก่ (๑) ให้เกิดการสงวน รักษา และป้องกันสัตว์น้ำมีให้สูญพันธุ์ และให้สามารถใช้ประโยชน์แหล่งทรัพยากรสัตว์น้ำได้อย่างยั่งยืน เกิดความสมดุลของระบบนิเวศและ **ความหลากหลาย ทางชีวภาพ** (๒) ป้องกันมิให้มีการสนับสนุนการทำการประมงที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าในด้านการสนับสนุน บุคลากร น้ำมันเชื้อเพลิง เครื่องมือทำการประมง หรือสิ่งของอื่นใด (๓) มีมาตรการในการกำกับและควบคุมให้

การทำการประมงเป็นไปอย่างสอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศ และมาตรฐานสากล (๔) มีแนวทางในการพัฒนาความร่วมมือในการทำการประมงกับรัฐอื่นและองค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ เพื่อสงวนและจัดการเกี่ยวกับการคุกคามทรัพยากรสัตว์น้ำ การย้ายถิ่นของสัตว์น้ำหรือแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ โดยใช้หลักการป้องกันล่วงหน้า (๕) มีมาตรการป้องกันมิให้มีการทำการประมงจนเป็นการรบกวนหรือขัดขวางกระบวนการของธรรมชาติในการใช้เวลาผลิตและฟื้นฟูกำลังการผลิตอย่างเพียงพอ เพื่อให้การทำการประมงสอดคล้องกับการผลิตสูงสุดของธรรมชาติ และสามารถใช้อย่างยั่งยืน (๖) มีมาตรการที่กำหนดให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยต้องดำเนินการปรับปรุงกฎหมาย หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าและพัฒนาการของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการทำการประมงขององค์การระหว่างประเทศ และ (๗) มีแนวทางให้ผู้ประกอบอาชีพการประมง และอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องกับการประมงได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และป้องกันแหล่งทรัพยากรประมงและทรัพยากรสัตว์น้ำให้อยู่ในสถานะที่เหมาะสม และสามารถทำการประมงได้อย่างยั่งยืน

มาตรการอนุรักษ์และบริหารจัดการ

กฎหมายได้กำหนดมาตรการที่สำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์และบริหารจัดการให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ และรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำและระบบนิเวศไว้อย่างยั่งยืนตามหลักการป้องกันล่วงหน้า โดยมีมาตรการทางกฎหมายหลายประการ เช่น (๑) การห้ามมิให้ผู้ใดจับสัตว์น้ำในเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์น้ำ เว้นแต่เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ทางวิชาการหรือเพื่อการบำรุงรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ และได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีกรมประมงหรือผู้ซึ่งอธิบดีกรมประมงมอบหมาย (๒) การกำหนดให้บุคคลใดโดยเจตนาหรือโดยประมาททำให้ที่จับสัตว์น้ำเกิดมลพิษในลักษณะที่น่าจะเป็นอันตรายแก่สัตว์น้ำ ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือหรือป้องกันชีวิตสัตว์น้ำ และทำให้ที่จับสัตว์น้ำฟื้นฟูกลับสู่สภาพตามธรรมชาติตามข้อกำหนด (๓) การห้ามมิให้ผู้ใดทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงที่จับสัตว์น้ำที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินให้ผิดไปจากสภาพที่เป็นอยู่ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากพนักงานเจ้าหน้าที่ (๔) การห้ามมิให้ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งสัตว์น้ำหรือผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกายมนุษย์หรือต่อสัตว์น้ำอื่น สิ่งแวดล้อมของสัตว์น้ำ ทรัพยากรของบุคคลหรือสาธารณสมบัติ หรือเป็นผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์ตามประเภท ชนิด ลักษณะ จำนวนหรือขนาดที่กำหนดในกฎกระทรวง และ (๕) การห้ามมิให้ผู้ใดทำการประมงในพื้นที่และในระยะเวลาฤดูสัตว์น้ำมีไข่หรือวางไข่ เลี้ยงตัวอ่อน หรือระยะเวลาอื่นใดที่จำเป็นต่อการคุ้มครองสัตว์น้ำตามที่อธิบดีกรมประมงประกาศกำหนด เว้นแต่จะใช้เครื่องมือ วิธีการทำการประมง และปฏิบัติตามเงื่อนไขอื่นตามที่อธิบดีกรมประมงกำหนด

(๕) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัตินี้ไม่ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพโดยตรง อย่างไรก็ตาม กฎหมายนี้ให้ความหมายของ “สิ่งแวดล้อม” หมายความว่า สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ

ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น ประกอบกับเมื่อพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมายแล้ว จะเห็นได้ว่า มีบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ กล่าวคือ การประกาศกำหนด**เขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมและมาตรการคุ้มครอง** โดยกฎหมายกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยคำแนะนำของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร หรือมีระบบนิเวศตามธรรมชาติที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นโดยทั่วไป หรือมีระบบนิเวศตามธรรมชาติที่อาจถูกทำลาย หรืออาจได้รับผลกระทบกระเทือนจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ได้โดยง่าย หรือเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางธรรมชาติหรือศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์ และพื้นที่นั้นยังมิได้ถูกประกาศกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ เป็น “**เขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม**” และต้องกำหนดมาตรการคุ้มครองอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างไว้ในกฎกระทรวงด้วย ได้แก่ (๑) การใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติ หรือมิให้กระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศตามธรรมชาติ หรือคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (๒) ห้ามการกระทำหรือกิจกรรมใด ๆ ที่อาจเป็นอันตราย หรือก่อให้เกิดผลกระทบในทางเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของพื้นที่นั้นจากลักษณะตามธรรมชาติ หรือเกิดผลกระทบต่อคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (๓) ประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนที่จะทำการก่อสร้างหรือดำเนินการในพื้นที่นั้น มีหน้าที่ต้องเสนอรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (๔) วิธีจัดการโดยเฉพาะสำหรับพื้นที่นั้น รวมทั้งการกำหนดขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ในการร่วมมือและประสานงานให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติหรือระบบนิเวศตามธรรมชาติหรือคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่นั้น และ (๕) มาตรการคุ้มครองอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควรและเหมาะสมแก่สภาพของพื้นที่นั้น

(๖) พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. ๒๕๕๘

แม้ว่าพระราชบัญญัตินี้จะไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพโดยตรง แต่เมื่อพิจารณาบทบัญญัติต่าง ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นกฎหมายที่มีความมุ่งหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งนอกเขตอนุรักษ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ชุมชนชายฝั่ง โดยกฎหมายได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสนับสนุนจากชุมชนชายฝั่งและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการ การปลูก การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยให้กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งพิจารณาให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนในเรื่อง (๑) การแสดงความคิดเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาจัดทำนโยบายและแผนการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งแห่งชาติและจังหวัด (๒) ให้คำปรึกษาในการบริหารจัดการ การปลูก การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รวมทั้งช่วยเหลือและสนับสนุนการดำเนินงาน โครงการ หรือกิจกรรมของชุมชนในเรื่องดังกล่าว และ (๓) เผยแพร่ความรู้หรือข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการบริหารจัดการ การปลูก การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการ

ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ตลอดจนเรื่องอื่นตามที่อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งกำหนด

การคุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

๑. พื้นที่ป่าชายเลนอนุรักษ์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการนโยบายและแผนการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งแห่งชาติ มีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้พื้นที่ป่าชายเลนบริเวณหนึ่งบริเวณใดเป็นพื้นที่ป่าชายเลนอนุรักษ์ เพื่อประโยชน์ในการสงวน การอนุรักษ์ และการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนให้คงสภาพธรรมชาติและมีสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่มีความสมบูรณ์ โดยต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า หรือไม่อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินของบุคคลใดซึ่งมิใช่หน่วยงานของรัฐ และต้องกำหนดมาตรการคุ้มครอง และมีแผนที่แสดงแนวเขตพื้นที่ป่าชายเลนอนุรักษ์แนบท้ายกฎกระทรวงด้วย ทั้งนี้ ในกรณีที่พื้นที่ป่าชายเลนหรือป่าชายเลนอนุรักษ์อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือป่า อำนาจหน้าที่ของอธิบดีกรมป่าไม้ตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติหรือกฎหมายว่าด้วยป่าไม้จะเป็นอำนาจหน้าที่ของอธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

๒. พื้นที่คุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการนโยบายและแผนการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งแห่งชาติ มีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดพื้นที่คุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เพื่อประโยชน์ในการสงวน การอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่มีใช้พื้นที่ป่าชายเลน เพื่อให้คงสภาพธรรมชาติและมีสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่มีความสมบูรณ์ โดยพื้นที่ที่กำหนดต้องเป็น (๑) พื้นที่ที่มีทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอยู่ในสภาพสมบูรณ์อันสมควรสงวนไว้ให้คงอยู่ในสภาพทางธรรมชาติเดิม (๒) พื้นที่ที่เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์และพืชตามสภาพทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ (๓) พื้นที่ที่มีความสำคัญด้านระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งอันควรแก่การอนุรักษ์ (๔) พื้นที่ที่มีได้อยู่ในเขตอนุรักษ์ หรือเขตที่ได้รับอนุญาตให้ทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตามกฎหมายว่าด้วยการประมง โดยกฎกระทรวงดังกล่าวต้องกำหนดมาตรการคุ้มครองพื้นที่ และมีแผนที่แสดงแนวเขตพื้นที่คุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งแนบท้ายกฎกระทรวงด้วย

๓. พื้นที่ที่ใช้มาตรการคุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่ต้องเสนอต่อคณะรัฐมนตรีโดยไม่ชักช้าเพื่อขออนุมัติใช้มาตรการคุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และกำหนดหน่วยงานของรัฐที่จะเป็นผู้ดำเนินการตามมาตรการดังกล่าวตามความจำเป็นและเหมาะสมเพื่อควบคุมและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้น ในกรณีที่ปรากฏว่าทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอาจถูกทำลายหรือได้รับความเสียหายอย่างร้ายแรงเข้าขั้นวิกฤติ หรือเป็นกรณีที่คณะกรรมการนโยบายและแผนการบริหาร

จัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งแห่งชาติเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสงวน คุ่มครอง หรืออนุรักษ์ไว้เพื่อประโยชน์หรือสร้างความสมบูรณ์ของระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่ง และเมื่อได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีแล้ว รัฐมนตรีฯ ต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดประเภทของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รายละเอียดเกี่ยวกับมาตรการคุ้มครอง และกำหนดระยะเวลาที่จะใช้มาตรการคุ้มครองดังกล่าว โดยในกรณีที่มีความจำเป็นอาจกำหนดให้มีแผนที่แสดงแนวเขตพื้นที่ที่จะใช้มาตรการคุ้มครองด้วยก็ได้

๔. การกำหนดมาตรการคุ้มครอง

กฎหมายกำหนดมาตรการคุ้มครองพื้นที่ป่าชายเลนอนุรักษ์ พื้นที่คุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และพื้นที่ที่ใช้มาตรการคุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ในเรื่องหนึ่งเรื่องใด ดังต่อไปนี้ (๑) กำหนดห้ามดำเนินกิจกรรมหรือกระทำการใด ๆ ที่อาจเป็นอันตรายหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (๒) กำหนดมาตรการในการสงวน การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งตามความเหมาะสมแก่สภาพพื้นที่นั้น (๓) กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติหรือมิให้กระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศตามธรรมชาติ (๔) กำหนดมาตรการในการคุ้มครองชายหาดเพื่อประโยชน์สาธารณะ และ (๕) กำหนดมาตรการคุ้มครองอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร และเหมาะสมแก่สภาพพื้นที่นั้น

๕. การระงับการกระทำหรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

กฎหมายกำหนดให้อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งหรือผู้ซึ่งอธิบดีฯ มอบหมาย มีอำนาจสั่งให้บุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ระงับการกระทำหรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเป็นการชั่วคราวตามความเหมาะสม ในกรณีที่อธิบดีฯ หรือผู้ซึ่งอธิบดีฯ มอบหมาย เห็นว่าการกระทำหรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งนั้นอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบหรือเกี่ยวข้องกับหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานใด อธิบดีฯ หรือผู้ซึ่งอธิบดีฯ มอบหมายมีหน้าที่แจ้งประสานงานหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบหรือเกี่ยวข้องนั้นโดยมิชักช้า เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามอำนาจหน้าที่ต่อไป เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วนและหากปล่อยให้นิ่งช้าไปจะทำให้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีความเสียหายเพิ่มขึ้น หรือไม่มีหน่วยงานของรัฐหน่วยงานใดที่รับผิดชอบหรือเกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าว กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีอำนาจดำเนินการใด ๆ เพื่อแก้ไขหรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในบริเวณดังกล่าว ในการนี้ อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งหรือผู้ซึ่งอธิบดีฯ มอบหมาย อาจกำหนดวิธีการและระยะเวลาดำเนินการเท่าที่จำเป็นเพื่อให้บุคคลที่ก่อความเสียหายดำเนินการเพื่อแก้ไขหรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในบริเวณนั้นด้วยก็ได้ ทั้งนี้ ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบหรือเกี่ยวข้องหรือกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้ดำเนินการเพื่อแก้ไขหรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น หรือเมื่อความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้ระงับสิ้นไปแล้ว อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งหรือผู้ซึ่งอธิบดีฯ มอบหมายสามารถพิจารณายกเลิกคำสั่งที่ได้ออกไปได้

(๒.๒) กฎหมายเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ

การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความหลากหลายทางชีวภาพนั้นเป็นแหล่งกำเนิดองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็น ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจ การสาธารณสุข และยารักษาโรค รวมถึงเป็นถิ่นกำเนิดของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในทางภูมิศาสตร์ แม้ในปัจจุบันประเทศไทยจะยัง ไม่มีกฎหมายว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในลักษณะที่เป็นกฎหมายกลางบัญญัติ ขึ้นไว้โดยตรง แต่เมื่อพิจารณาบริบทของกฎหมายที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าหลักการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จาก ความหลากหลายทางชีวภาพได้มีกำหนดอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ ดังต่อไปนี้

(๑) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพในอุทยานแห่งชาติ ให้เป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นหลักการสำคัญของพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒ ดังปรากฏให้เห็นจากเหตุผลของพระราชบัญญัติที่ระบุว่าพระราชบัญญัติฯ มีบทบัญญัติในการสงวน อนุรักษ์ ค้ำครอง และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม มิให้ถูกทำลาย เพื่อประโยชน์ของ ประเทศในการเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางธรรมชาติหรือนันทนาการของประชาชน และเพื่อให้การใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพในอุทยานแห่งชาติให้เป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืน

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฯ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากความหลากหลาย ทางชีวภาพโดยตรงอยู่ในหมวด ๔ ว่าด้วยการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมาตรา ๓๔ แห่งพระราชบัญญัติฯ กำหนดให้ผู้ที่เก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์ไม้ หรือพันธุ์สัตว์ดังกล่าว รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพในอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ หรือสวนรุกขชาติ เพื่อการศึกษาหรือวิจัยอันเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ จะต้อง ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามระเบียบที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ กำหนดโดยความเห็นชอบของ คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ โดยบทบัญญัติมาตรานี้ตราขึ้นเพื่อรองรับพันธกรณีที่ประเทศไทยต้องปฏิบัติ ภายใต้สนธิสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) และพิธีสาร นาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม อย่างยุติธรรมและเท่าเทียม (Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization)^{๑๒๘}

จากบทบัญญัติดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฯ ใช้ระบบการอนุญาตจึงจะกระทำได้ และจำกัดเฉพาะเพื่อการศึกษา หรือวิจัยอันเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเท่านั้น ส่วนการแบ่งปันผลประโยชน์จาก ผลการศึกษาหรือวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพในอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ หรือสวน

^{๑๒๘}บันทึกประกอบร่างพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. (เรื่องเสร็จที่ ๑๙๗๑/๒๕๖๑)

รุกขชาติ จะเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น ซึ่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฯ ไม่ได้กำหนดรายละเอียด และหลักเกณฑ์เรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ไว้โดยตรง ดังนั้น การแบ่งปันผลประโยชน์จากผล การศึกษา หรือวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพจึงต้องพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องว่ามีการวางหลักเกณฑ์ในเรื่อง การแบ่งปันผลประโยชน์ไว้อย่างไร โดยปัจจุบันมีกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่ระบุเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่าไว้ โดยครอบคลุมถึงการ ดำเนินการเพื่อวัตถุประสงค์เพื่อการค้าด้วย^{๑๒๙}

(๒) พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒

พระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายที่ส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์และพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อให้มี พันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม ส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม โดยการสร้างแรงจูงใจด้วยการให้ สิทธิและการได้รับความคุ้มครองสิทธิในพันธุ์พืชตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน จากเหตุผลของการตราพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัตินี้มีหลักการสำคัญในการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชซึ่งถือเป็นการใช้ประโยชน์ซึ่งความหลากหลาย ทางชีวภาพด้วยประการหนึ่ง

การใช้ประโยชน์พันธุ์พืชตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฯ กำหนดไว้แตกต่างกัน ตามลักษณะของพันธุ์พืช หากเป็นพันธุ์พืชที่มีการปรับปรุงหรือพัฒนาขึ้นใหม่จนได้รับการจดทะเบียนเป็น พันธุ์พืชใหม่แล้ว ผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ขาย หรือจำหน่ายด้วยประการใด นำเข้ามาในราชอาณาจักร ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือมีไว้เพื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าว ซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่ อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิดังกล่าวมีข้อยกเว้นหลายประการ เช่น การใช้ เพื่อการศึกษา การเพาะปลูก หรือขยายพันธุ์โดยเกษตรกรด้วยการใช้ส่วนขยายพันธุ์ที่ตนเองเป็นผู้ผลิต หรือการกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชใหม่โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า เป็นต้น

พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น เมื่อได้จดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นของ ชุมชนใดแล้ว ชุมชนนั้นจะมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออก นอกราชอาณาจักร หรือจำหน่ายด้วยประการใดซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น โดยองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์ที่ได้รับหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมือง เฉพาะถิ่นเป็นผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้นแทนชุมชนดังกล่าว แต่ทั้งนี้สิทธิดังกล่าวก็มีข้อยกเว้น ไม่ครอบคลุมถึง (๑) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครอง โดยไม่มีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นส่วนขยายพันธุ์หรือเพื่อการค้า (๒) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครอง

^{๑๒๙}เอกสารบันทึกความเห็นเจ้าหน้าที่ฯ (นางสาววิราภรณ์ โฆษิตวุฒิพันธุ์ และนางสาวกุสุมา สุพุทธิ) แพ้มงาน ร่างกฎหมาย เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. (เรื่องเสร็จที่ ๑๙๗๑/๒๕๖๑)

ซึ่งกระทำโดยสุจริต และ (๓) การเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์สำหรับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครองโดยเกษตรกรด้วยการใช้ส่วนขยายพันธุ์ที่ตนเองเป็นผู้ผลิต

นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดให้ผู้ซึ่งเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลอง หรือวิจัยเพื่อประโยชน์ในทางการค้า จะต้องได้รับอนุญาต และต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์ที่ได้รับหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นเป็นผู้ทำนิติกรรมแทนชุมชน ทั้งนี้ โดยกฎหมายได้กำหนดหลักการเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์ที่ได้รับจากการอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น โดยให้จัดสรรแก่ผู้ซึ่งอนุรักษ์หรือพัฒนาพันธุ์พืชร้อยละ ๒๐ จัดสรรเป็นรายได้ร่วมกันของชุมชนร้อยละ ๖๐ และจัดสรรแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์ที่เป็นผู้ทำนิติกรรมแทนชุมชนร้อยละ ๒๐ ด้วย

กรณีพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า กฎหมายกำหนดให้ใช้ระบบอนุญาต โดยผู้ซึ่งเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่าหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลอง หรือวิจัยเพื่อประโยชน์ในทางการค้า จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ โดยให้นำเงินรายได้ตามข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ส่งเข้า กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง

(๓) พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗

หลักการสำคัญของการประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ คือ การตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ โดยรัฐบาลในขณะนั้นได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติว่าจะสงวนป่าไม้ไว้เป็นเนื้อที่ประมาณร้อยละ ๕๐ ของเนื้อที่ประเทศไทย คือ เป็นเนื้อที่ป่าสงวนรวมประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๕๖ ล้านไร่ แต่จากข้อมูลสารสนเทศกรมป่าไม้ พบว่า พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ มีจำนวนประมาณ ๑๐๒ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๓๑.๕๙ ของพื้นที่ประเทศเท่านั้น^{๑๓๐} จำนวนพื้นที่ป่าจึงยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ แม้ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมอัตราโทษตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ให้สูงขึ้นก็ตาม

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๘ มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ ให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลที่จะช่วยเหลือราษฎรที่มีความจำเป็นในการครองชีพสามารถเข้าทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้โดยไม่เดือดร้อนและมีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง จึงได้แก้ไขกฎหมายให้ทางราชการมีอำนาจอนุญาตให้บุคคลเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ มีการอนุญาตให้ทางราชการและองค์การของรัฐใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นการชั่วคราวได้ รวมทั้งการแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๙ เพื่อให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบ

^{๑๓๐}ข้อมูลสารสนเทศกรมป่าไม้, <http://forestinfo.forest.go.th/Content.aspx?id=1> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๕)

และเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาติประจำจังหวัด เพื่อกำหนดมาตรการที่จำเป็นในการควบคุมดูแล การส่งเสริมการปลูกป่า และการฟื้นฟูสภาพป่าสงวนแห่งชาติ และกำหนดให้มีคณะกรรมการพิจารณาการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อเสนอแนะมาตรการ และแนวทางในการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติฯ จึงถือเป็นกฎหมาย ที่กำหนดให้มีการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพฉบับหนึ่งด้วยเช่นกัน

(๔) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒ เป็นการปรับปรุงพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นการปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศ ตามอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดของสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD)^{๑๓๑} โดยหลักการสำคัญที่เพิ่มขึ้นมาในการปรับปรุงกฎหมายครั้งนี้คือการกำหนดหลักเกณฑ์การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ โดยบทบัญญัติที่กล่าวถึงการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพโดยตรงตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าฯ ได้แก่ บทบัญญัติมาตรา ๗๑ ที่กำหนดให้ผู้ซึ่งเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ป่า หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์ไม้หรือพันธุ์สัตว์ปาดังกล่าว รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เพื่อการศึกษาหรือวิจัย จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามระเบียบที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ กำหนดด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ทั้งนี้ โดยการแบ่งปันผลประโยชน์จากผลการศึกษาวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

(๒.๓) กฎหมายเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ

กฎหมายเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ ในปัจจุบันนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นกรณีการกำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีลักษณะเฉพาะเรื่อง เช่น กรณีพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พืชสมุนไพรต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ทางการแพทย์ รวมทั้งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติและป่าชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุป ดังนี้

(๑) พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒

กฎหมายนี้มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์และพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิมอันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม โดยการส่งเสริม และสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและความคุ้มครองตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนา

^{๑๓๑} คำชี้แจงความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. (แฟ้มเรื่องเสร็จที่ ๔๗/๒๕๖๒)

การใช้ประโยชน์พื้นที่พื้นเมืองเฉพาะถิ่น พื้นที่พื้นเมืองทั่วไป และพื้นที่ป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างยั่งยืน ซึ่งกฎหมายดังกล่าวนี้ได้กำหนดมาตรการเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพไว้ในหลายประการ เช่น (๑) การขอจดทะเบียนพื้นที่ใหม่ โดยในคำขอจดทะเบียนต้องมีรายละเอียดประการหนึ่งกำหนดเกี่ยวกับข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ในกรณีที่ใช้พื้นที่พื้นเมืองทั่วไป หรือพื้นที่ป่า หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพื้นที่ดังกล่าวในการปรับปรุงพื้นที่สำหรับใช้ประโยชน์ในทางการค้า (๒) การคุ้มครองพื้นที่พื้นเมืองเฉพาะถิ่น โดยกำหนดให้การเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพื้นที่พื้นเมืองเฉพาะถิ่นหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพื้นที่ดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพื้นที่ ศึกษา ทดลอง หรือวิจัยเพื่อประโยชน์ในทางการค้าจะต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้พื้นที่พื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้น (๓) การคุ้มครองพื้นที่พื้นเมืองทั่วไปและพื้นที่ป่า ซึ่งกำหนดให้การเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพื้นที่พื้นเมืองทั่วไป พื้นที่ป่าหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพื้นที่ดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพื้นที่ ศึกษา ทดลอง หรือวิจัยเพื่อประโยชน์ในทางการค้า จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ โดยให้นำเงินรายได้ตามข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ส่งเข้ากองทุนคุ้มครองพื้นที่ ด้วย

(๒) พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒

กฎหมายนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพและบำบัดรักษาโรคด้วยการแพทย์แผนไทย ซึ่งประกอบด้วยการใช้สมุนไพรชนิดไทย การดูแลรักษากระดูกแบบดั้งเดิม การบำบัดทางจิต ตลอดจนวิถีธรรมชาติอื่น ๆ เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครอบครัว ชุมชน และระดับชาติ และกระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายในการพัฒนาการแพทย์แผนไทย โดยนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐาน และผสมผสานการให้บริการทางการแพทย์แผนไทยในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ พร้อมกับส่งเสริมและการวิจัยพัฒนายาจากสมุนไพรเพื่อผลทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศไทยพึ่งตนเองด้านการผลิตยาได้มากขึ้น แต่ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย อาทิ สมุนไพร สูตรยา อันมีประโยชน์ต่อการนำมาพัฒนาและใช้ประโยชน์ยังมิได้รับการคุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ จึงได้กำหนดให้มีมาตรการคุ้มครองและส่งเสริมให้เอกชน ชุมชน และองค์กรเอกชนตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ในส่วนของการแบ่งปันผลประโยชน์เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพนั้น ได้กำหนดเกี่ยวกับการใช้สิทธิในภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยร่วมกัน โดยระบุให้ผู้มีสิทธิจดทะเบียนสิทธิในภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยร่วมกันจัดทำบันทึกข้อตกลงว่าจะใช้สิทธิร่วมกันอย่างไรมอบไว้กับนายทะเบียนพร้อมกับการจดทะเบียนด้วย

(๓) พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒

กฎหมายนี้มีความมุ่งหมายในการส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ปันฟู จัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนในรูปแบบของป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการป่าชุมชนและได้ประโยชน์จากป่าชุมชนอันจะส่งผลให้ชุมชนสามารถดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลาย

ทางชีวภาพของประเทศให้มีความสมบูรณ์และยั่งยืน ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าวได้กำหนดมาตรการเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์จากการศึกษา ค้นคว้า วิจัย หรือสำรวจป่าชุมชนไว้ โดยกำหนดให้ผู้ซึ่งจะเข้าไปกระทำการในป่าชุมชน เพื่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย หรือสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ ต้องได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด โดยในการอนุญาตอาจกำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการศึกษา ค้นคว้า วิจัย หรือสำรวจนั้นให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยก็ได้ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนกำหนด ซึ่งปัจจุบันมีระเบียบคณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนว่าด้วยการรับ การเก็บรักษา และการใช้จ่ายเงินรายได้ของป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๕ ที่กำหนดอัตราและวงระเบียบเกี่ยวกับการให้คณะกรรมการจัดการป่าชุมชนเรียกเก็บค่าธรรมเนียม ค่าตอบแทน หรือค่าบริการ จากบุคคลที่มีใช้สมาชิกป่าชุมชนเนื่องในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อเป็นการสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน เช่น ค่าธรรมเนียมการเข้าไปศึกษา ค้นคว้า วิจัย หรือสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ (ปีละ/โครงการละ ๑๐,๐๐๐ บาท) ค่าตอบแทนการเก็บหาของป่า (ครั้งละ ๑๐๐ บาท/กิโลกรัมละ ๕๐๐ บาท) ค่าบริการเข้าไปในป่าชุมชนเพื่อท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน (ชาวไทย ผู้ใหญ่ครั้งละ ๑๐๐ บาท เด็กครั้งละ ๕๐ บาท/ชาวต่างชาติ ผู้ใหญ่ครั้งละ ๓๐๐ บาท เด็กครั้งละ ๑๕๐ บาท)

(๔) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฯ มีสาระสำคัญเป็นการสงวน อนุรักษ์ คุ้มครอง และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่า และภูเขา ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมมิให้ถูกทำลาย ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของประเทศในการเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางธรรมชาติ หรือนันทนาการของประชาชน และเพื่อให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในอุทยานแห่งชาติเป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืนและสอดคล้องกับข้อตกลงระหว่างประเทศตามพันธกรณีที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิก โดยกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดมาตรการการแบ่งปันประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพไว้ด้วย โดยกำหนดให้การศึกษาหรือวิจัยอันเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามระเบียบที่อธิบดี กรมอุทยานแห่งชาติฯ กำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ ทั้งนี้ โดยพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฯ กำหนดให้การแบ่งปันผลประโยชน์จากผลการศึกษาหรือวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพในอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ หรือสวนรุกขชาติ เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยเรื่องดังกล่าว

๒.๓ ระเบียบของฝ่ายบริหาร

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๖๓^{๑๓๒} กำหนดสาระสำคัญในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ

^{๑๓๒} ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๖๓ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๒๓๔ ง ลงวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๖๓

ให้มีหลักการครอบคลุมถึงกรณีการดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อความยั่งยืน การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ และการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ และหมายรวมถึงการดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับความปลอดภัยทางชีวภาพด้วย ทั้งนี้ ระเบียบสำนักงานนายกรัฐมนตรีดังกล่าวได้กำหนดให้มี **“คณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ”** เรียกโดยย่อว่า “กอช.” โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นประธานกรรมการ ซึ่ง กอช. มีหน้าที่และอำนาจที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในหลายประการ เช่น (๑) เสนอแนวทาง นโยบาย มาตรการ และแผนบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ รวมถึงระเบียบกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ความปลอดภัยทางชีวภาพ และการถ่ายทอดเทคโนโลยีต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อให้ความเห็นชอบ (๒) ให้ความเห็นแก่คณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการภายใต้แผนการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ (๓) เสนอแนะและให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีในการปฏิบัติตามแนวทาง นโยบาย มาตรการ และแผนการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ กฎหมาย และพันธกรณีตามความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ (๔) ประสานงาน โครงการความช่วยเหลือจากต่างประเทศเพื่อดำเนินการให้มีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยมีสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่เป็นหน่วยธุรการในฐานะสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ

อย่างไรก็ดี ขณะนี้ยังไม่มีกรอบระเบียบกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ความปลอดภัยทางชีวภาพ และการถ่ายทอดเทคโนโลยี ภายใต้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๖๓ ปัจจุบันจึงยังคงใช้ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่ออกตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๔๓ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ทั้งนี้ ตามข้อ ๑๗ แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๖๓

๒.๔ การจัดทำร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ.

โดยที่ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ จึงกำหนดให้มีการปฏิรูปกลไกด้านความหลากหลายทางชีวภาพไว้ในแผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจัดทำกฎหมายว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อเป็นกฎหมายกลางสำหรับบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศให้เป็นเอกภาพ และครอบคลุมการส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ยกกระต๊บบและปิดช่องว่างการบังคับใช้กฎหมายเฉพาะที่มีอยู่ในปัจจุบัน เกิดกลไกการอนุรักษ์

และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน มีกลไกการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม ตลอดจนกลไกการควบคุมผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ เกิดความร่วมมือกันในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ชุมชนได้รับการเสริมสร้างสมรรถนะและแรงจูงใจ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ของตนอย่างยั่งยืน ปกป้องสิทธิของชุมชนโดยชุมชนหรือเจ้าของทรัพยากรสามารถเจรจากับเอกชนหรือผู้ที่ประสงค์จะขอเข้าถึงทรัพยากรในชุมชนและทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพได้อย่างเป็นธรรมและเหมาะสม ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับจัดสรรผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในท้องถิ่นของตนอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม มีกลไกการกำกับดูแลเพื่อให้ประชาชนได้รับความคุ้มครอง ความปลอดภัยจากการใช้ประโยชน์จากสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม และรองรับการดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง^{๑๓๓} นอกจากนี้เมื่อพิจารณาสาระสำคัญตามแผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้กำหนดให้มีการยกร่างกฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพไว้ด้วยเช่นกัน

ในการนี้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้ดำเนินการจัดทำร่างพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. โดยยึดผลประโยชน์ของประเทศเป็นหลักและคำนึงถึงพันธกรณีระหว่างประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในส่วนที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีแล้วและที่อยู่ระหว่างพิจารณาเข้าร่วมเป็นภาคี รวมทั้งรองรับการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ในการประชุม ครั้งที่ ๓/๒๕๖๒ เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๒ ได้มีมติเห็นชอบในหลักการของร่างพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. โดยให้แจ้งเวียนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาให้ความเห็นและดำเนินการจัดทำร่างกฎหมายให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติหลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมายและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๖๒ ก่อนนำเสนอ กอช. ตามขั้นตอนต่อไป

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๖๓ เห็นชอบกับร่างแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ซึ่งจะดำเนินการคู่ขนานไปกับแผนการปฏิรูปประเทศฉบับเดิมที่ประกาศใช้ไปเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๑ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการตามกิจกรรมปฏิรูปประเทศที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ (Big Rock) ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ จนต่อมาเมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาและมีมติอนุมัติหลักการ

^{๑๓๓}การจัดทำร่างพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ., สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, เผยแพร่ทางเว็บไซต์สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ (ข้อมูลจาก <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER38/DRAWER027/GENERAL/DATA0001/00001287.PDF>) (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๕)

ร่างพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ตามที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอ และให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา^{๑๓๔}

ร่างพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๘ หมวด ได้แก่ หมวด ๑ บททั่วไป หมวด ๒ คณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ หมวด ๓ การเสริมสร้างสมรรถนะและแรงจูงใจในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ หมวด ๔ การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ หมวด ๕ การเข้าถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ และการแบ่งปันผลประโยชน์ หมวด ๖ การควบคุมผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ หมวด ๗ ความรับผิดชอบทางแพ่งในกรณีที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อความหลากหลายทางชีวภาพ หมวด ๘ บทกำหนดโทษ และบทเฉพาะกาล รวมจำนวน ๗๒ มาตรา มีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้^{๑๓๕}

(๑) ขอบเขตการบังคับใช้และกลไกการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

ขอบเขตการบังคับใช้และการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดอยู่ในตอนต้นของร่างพระราชบัญญัติฯ ในหมวด ๑ บททั่วไป โดยร่างพระราชบัญญัติฯ กำหนดให้ใช้บังคับแก่การบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพทั่วราชอาณาจักร เขตเศรษฐกิจจำเพาะ เขตไหล่ทวีป และทะเลหลวงที่ประเทศไทยมีสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศหรือความตกลงที่ประเทศไทยทำกับต่างประเทศ ทั้งนี้ โดยการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพต้องสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพควบคู่ไปกับการอนุรักษ์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่น และแนวทางการระมัดระวังล่วงหน้า (Precautionary Approach) เพื่อควบคุมผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนการกำหนดความรับผิดแก่ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อความหลากหลายทางชีวภาพ

ร่างพระราชบัญญัติฯ ได้วางหลักการที่แสดงถึงการเป็นกฎหมายกลางด้านความหลากหลายทางชีวภาพ โดยกำหนดให้การบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่มีกฎหมายกำหนดวิธีการในเรื่องดังกล่าวไว้โดยเฉพาะและมีหลักเกณฑ์หรือมีมาตรฐานไม่ต่ำกว่าที่กำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัตินี้ ก็ให้ใช้กฎหมายเฉพาะนั้นได้ ทั้งนี้ โดยได้กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจัดให้มีแผนจัดการความหลากหลายทางชีวภาพตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ ในทุกรอบระยะเวลาห้าปี โดยการประกาศใช้และการแก้ไขปรับปรุงแผนดังกล่าวต้องขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและเมื่อคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแล้วต้องเผยแพร่แผนจัดการความหลากหลายทางชีวภาพดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา รวมทั้งหน่วยงานของรัฐต้องดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจของตนให้สอดคล้องกับแผนดังกล่าวด้วย

^{๑๓๔}รายละเอียดของมติคณะรัฐมนตรีเรื่องนี้สามารถสืบค้นได้จากเว็บไซต์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี https://resolution.soc.go.th/?prep_id=405848

^{๑๓๕}ได้รับข้อมูลจากฝ่ายกฎหมายทรัพยากร กองกฎหมายทรัพยากรธรรมชาติ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

สำหรับ *หน่วยงานผู้รับผิดชอบ* นั้น ร่างพระราชบัญญัติฯ กำหนดให้ในกรณีที่ไม่มีหน่วยงานผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติตามร่างพระราชบัญญัติฯ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบ และมีหน้าที่และอำนาจดำเนินการตามกฎหมายนี้แทน อีกทั้งยังกำหนดให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่ในการรับขึ้นทะเบียนการเป็น “ชุมชนท้องถิ่น” ตามร่างพระราชบัญญัตินี้ด้วย

ร่างพระราชบัญญัติฯ ได้กำหนดบทนิยามความหมายที่สำคัญ คือ *“ความหลากหลายทางชีวภาพ”* หมายความว่า ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในทุกแหล่ง และให้หมายความรวมถึงความซับซ้อนเชิงระบบนิเวศที่สิ่งมีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งในนั้น ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายภายในชนิดพันธุ์เดียวกัน ความหลากหลายระหว่างชนิดพันธุ์ และความหลากหลายของระบบนิเวศ *“ทรัพยากรชีวภาพ”* หมายความว่า ทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิต หรือส่วนใด ๆ ของสิ่งมีชีวิต ประชากร หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตหรือระบบนิเวศ ไม่ว่าจะถือครองโดยผู้ใดซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงหรือตามศักยภาพต่อมนุษยชาติ และให้หมายความรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพ *“สิ่งมีชีวิต”* หมายความว่า หน่วยทางชีวภาพใด ๆ ที่สามารถโอนย้ายหรือถอดรูปแบบสารพันธุกรรมหรือขยายจำนวนได้ด้วยตัวเอง รวมถึงหน่วยทางชีวภาพที่เป็นหมัน ไวรัส และไวรอยด์ *“ทรัพยากรพันธุกรรม”* หมายความว่า ส่วนประกอบใด ๆ ของพืช สัตว์ จุลชีพ หรือจากแหล่งอื่นใดซึ่งบรรจุหน่วยสืบทอดทางพันธุกรรม ซึ่งมีมูลค่าตามความเป็นจริงหรืออาจมีมูลค่าในอนาคต *“ทรัพยากรชีวภาพคุ้มครอง”* หมายความว่า ทรัพยากรชีวภาพที่เป็นประเภทชนิดพันธุ์ที่หายาก ชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่น หรือชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามใกล้จะสูญพันธุ์ และยังไม่มีการคุ้มครองตามกฎหมายอื่นหรือมีการคุ้มครองตามกฎหมายอื่นแต่ไม่เพียงพอ

(๒) องค์การกำกับดูแล

กำหนดให้มี “คณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ” เป็นองค์กรกำกับดูแลการดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยมีนายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นรองประธานกรรมการคนที่หนึ่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองประธานกรรมการคนที่สอง กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน ๙ คน และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่น้อยกว่า ๕ คนแต่ไม่เกิน ๑๐ คน โดยมีเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นกรรมการและเลขานุการ โดยคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ มีหน้าที่และอำนาจทั้งทางด้านนโยบายและการบริหารจัดการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพหลายประการ เช่น การเสนอแนะและให้คำปรึกษาแก่นายกรัฐมนตรีในการกำหนดภารกิจให้แก่หน่วยงานของรัฐที่ต้องรับผิดชอบหรือดำเนินการตามกฎหมายนี้ การเสนอแนะและให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีหรือหน่วยงานของรัฐในการปฏิบัติตามกฎหมายนี้ กฎหมาย และพันธกรณีตามความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ การเสนอแนวทางและนโยบาย มาตรการ และแผนการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ การกำหนดมาตรการเกี่ยวกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ การให้ความเห็นชอบมาตรการคุ้มครอง ป้องกัน แก้ไขและฟื้นฟู

ความหลากหลายทางชีวภาพ การพิจารณาระดับข้อพิพาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกัน เป็นต้น โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ และมีหน้าที่และอำนาจในการดำเนินงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การพัฒนาระบบข้อมูลและเครือข่ายข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ การเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐหรือคณะกรรมการอื่นที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายหรือตามมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ กับหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ของต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ การให้คำปรึกษา จัดอบรม และสร้างความตระหนักในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพแก่บุคลากรของรัฐ องค์กรภาคเอกชน และประชาชน

(๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

บทบัญญัติในหมวดว่าด้วยการเสริมสร้างสมรรถนะและแรงจูงใจในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่น โดยกำหนดให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบพิจารณาให้การส่งเสริม สนับสนุน และให้คำปรึกษาแก่ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพหลายประการ อาทิเช่น การสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำบัญชีรายการทรัพยากรชีวภาพในระดับท้องถิ่น ส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นพัฒนาองค์ความรู้และสมรรถนะด้านการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ให้คำปรึกษาแก่ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ การช่วยเหลือและสนับสนุนการดำเนินงาน โครงการ หรือกิจกรรมในเรื่องดังกล่าว รวมทั้งเผยแพร่ความรู้หรือข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้ การจะเป็นชุมชนท้องถิ่นได้ต้องเป็นกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันโดยมีผลประโยชน์และวัตถุประสงค์ร่วมกันเพื่ออนุรักษ์หรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพในท้องถิ่นของตนอย่างยั่งยืน และได้ขึ้นทะเบียนตามร่างพระราชบัญญัตินี้ด้วย

นอกจากนี้ ร่างพระราชบัญญัตินี้ ยังกำหนดให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบดำเนินการตามมาตรการจูงใจด้านการเงิน การคลัง ภาษีอากร การส่งเสริมการลงทุน หรือมาตรการจูงใจอื่น เพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนควบคู่กับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ให้กับประชาชน ชุมชนท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชน และภาคเอกชนอื่นใดที่ดำเนินการด้านการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนด้วย

(๔) การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ร่างพระราชบัญญัตินี้ กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ มีอำนาจประกาศให้พื้นที่ที่มีระบบนิเวศหรือความหลากหลายทางชีวภาพที่เหมาะสมสำหรับการคุ้มครองรักษาถิ่นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต

ตามธรรมชาติเป็น “เขตคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ” เพื่อกำหนดมาตรการคุ้มครอง ป้องกัน แก้ไข และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่นั้น ทั้งนี้ หากพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานของรัฐอื่น การกำหนดเขตคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพจะต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานของรัฐเจ้าของพื้นที่ก่อน และเมื่อมีการประกาศเขตคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว การดำเนินมาตรการคุ้มครอง ป้องกัน แก้ไขและฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ดังกล่าวต้องเป็นไปตามมาตรการที่ระบุไว้ในประกาศดังกล่าว เว้นแต่กฎหมายอื่นได้กำหนดมาตรการในเรื่องดังกล่าวไว้ไม่ต่ำกว่า มาตรการที่กำหนดนั้น

ในกรณีที่ทรัพยากรชีวภาพใดเป็นชนิดพันธุ์ที่หายาก ชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่น หรือชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามใกล้จะสูญพันธุ์ และยังไม่มีการคุ้มครองตามกฎหมายอื่นหรือมีการคุ้มครองตามกฎหมายอื่นแต่การคุ้มครองยังไม่เพียงพอ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติมีอำนาจออกประกาศกำหนดให้ทรัพยากรชีวภาพนั้นเป็น “ทรัพยากรชีวภาพคุ้มครอง” และกำหนดมาตรการคุ้มครองและป้องกันผลกระทบต่อทรัพยากรชีวภาพนั้นก็ได้ โดยในการประกาศกำหนดเรื่องดังกล่าวต้องมีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียด้วย นอกจากนี้ ร่างพระราชบัญญัติฯ กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ มีหน้าที่ในการจัดทำ “บัญชีทรัพยากรชีวภาพ” ในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น (ไม่รวมพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานผู้รับผิดชอบ (หน่วยงานของรัฐที่นายกรัฐมนตรีประกาศให้เป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบ ตามร่างพระราชบัญญัตินี้)) โดยการจัดทำบัญชีดังกล่าวต้องจัดให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นด้วย

(๕) การเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์

ร่างพระราชบัญญัติฯ กำหนดให้ใช้กลไกการอนุญาต โดยกำหนดให้ผู้ซึ่งประสงค์จะเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในความครอบครองหรือความรับผิดชอบของหน่วยงานผู้รับผิดชอบตามร่างพระราชบัญญัตินี้ ต้องยื่นคำขออนุญาตเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพต่อหน่วยงานผู้รับผิดชอบทรัพยากรชีวภาพนั้น หรือสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกรณีที่ไม่มีหน่วยงานผู้รับผิดชอบทรัพยากรชีวภาพนั้น โดยผู้ยื่นคำขออนุญาตต้องแจ้งวัตถุประสงค์ของการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพดังกล่าว โดยหากมีความประสงค์จะนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์จะต้องแจ้งความประสงค์ดังกล่าวไปพร้อมกันด้วย ทั้งนี้ ผู้ได้รับอนุญาตจะต้องไม่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพเพื่อการค้า โดยหากต่อมาผู้ได้รับอนุญาตประสงค์จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพเพื่อการค้าจะต้องยื่นคำขออนุญาตและทำข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์กับหน่วยงานผู้รับผิดชอบก่อน สำหรับการพิจารณาอนุญาตการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพนั้น จะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อความหลากหลายทางชีวภาพและข้อเสนอแนะของชุมชนท้องถิ่นด้วย อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพข้างต้นไม่ใช่บังคับกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพโดยชุมชนท้องถิ่นตามจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นเพื่อการยังชีพในครัวเรือนตามสมควร และการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมมนุษย์

ในส่วนของการจัดทำข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพนั้น ร่างพระราชบัญญัติฯ กำหนดให้พิจารณาแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้ไม่ว่าจะคำนวณเป็นเงินได้หรือไม่ตามสัดส่วนที่เหมาะสมและเป็นธรรม ซึ่งอย่างน้อยต้องจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่หน่วยงานผู้รับผิดชอบ ชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งทรัพยากรชีวภาพที่ได้รับอนุญาตให้เข้าถึง และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยหากมีกรณีที่มีข้อโต้แย้งใด ๆ เกี่ยวกับการทำข้อตกลงการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ คณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติจะมีหน้าที่และอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาด

(๖) การควบคุมผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ

ร่างพระราชบัญญัติฯ กำหนดหลักการในการควบคุมดูแลการใช้สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมในกระบวนการต่าง ๆ และการใช้ประโยชน์จากสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่นำเข้ามาจากต่างประเทศและที่มีอยู่ภายในประเทศให้เป็นไปอย่างปลอดภัย เหมาะสม และสอดคล้องกับการดำเนินงานในระดับสากลเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม (ยกเว้นสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่เป็นยาสำหรับมนุษย์หรือสัตว์ที่มีกฎหมายควบคุมอยู่แล้ว) ต้องไม่ฝ่าฝืนและต้องปฏิบัติตามที่ร่างพระราชบัญญัตินี้กำหนด นอกจากนี้ ร่างพระราชบัญญัตินี้ยังควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพประเภทชนิดพันธุ์ต่างถิ่นหรือชนิดพันธุ์ที่อาจเป็นภัยคุกคามต่อทรัพยากรชีวภาพอื่นหรืออาจเป็นภัยคุกคามต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ด้วย โดยมาตรการในการควบคุมผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพมีหลายประการ สรุปได้ดังนี้

๑) กำหนดห้ามมิให้มีการปลดปล่อยสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมสู่สิ่งแวดล้อม เว้นแต่จะเป็นการปลดปล่อยสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่ได้ดำเนินการตามกฎหมายและอยู่ในบัญชีปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมที่หน่วยงานผู้รับผิดชอบประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา โดยการควบคุม การอนุญาต หรือการกำกับสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมตามที่กำหนดในร่างพระราชบัญญัตินี้ต้องคำนึงถึงแนวทางการระมัดระวังล่วงหน้า (Precautionary Approach) ด้วย

๒) เจ้าของหรือผู้ครอบครองสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมมีหน้าที่ต้องควบคุมดูแลกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่หน่วยงานผู้รับผิดชอบประกาศกำหนด

๓) ผู้ใดครอบครองสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่ได้มาจากการพัฒนาขึ้นภายในประเทศที่ไม่อยู่ในบัญชีปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อม มีหน้าที่ต้องแจ้งการครอบครองสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมนั้นต่อหน่วยงานผู้รับผิดชอบ

๔) การนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่าน ซึ่งสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่ไม่อยู่ในบัญชีปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อม จะต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานผู้รับผิดชอบ

๕) การใช้สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่ไม่อยู่ในบัญชีปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมในสภาพควบคุมหรือการใช้ในภาคสนาม จะต้องได้รับใบอนุญาตจากหน่วยงานผู้รับผิดชอบ

๖) ผู้ใดประสงค์จะขึ้นบัญชีปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมซึ่งสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม จะต้องยื่นคำขอขึ้นบัญชีปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมและเสนอรายงานการประเมินความปลอดภัยทางชีวภาพ ต่อหน่วยงานผู้รับผิดชอบ โดยหน่วยงานผู้รับผิดชอบต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและหน่วยงานอื่นของรัฐ ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการให้ความเห็นต่อรายงานการประเมินความปลอดภัยทางชีวภาพด้วย

๗) การดำเนินกิจกรรมใดที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่อยู่ในบัญชีปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อม จะต้องแจ้งต่อหน่วยงานผู้รับผิดชอบ

๘) กำหนดห้ามมิให้ผู้ใดปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมซึ่งชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่อาจเป็นภัยคุกคาม ต่อทรัพยากรชีวภาพอื่นหรืออาจเป็นภัยคุกคามต่อความหลากหลายทางชีวภาพ เว้นแต่จะได้ดำเนินการตามที่ กฎหมายกำหนด โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีอำนาจประกาศกำหนดบัญชี ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่อาจเป็นภัยคุกคามต่อทรัพยากรชีวภาพอื่นหรืออาจเป็นภัยคุกคามต่อความหลากหลาย ทางชีวภาพ และกำหนดมาตรการป้องกัน ควบคุม หรือกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่นนั้นได้

๙) ในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉินหรือเกิดผลกระทบรุนแรงต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ในพื้นที่ใด ซึ่งหากปล่อยไว้เช่นนั้นจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อทรัพยากรชีวภาพหรือกระทบต่อระบบนิเวศ ถิ่นที่อยู่อาศัย หรือกระบวนการทางนิเวศวิทยาดั้งเดิมของทรัพยากรชีวภาพนั้น รัฐมนตรีผู้รับผิดชอบมีอำนาจ เข้าดำเนินการและประกาศใช้มาตรการป้องกัน ควบคุม หรือกำจัด ทำลาย อย่างหนึ่งอย่างใดได้ตามความจำเป็น และเหมาะสมต่อการแก้ไขและฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่นั้นได้

(๗) ความรับผิดตามกฎหมายและบทกำหนดโทษ

ร่างพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดความรับผิดทางแพ่งในกรณีที่ทำให้เกิดความเสียหาย ต่อความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งกำหนดความผิดทางปกครองและความผิดทางอาญาในกรณีที่ฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมาย ดังนี้

ความรับผิดทางแพ่ง กำหนดให้ผู้ใดทำให้เกิดความเสียหายต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากร สัตว์เศรษฐกิจ สังคม หรือความมั่นคงทางอาหาร หรือมีผลกระทบเชิงลบต่อสุขภาพมนุษย์ที่เกิดจากสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมหรือชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ผู้นั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น ไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของบุคคลดังกล่าวหรือไม่ก็ตาม โดยค่าสินไหมทดแทน หมายรวมถึง ค่าใช้จ่ายและค่าดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการกับความเสียหายที่เกิดขึ้น เช่น (๑) ค่าใช้จ่ายที่รัฐได้จ่ายไปในการกำจัด เคลื่อนย้ายสิ่งที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือกระทำให้ สิ่งนั้นหมดสภาพความเป็นอันตรายหรือความเป็นพิษ ตลอดจนการนำเอาของนั้นมาเก็บ กัก หรือรักษาไว้ (๒) ค่าใช้จ่ายที่รัฐได้จ่ายไปในการฟื้นฟูทรัพยากรชีวภาพและความหลากหลายทางชีวภาพที่ได้รับ ความเสียหาย (๓) ค่าดำเนินงานต่าง ๆ ในการประเมินความเสียหายและประเมินค่าใช้จ่ายในการเยียวยา ผลกระทบต่อทรัพยากรชีวภาพและความหลากหลายทางชีวภาพ (๔) มูลค่าของทรัพยากรชีวภาพและความหลากหลายทางชีวภาพที่ต้องเสียหายหรือถูกใช้ไปโดยไม่มีสิทธิตามกฎหมาย เป็นต้น

โทษทางปกครอง เป็นการกำหนดโทษปรับทางปกครองสำหรับผู้กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามที่ร่างพระราชบัญญัตินี้กำหนด เช่น การไม่รายงานความคืบหน้าในการเข้าถึงและ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ การครอบครองสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่ไม่อยู่ในบัญชีปลดปล่อย สิ่งแวดล้อม การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่ไม่อยู่ในบัญชีปลดปล่อย สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งนอกจากโทษปรับทางปกครองแล้ว ยังมีมาตรการลงโทษอย่างอื่นอีก ได้แก่ การดำเนินคดีโดยเปิดเผย ต่อสาธารณชนและการสั่งให้ผู้ถูกลงโทษกระทำการหรืองดเว้นการกระทำเพื่อแก้ไขหรือป้องกันมิให้เกิดการฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายนี้

โทษทางอาญา กำหนดการกระทำที่ต้องรับโทษทางอาญา เช่น (๑) การไม่ปฏิบัติตาม มาตรการคุ้มครอง ป้องกัน แก้ไข หรือฟื้นฟูในเขตคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ (๒) การไม่ปฏิบัติตาม มาตรการคุ้มครองและป้องกันผลกระทบต่อทรัพยากรชีวภาพคุ้มครอง (๓) การไม่ปฏิบัติตามมาตรการป้องกัน ควบคุม หรือกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น (๔) การไม่ปฏิบัติตามมาตรการป้องกัน ควบคุม หรือกำจัด ทำลาย ในกรณี มีเหตุฉุกเฉินหรือเกิดผลกระทบรุนแรงต่อความหลากหลายทางชีวภาพ (๕) การเข้าถึงหรือใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรชีวภาพหรือเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์การเข้าถึงหรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ หรือใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพเพื่อการค้าโดยไม่ได้รับอนุญาต (๖) การไม่ควบคุมดูแลสิ่งมีชีวิตดัดแปลง พันธุกรรมที่อยู่ในความครอบครองของตน (๗) การฝ่าฝืนคำสั่งหยุดการใช้สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม (๘) การฝ่าฝืนคำสั่งยกเลิกสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมในบัญชีปลดปล่อย สิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ ยังกำหนดให้ผู้ซึ่งฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามร่างพระราชบัญญัตินี้ นอกจากจะต้อง รับโทษตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว ยังมีหน้าที่ต้องฟื้นฟูทรัพยากรชีวภาพที่ได้รับผลกระทบให้กลับสู่สภาพ ตามธรรมชาติ และทำลายหรือกำจัดสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมที่ปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือชดเชยค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สภาพตามธรรมชาติให้แก่รัฐตามจำนวนที่รัฐได้ใช้จ่าย ไปด้วย

อนึ่ง โดยที่ร่างพระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ยังอยู่ระหว่างการตรวจ พิจารณาของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาและยังต้องผ่านการพิจารณาในกระบวนการนิติบัญญัติ อีกหลายขั้นตอน หลักการและรายละเอียดของร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวจึงยังไม่เป็นที่ยุติ และอาจมีการ เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาติดตามกันไป

บทสรุป

พื้นที่ต่าง ๆ ในทั่วทุกภูมิภาคโลกล้วนแต่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ ก่อให้เกิดการสร้างสรรคพัฒนาการในการปรับตัวของสิ่งมีชีวิตให้เหมาะสมกับการดำรงชีพของพืชและสัตว์นานาพันธุ์ รวมทั้งมนุษยชาติของเราด้วย หากทว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่โลกเผชิญอยู่ในปัจจุบันได้ลดทอนความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งเป็นความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตบนโลกทั้งในระดับสายพันธุ์ (genetic) ชนิดพันธุ์ (species) และระบบนิเวศ (ecosystem) การสูญหายไปของสายพันธุ์หนึ่งสายพันธุ์ใดย่อมกระทบต่อความคงอยู่ของสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดพันธุ์ การลดลงของชนิดพันธุ์หนึ่งชนิดพันธุ์ใดย่อมกระทบต่อระบบนิเวศ ซึ่งหากปัญหานี้ยังถูกละเลยย่อมส่งผลที่ไม่พึงประสงค์ต่อการดำรงชีพและความ เป็นอยู่ที่ดีของประชากรโลกตามไปด้วย

ประเทศต่าง ๆ จึงได้ให้ความสำคัญและได้ตระหนักร่วมกันแล้วว่า ความหลากหลายทางชีวภาพนั้นสำคัญต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความปลอดภัยและมั่นคงทางอาหาร และพื้นที่วิกฤติอื่น ซึ่งจำเป็นสำหรับปัจเจกบุคคลและหมู่คณะ รวมทั้งสังคมของมวลมนุษย์ จึงได้มีการเรียกร้องให้ผู้นำทางการเมือง ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ กลุ่มคนพื้นถิ่นดั้งเดิม (indigenous people) และชุมชนท้องถิ่น เยาวชน และผู้อื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ประสานความร่วมมือกันในการปกป้องสิ่งแวดลอมและความหลากหลายทางชีวภาพ ส่งผลให้เป็นจุดกำเนิดของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) ในปี ค.ศ. ๑๙๙๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) อนุสัญญาดังกล่าวใช้หลักการพัฒนายั่งยืน มีการกำหนดกลไกที่ปฏิบัติได้เพื่อให้วาระการพัฒนาของศตวรรษที่ ๒๑ (Agenda 21) เกิดขึ้นได้จริง อนุสัญญา CBD ยังมีเนื้อหาครอบคลุมมากกว่าพืช สัตว์ และอนุภาคขนาดเล็กในระบบนิเวศ แต่รวมถึงผู้คนและความต้องการความมั่นคงทางอาหาร ยารักษาโรค อากาศและน้ำดื่มสะอาด ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมที่ดีในการดำรงชีวิต^{๑๓๖} โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่ต้องดำเนินการ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (๒) การใช้ประโยชน์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพ และ (๓) การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม รวมถึงการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงสิทธิทั้งหมดเหนือทรัพยากรนั้นและเทคโนโลยีและโดยการสนับสนุนทุนอย่างเหมาะสม โดยมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๙๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) และประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญา CBD เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗

ภายหลังจากอนุสัญญา CBD มีผลใช้บังคับแล้ว ได้มีการดำเนินการออกพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (The Cartagena Protocol on Biosafety to The Convention on Biological Diversity) เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติ

^{๑๓๖} ข้อมูลจากเว็บไซต์อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ (<https://www.cbd.int/convention/>) (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๕)

เกี่ยวกับความปลอดภัยทางชีวภาพ ใช้แนวทางการระมัดระวัง (Precautionary Approach) ตามที่ระบุไว้ในหลักการที่ ๑๕ ของปฏิญญาโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) กล่าวคือ สนับสนุนให้มีการประกันการปกป้องความปลอดภัยในระดับที่เพียงพอสำหรับการเคลื่อนย้าย การดูแล และการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม (Living Modified Organisms – LMOs) อันเป็นผลมาจากเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่ (Modern Biotechnology) ที่อาจส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงความเสี่ยงต่อสุขอนามัยของมนุษย์ และเน้นเรื่องการเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดน (Transboundary Movement) เป็นพิเศษ พิธีสารคาร์ตาเฮนา มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ค.ศ. ๒๐๐๓ โดยประเทศไทยได้ทำการภาคยานุวัติการเข้าเป็นภาคีในพิธีสารคาร์ตาเฮนา เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘ (ค.ศ. ๒๐๐๕) และพิธีสารดังกล่าวมีผลใช้บังคับกับประเทศไทยแล้วเมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๙ (ค.ศ. ๒๐๐๖) นอกจากนี้ เพื่อให้เป็นตามวัตถุประสงค์พื้นฐานของอนุสัญญา CBD ในด้านการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม รวมถึงการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเหมาะสม (Access and Benefit-sharing) ที่ประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญา CBD ยังได้รับรอง พิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมเพื่ออนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising From Their Utilization to The Convention of Biological Diversity) โดยพิธีสารนาโงยา มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ค.ศ. ๒๐๑๔ และประเทศไทยได้ลงนามรับรองพิธีสารนาโงยา แล้วเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ค.ศ. ๒๐๑๒ (พ.ศ. ๒๕๕๕) และต่อมาเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนโดยจัดให้มีกฎเกณฑ์และขั้นตอนระหว่างประเทศในด้านความรับผิดชอบและการแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม และการใช้บังคับกับความเสียหายที่เกิดจากสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมซึ่งมีต้นกำเนิดจากการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดน ยังมีการออกพิธีสารเสริมนาโงยา-กัวลาลัมเปอร์ตามพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (The Nagoya-Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to The Cartagena Protocol on Biosafety) โดยพิธีสารเสริมฯ มีผลบังคับใช้แล้วในวันที่ ๕ มีนาคม ค.ศ. ๒๐๑๘ และในส่วนของประเทศไทยได้ลงนามรับรองพิธีสารเสริมฯ เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ค.ศ. ๒๐๑๒ (พ.ศ. ๒๕๕๕)

จากความร่วมมือระหว่างประเทศข้างต้นทำให้หลายประเทศมีการดำเนินการทั้งในเชิงนโยบายและการตรากฎหมายเพื่อปกป้องคุ้มครองรวมถึงใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างเหมาะสม ดังจะเห็นได้จาก สหภาพยุโรป ซึ่งเป็นสหภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองขนาดใหญ่ที่สำคัญของโลก มีมาตรการในเชิงนโยบายโดยการจัดทำยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. ๒๐๓๐ (Biodiversity Strategy for 2030) กำหนดแผนการดำเนินงานระยะยาวที่ครอบคลุมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติจากความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ โดยมีเป้าหมายหลักดันให้ความหลากหลายทางชีวภาพของสหภาพยุโรปเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูภายในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ และมีมาตรการทางกฎหมายในระดับข้อบังคับ

(Directive) เพื่อปกป้องธรรมชาติและคุ้มครองสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศและถิ่นที่อยู่อาศัยโดยกฎหมายที่บังคับใช้เป็นกฎหมายเฉพาะสำหรับแต่ละประเภทของสิ่งมีชีวิตหรือกิจกรรม^{๑๓๗} เช่น *Birds Directive* เป็นกฎหมายเพื่ออนุรักษ์นกทุกชนิดพันธุ์ในพื้นที่ป่าของประเทศสมาชิก *Habitats Directive* ซึ่งเป็นกฎหมายเพื่อการปกป้องถิ่นที่อยู่อาศัยสำหรับสัตว์ใกล้สูญพันธุ์และสัตว์อพยพในการรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้ง *Zoos Directive* ซึ่งเป็นกฎหมายเพื่อส่งเสริมบทบาทของสวนสัตว์ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ สำหรับในด้านการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม (genetic resources) สหภาพยุโรปมีการบังคับใช้กฎหมาย *Access and Benefit Sharing Regulation (ABS Regulation)* เป็นกฎหมายกลางที่มุ่งกำกับดูแลผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมให้มีการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรดังกล่าวอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม

หากมองหาตัวอย่างที่ดีของประเทศที่มีทั้งกฎหมายหรือนโยบายเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพในเอเชียแล้ว อาจจะเห็นได้จาก **ประเทศญี่ปุ่น** มีกฎหมาย ๒ ฉบับ คือ *พระราชบัญญัติพื้นฐานว่าด้วยสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ ๙๑ ค.ศ. ๑๙๙๓ (Basic Act on the Environment (Act No. 91 of 1993))* ที่มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๙๓ ที่ต่อมามีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติดังกล่าวในปี ค.ศ. ๒๐๑๘ โดยกฎหมายฉบับนี้ตราขึ้นเพื่อส่งเสริมนโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างทั่วถึงและเป็นระบบ สนับสนุนสวัสดิภาพของมวลมนุษยชาติ และกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านนโยบาย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนกฎหมายอีกฉบับหนึ่ง คือ *พระราชบัญญัติพื้นฐานว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ฉบับที่ ๕๘ ค.ศ. ๒๐๐๘ (Basic Act on Biological Diversity (Act No. 58 of 2008))* ตราขึ้นเพื่อกำหนดหลักการพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ส่งเสริมนโยบายการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ครอบคลุม และเป็นระบบ รักษาความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ และแสดงความมุ่งมั่นที่จะให้สังคมมีการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติโดยมนุษย์สามารถได้รับประโยชน์พร้อมไปด้วยกันกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ประเทศญี่ปุ่นยังมีนโยบายทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนด้วย **สาธารณรัฐเกาหลี (ประเทศเกาหลีใต้)** มีกฎหมายด้านความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญ ๒ ฉบับ คือ *กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ (Act on the Conservation and the Use of Biological Diversity)* เป็นกฎหมายที่สนับสนุนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน ยกย่องคุณภาพชีวิตของประชาชน สนับสนุนเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยการส่งเสริมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างครอบคลุม และเป็นระบบ และสอดคล้องกับการดำเนินการตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ กฎหมายอีกฉบับ คือ *กฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปัน*

^{๑๓๗} European Commission, *Nature and biodiversity law*, ข้อมูลจาก https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/index_en.htm (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕)

ผลประโยชน์ (Act on Access to and Utilization of Genetic Resources and Benefit-Sharing) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ได้บัญญัติการตามบทบัญญัติแห่งพิธีสารนาโงยา และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ส่งเสริมการแบ่งปันประโยชน์ที่ได้จากการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างยุติธรรมและเท่าเทียม อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน สนับสนุน ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ **สาธารณรัฐอินเดีย** เป็นหนึ่งใน ประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดในโลก มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและความ หลากหลายทางชีวภาพที่ชัดเจนและหลายภาคส่วน รวมทั้งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลาย ทางชีวภาพหลายฉบับ ที่สำคัญคือ *กฎหมายว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity Act)* เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ส่วนประกอบของความหลากหลาย ทางชีวภาพเป็นไปอย่างยั่งยืน ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรทางชีวภาพ ภูมิปัญญา และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นไปอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม มีผู้เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายดังกล่าวที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน โดยมีการเสนอร่างพระราชบัญญัติความหลากหลาย ทางชีวภาพ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. ๒๐๒๑ ต่อโลกสภา (Lok Sabha) แล้ว ขณะนี้อยู่ระหว่างกระบวนการ พิจารณาของรัฐสภา

นอกจากการบริหารจัดการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพต่าง ๆ ในภูมิภาคทวีปยุโรป และทวีปเอเชียที่ได้กล่าวถึงข้างต้นแล้ว ยังมีภูมิภาคอื่นของโลกที่มีการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ที่น่าสนใจที่ควรกล่าวถึงเพิ่มเติม คือ ภูมิภาคในทวีปออสเตรเลียและทวีปอเมริกาใต้ ได้แก่ เครือรัฐออสเตรเลีย และสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล โดยในส่วนของ **เครือรัฐออสเตรเลีย** เป็นประเทศที่ใหญ่เป็นอันดับหกของโลก และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก มีทั้งนโยบายและกฎหมายในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยในส่วนของนโยบายมีการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านธรรมชาติของออสเตรเลีย ประจำปี ค.ศ. ๒๐๑๙ - ๒๐๓๐ หรือยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติและแผนการดำเนินการ (Australia's national biodiversity strategy and action plan) เป็นแผนระดับชาติ ซึ่งนำแผนยุทธศาสตร์ของอนุสัญญา CBD และเป้าหมายไอจิ (Aichi Targets) มาบังคับใช้ในระดับประเทศ ส่วนกฎหมายในระดับรัฐบาลกลาง มี *กฎหมายคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (พ.ศ. ๒๕๔๒) (Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999: EPBC)* เป็นกฎหมายที่กำหนดกรอบในการคุ้มครอง และจัดการพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ชุมชนระบบนิเวศ (ecological communities) ที่มีความสำคัญในระดับชาติ และระดับนานาชาติ รวมทั้งแหล่งมรดก (heritage places) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม ในระดับชาติ โดยการให้อำนาจแก่รัฐบาลออสเตรเลียในการดำเนินการร่วมกับมลรัฐ (states) และเขตแดนต่าง ๆ (territories) ซึ่งมีความรับผิดชอบในการจัดการกับประเด็นที่มีความสำคัญต่อมลรัฐและท้องถิ่นของตน สำหรับ ในระดับมลรัฐ รัฐนิวเซาท์เวล (New South Wales) มี *กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Conservation Act 2016: BC)* เป็นกฎหมายที่มีขึ้นเพื่อการคงไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ อุดม สมบูรณ์ และยืดหยุ่น เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีที่สุดของชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับหลักการ พัฒนาอย่างยั่งยืนด้านนิเวศวิทยา (Ecologically sustainable development) สำหรับในส่วนของสหพันธ์

สาธารณรัฐบราซิล นั้นได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญา CBD ในปี ค.ศ. ๑๙๙๔ และเข้าเป็นภาคีพิธีสารคาร์ตาเฮนาฯ ในปี ค.ศ. ๒๐๐๔ รวมทั้งได้เข้าเป็นภาคีพิธีสารนาโงยาฯ ในปี ค.ศ. ๒๐๒๑ ทั้งนี้ บราซิลมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญ ๒ ฉบับ ได้แก่ (๑) กฎหมาย Law n° 6.938, of 31 August 1981 ซึ่งได้กำหนดหลักการที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของประเทศ และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการ โดยเฉพาะการกำหนดให้จัดทำนโยบายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และระบบสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งจะเป็นกลไกกลางในการประสานการทำงานด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมระหว่างรัฐบาลกลางและหน่วยงานในระดับรัฐ เขตนครหลวง และเทศบาล และ (๒) กฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงและการแบ่งปันประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ LAW NO. 13.123 (Access and Benefits Sharing of Genetic Resources and Associated Traditional Knowledge) ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของบราซิลที่ประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. ๒๐๑๕ โดยได้ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความทันสมัยยิ่งขึ้น โดยกฎหมายได้กำหนดขอบเขตของกิจกรรมที่อยู่ภายใต้บังคับครอบคลุมถึงการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรม ได้แก่ การวิจัยหรือการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ดำเนินการโดยอาศัยตัวอย่างของมรดกทางพันธุกรรม และการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การวิจัยหรือการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ดำเนินการโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางพันธุกรรมซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงมรดกทางพันธุกรรม แม้ว่าการได้มาซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นจะมาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เช่น งานแสดงสินค้า สิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ เอกสารทางวิทยาศาสตร์ สิ่งบันทึก และรูปแบบอื่นใดที่ได้จัดระบบและบันทึกองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าวได้แบ่งหมวดหมู่ของกิจกรรมที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายออกเป็น ๓ กิจกรรม กล่าวคือ (๑) การเข้าถึง การส่ง และการใช้ประโยชน์จากมรดกทางพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในทางเศรษฐกิจ (๒) การดำเนินการเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (๓) การแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทน

สำหรับประเทศไทย มีทั้งนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพหลายฉบับเช่นเดียวกับนานาประเทศ โดยในส่วนของนโยบาย ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) ได้กำหนดให้มีการส่งเสริมศักยภาพของประเทศไทยในการผลิตและการค้าสินค้าเกษตรในเวทีโลกด้วยพื้นฐานทางพืชเกษตรเขตร้อน และมีข้อได้เปรียบด้านความหลากหลายทางชีวภาพ มีการส่งเสริมมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ และมาตรการจูงใจในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างกลไกการใช้ประโยชน์ในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และพัฒนาระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ รวมถึงพัฒนาและบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แผนการปฏิรูปประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึงการปฏิรูปกลไกด้านความหลากหลายทางชีวภาพทั้งระดับชาติและระดับพื้นที่ อีกทั้งแผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔ เป็นแผนแม่บทหลักเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยในปัจจุบัน โดยจัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองต่อพันธกรณีตามอนุสัญญา CBD รวมทั้งแผนปฏิบัติการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ซึ่งเป็นแผนระดับปฏิบัติการที่เกิดขึ้นภายใต้แผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๔ โดยแผนปฏิบัติการดังกล่าวมีความเชื่อมโยงและมีความสอดคล้องกับพันธกรณีตามอนุสัญญา CBD ตลอดจนสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) และเป้าหมายด้านความหลากหลายทางชีวภาพ (Aichi Biodiversity Targets) รวมทั้งสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนของกฎหมาย ประเทศไทยนำหลักการเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพมาบัญญัติไว้ใน *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย* ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด โดยรัฐมีความมุ่งหมายให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการปกป้อง ค้ำครอง และร่วมกันรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ เป็นสิทธิของบุคคลในการดำเนินการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และเป็นหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งที่ประชาชนชาวไทยจะต้องร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และค้ำครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งเป็นหน้าที่ของรัฐในการอนุรักษ์ ค้ำครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ และได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าว สำหรับกฎหมายระดับพระราชบัญญัตินั้น *กฎหมายที่กำหนดหลักการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ* ที่สำคัญ ได้แก่ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒ พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. ๒๕๕๘ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๘ และพระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. ๒๕๕๘ *กฎหมายที่กำหนดหลักการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ* ที่สำคัญ ได้แก่ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒ สำหรับในส่วนของ *กฎหมายที่กำหนดหลักการเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ* ที่สำคัญ ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมทั้งยังมีระเบียบของฝ่ายบริหารที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพและมีความสอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ *ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ๒๕๖๓* นอกจากนี้ เพื่อให้การดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพในด้านต่าง ๆ ของประเทศในภาพรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีการบูรณาการข้อมูลต่าง ๆ จากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาอนุมัติหลักการร่างพระราชบัญญัตินี้แล้ว โดยปัจจุบันอยู่ระหว่างการตรวจพิจารณาของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา กรณีจึงอาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยนั้นมีการพัฒนาการมาโดยลำดับทั้งในด้านนโยบาย การกำหนดแผนเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมาตรการทางกฎหมาย

ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายในระดับต่าง ๆ ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการต่าง ๆ ข้างต้นเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม และแนวนโยบายหรือแผนแม่บทต่าง ๆ ได้ถูกนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสม หน่วยงานทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ องค์กรมหาชน รวมทั้งหน่วยงานภาคเอกชน และภาคประชาชน จึงควรสร้างความร่วมมือ มีการบูรณาการข้อมูลที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน และสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้ เพื่อให้ประเทศไทยสามารถบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

จัดทำโดย

ที่ปรึกษา

๑. นายปรกรณ์ นิลประพันธ์	เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา
๒. นายนพดล เกียรติคุณ	รองเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา
๓. นางสาวนุชนาถ เกษมพิบูลย์ไชย	กรรมการร่างกฎหมายประจำ
๔. นางกาญจนาภรณ์ อินทปັນตี เลิศลอย	ผู้อำนวยการกองกฎหมายต่างประเทศ

ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ

๑. นางชนนันท ศรีทองสุข ศรีพันธุ์	ผู้อำนวยการฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย
๒. นางสาวนพรัตน์ พิริยานสรณ์	นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ
๓. นายสุนทร เปลี่ยนสี	นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ
๔. นายอภิชัย กุ่มเมือง	นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ
๕. นายอมรฤทธิ์ อินทรชัย	นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ
๖. นางสาวเอกสุดา สารกรบริรักษ์	นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ
๗. นางสาวลลิตา เนตรทัศน์	เจ้าหน้าที่โครงการจัดจ้างบุคลากร สำหรับจัดทำฐานข้อมูลกฎหมายฯ
๘. นางสาวปิยะขวัญ ชมชื่น	เจ้าหน้าที่โครงการจัดจ้างบุคลากร สำหรับจัดทำฐานข้อมูลกฎหมายฯ

ภาพโดย Pixabay.com
Craig Stevenson
Filip Zrnzević
Jeremy Hynes
Vincent van Zalinge

ฝ่ายคืบคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย
กองกฎหมายต่างประเทศ